

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

**UMBERTO ECO’NUN ESERLERİNDEKİ AKDENİZ ORTAÇAĞ FELSEFESİNE
DAİR BİR DEĞERLENDİRME: *GÜLÜN ADI* ÖRNEĞİ**

EMRE ATEŞ

Danışman

Doç. Dr. Ekin KAYNAK İLTAR

Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022



AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Emre Ateş'in bu çalışması, jürimiz tarafından Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları
Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Kemal DEMİR
Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Ekin KAYNAK İLTAR
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Suat Soner ERENÖZLÜ

Tez Başlığı: Umberto Eco'nun Eserlerindeki Akdeniz Ortaçağ Felsefesine Dair Bir
Değerlendirme: *Gülün Adı* Örneği

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi: 28/12/2022

Mezuniyet Tarihi:

Prof. Dr. Tuncer DEMİR
Müdür

AKADEMİK BEYAN

T. C.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ;

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum: “Umberto Eco’nun Eserlerindeki Akdeniz Ortaçağ Felsefesine Dair Bir Değerlendirme: *Gülün Adı* Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını beyan ederim.

Emre ATEŞ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	2

BİRİNCİ BÖLÜM

AKDENİZ ORTAÇAĞI

1.1. Ortaçağ Karanlık mıydı?	4
1.2. Akdeniz Ortaçağı'nın Siyasi Yapısı	7
1.3. Akdeniz Ortaçağ Felsefesi	12

İKİNCİ BÖLÜM

GÜLÜN ADI'NDA AKDENİZ ORTAÇAĞ FELSEFESİ

2.1. Umberto Eco	18
2.2. Umberto Eco'nun Ortaçağ'a Bakışı	19
2.3. <i>Gülün Adı</i> (1980)	21
2.4. <i>Gülün Adı</i> ve Kütüphaneler	24
2.4.1. Ortaçağ Hristiyan Kütüphaneleri	25
2.4.2. Ortaçağ İslam Kütüphaneleri	26
2.4.3. Çeviri Hareketleri	29
2.4.4. Skolastik Ortaçağı'nda Kitapların Saklanması	32
2.5. <i>Gülün Adı</i> 'nda Bilim Felsefesi	36
2.5.1. Mantık	43
2.6. <i>Gülün Adı</i> 'nda Bilgi Felsefesi	46
2.7. <i>Gülün Adı</i> 'nda Varlık Felsefesi	51
2.8. <i>Gülün Adı</i> 'nda Batı Ortaçağı'nın Etik ve Estetik Kavramları	56
2.8.1. Ortaçağ'da Etik Anlayışı ve Erdemler	57

SONUÇ.....	61
KAYNAKÇA.....	64
ÖZGEÇMİŞ.....	71



KISALTMALAR LİSTESİ

bk. Bakınız

Çev. Çeviren

İng. İngilizce

Lat. Latince



ÖZET

Ortaçağ, karanlık algısına karşın içerisinde birçok bilimsel, sanatsal ve felsefi gelişmelerin yaşandığı ve modern çağın temellerinin atıldığı bir çağdır. Bu çağın insanlık tarihi açısından ne gibi düşünsel gelişmeleri barındırdığını Umberto Eco'nun kurgusal nitelikte olan *Gülün Adı* adlı eserinin çerçevesinde irdedeleyeceğimiz tezimizin amacı ilk olarak Ortaçağ'ın karanlık algısını tartışmak ve dönemin ilk yıllarından son yıllarına kadar yaşanan değişim ve gelişimleri irdelemektir. Tezimizin *Gülün Adı* eserini felsefi bir incelemeye konu etmesinin sebebi ise, bir Ortaçağ uzmanı olarak Umberto Eco'nun, ortaya koyduğu eserler ile Ortaçağ hakkındaki en büyük yanlış olan "karanlık" olduğu iddiasını çürütmekle kalmayıp aynı zamanda dönemin fikri ve yaşayış şekillerine de ışık tutmasıdır. Eco'nun *Gülün Adı* eseri de kurgusal temelinin yanı sıra çok katmanlı yapısı ile Hristiyan Ortaçağı'nın felsefi dinamiğini de metaforik öğeler eşliğinde içerisinde barındırmaktadır. Dolayısıyla bu eser, Ortaçağ felsefesine dair önemli bir kaynaktır ve Umberto Eco'nun da dönemin felsefesine olan bakışının saptanması için önem taşımaktadır.

Bu tez çalışması ile *Gülün Adı* eserinin kurgusunda mevcut olan döneme hakim olmuş güçlerin, döneme damga vurmuş olayların Eco'nun bakış açısı ile ele alınması, sözü geçen eserinde nasıl ortaya koyulduğu ve bunların düşünsel olarak nasıl temellendirildikleri ele alınmıştır. Eserde Akdeniz Ortaçağ felsefesinin bilim, bilgi, varlık ve etik gibi konularına dair nasıl bir resim çizildiği irdelenmiştir ve bu resimlerin dayandıkları çerçeveler ortaya konulmuştur.

Bu tez çalışmasının sonucunda görülmüştür ki *Gülün Adı* eseri, içerisinde Akdeniz Ortaçağı'nın düşünsel dünyasına dair birçok anlatı barındırmaktadır ve bu anlatılar dönemin politik tartışmalarının ve toplumsal yaşantısının tam da merkezinde yer almaktadır. Bu noktada eserde geçen düşünsel dünyaya dair anlatıların çözümlenmesi de dönemin bilimsel gelişmelerine, politik tartışmalarına ve toplumsal yaşantısına ışık tutmaktadır ve dönemin devrimsel gelişimlerini anlamakta oldukça önemlidir.

ABSTRACT

Medieval, despite the perception of being dark age, contains various scientific, artistic and philosophical developments that later leads us to modern age. Purpose of this thesis, which we will inspect the philosophical developments of medieval and its significance for human history within the scope of Umberto Eco's fictional *Gülün Adı*, initially discuss this perception about medieval and examine changes and progress of this period of time, first to last years. The reason of this thesis studying *Gülün Adı* under philosophical inspection is, as an expert of medieval, Umberto Eco, not only disproves the biggest delusion of being dark about medieval, also shed light on ideals and cultures of the era with his pieces. Eco's *Gülün Adı*, besides its fictional base, with its multilayered structure, also includes Christian Medieval's philosophical dynamics with metaphorical elements. Hence this piece is an substantial resource about medieval philosophy and important to understand Umberto Eco's perspective of this eras philosophy.

With this thesis, dominant authorities of time *Gülün Adı* mentions in its construct, review of significant events of this time in Eco's eyes, how did these set forth and how did these grounded intellectually are been addressed. In the book, how subjects of Mediterranean Medieval Philosophy -like scholarship, knowledge, ontology, ethics- have been seen are studied, and what these images based upon is ascertained.

Thesis concludes that *Gülün Adı* contains numerous narratives about intellectual nature of Mediterranean medieval, and this narrative's rank among exactly the middle of the era's political discussions and social living. At that point, analysis of these narratives, also illuminates the era's political discussions and social living, and have importance in understanding era's revolutionary progress.

ÖNSÖZ

Bu çalışma ile Umberto Eco'nun eserlerindeki Akdeniz Ortaçağ felsefesi, *Gülün Adı* eseri temel alınarak değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Umberto Eco'nun bu kurgusal nitelikteki eseri, içeriğinde barındırdığı Akdeniz Ortaçağı'nın düşünsel dünyasına dair ayrıntıları ile dönemin politik ve toplumsal gelişmelerinde bu düşünsel dünyanın evriminin rolünü vurgulamaktadır ve Ortaçağ'ın "karanlık" bir çağ olduğu tartışmasına farklı bir bakış açısı getirmektedir. Zira özellikle Batı Ortaçağı'nın ilk yıllarında görünen merkezi otorite boşluğu neticesinde pek de ilgi görmeyen felsefe ve bilim, siyasi çıkmazlar çözüldükçe çağın önemli konuları arasında yer almakla kalmamış, bu konuların en önemli şekillendiricileri olmuştur.

Öncelikle hem tez konusu seçimimde hem yazım sürecimde ve hatta tüm lisans ve yüksek lisans eğitim sürecimde yardımlarını ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Doç. Dr. Ekin KAYNAK İLTAR hocama teşekkürlerimi ve minnetlerimi sunarım. Tez çalışmam ile yakından ilgilenen ve her noktasının mükemmel olması için emek sarf eden Sayın Rabia AKÇORU'ya da çok teşekkür ederim. Tez savunma jürimde bulunmayı kabul ettikleri ve tezime önemli katkılarda bulundukları için Doç. Dr. Kemal DEMİR ile Dr. Öğr. Üyesi Suat Soner ERENÖZLÜ hocalarıma da çok teşekkür ederim.

Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Tuncer DEMİR'e, tüm enstitü yönetimine ve emeği geçen bütün hocalarıma da teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitim sürecim boyunca yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen Sayın, Ayşe ADALI'ya Sayın Fatmana ARICI'ya, Sayın Saygın ATAKAN'a, Sayın Selman KESKİNKILIÇ'a ve Sayın Eftal ABACIOĞLU'na da oldukça müteşekkirim.

Bu süreçte maddi ve manevi destekleriyle sürekli olarak yanımda olan çok değerli aileme ve Sayın Aleyna Nur BARIŞ'a da teşekkür ederim.

GİRİŞ

Ortaçağ denildiğinde akıllara çoğunlukla inancın dönem üzerinde egemen oluşu gelmektedir. Hem Batı Ortaçağı hem de İslam Ortaçağı toplumları, inancın gerekliliği olarak görülen eylemlerle yoğrulmuştur. Ancak Ortaçağ'ın karanlık olarak görülen yüzyılları, Batı Ortaçağı'nın Roma İmparatorluğu sonrası merkezi otorite sağlayamadığı, dolayısıyla ekonominin çöktüğü ve halkların hayatta kalmaktan başka dertlere odaklanamadığı 5. ve 7. yüzyıllardır. Ortaçağ, yaşadığı karanlık yüzyıllar dışında çok daha uzun dönemleri ve çok daha geniş coğrafyaları kapsayan bir çağdır ve bu çağ içinde dünya tarihinin modern zamanlarına etki etmiş birçok gelişme yaşanmış, birçok tartışmanın adımları atılmıştır. Umberto Eco da bu çağın en önemli araştırmacılarından ve Ortaçağ ile ilgili birbirinden değerli eserler vermiş bir yazardır.

Umberto Eco'nun Ortaçağ'a dair kurgusal olarak verdiği en kıymetli eserlerden olan *Gülün Adı* adlı eseri, hikayenin anlatıcısı olan Adso ve keşiş Baskerville'li William'ın bir manastırda şüpheli bir ölümü aydınlatmak üzere geçirdiği yedi günlük bir süreci anlatmaktadır. Bu eser, ilk bakışta faili meçhul bir cinayeti anlatan dedektiflik ve gizem temalı bir roman gibi görünse de tarihi, dini ve kurgusal katmanlı alegorik yapısı sayesinde alt metninde inanç, toplum ve felsefe ilişkisini doyurucu bir şekilde işlemektedir. Böylelikle, *Gülün Adı*, Batı Ortaçağı'nda kilise ve tarikatların yaşayışlarını ve toplum üzerindeki etkilerini eleştirel bir gözle sunmaktadır. Bu çalışma ile Umberto Eco'nun eserleri arasında Ortaçağ temasıyla öne çıkan *Gülün Adı* eserindeki Akdeniz Ortaçağ felsefesine dair yansımalar ele alınarak döneme ve kurgunun inşa edildiği bölgeye hâkim olan felsefi bakış, bu bakışın gösterdiği değişimler ile Ortaçağ denildiğinde akla ilk gelen isimlerden olan Umberto Eco'nun bakış açısı üzerinden değerlendirilmiştir.

Tüm bu sözü geçen irdelemelerin öncesinde ise Ortaçağ'ın ne olduğu ve zaman içinde ne gibi gelişmeler gösterdiği Batı ile Doğu'da yaşanan Ortaçağların farklılıkları irdelenerek incelenmiş ve Ortaçağ'ın "karanlık" bir çağ olarak nitelenebilirliği tartışılmıştır. Bununla birlikte Akdeniz Ortaçağı'nın ne olduğu ve Akdeniz coğrafyasının bu dönemde ne gibi gelişmeler yaşandığı da ele alınmıştır.

Akdeniz Ortaçağı'nın siyasi ve felsefi resmi çizildikten sonra *Gülün Adı* eserinin içeriğinde Akdeniz Ortaçağ felsefesine dair ne gibi anlatılar olduğu ortaya konularak bu anlatıların Akdeniz Ortaçağ felsefesinde konumlandıkları konular irdelenmiştir. İlk olarak eserin kurgusunda bulunan en önemli mimari yapı olan kütüphane üzerinde durulmuştur ve

eserde kütüphaneye ve kitaplara yönelik incelemeler ele alınarak dönemin kütüphanelerinin ve kitaplarının önemi ve Ortaçağ'a olan etkileri irdelenmiştir. Özellikle Antik Yunan filozoflarının ortaya koyduğu eserlerin önce Arapçaya çevrilerek İslam dünyasında bilimsel anlamda bir devrim yaşanmıştır. Sonrasında Batı'da yaşanan çeviri hareketleri ile bu eserler Latinceye çevrilerek Batı'nın felsefi temelleri değişime uğramıştır ve Aristoteles'in felsefi fikirleri Hristiyanlık öğretisinin temellerini oluşturmuştur.

Ortaçağ'da çeviri hareketleri ile birlikte bilimsel etkinliklerde oldukça yoğun bir artış gözlemlenmektedir. Özellikle İslam Ortaçağı'nda matematik, optik, mantık ve astronomi alanında birçok çalışma göze çarpmaktadır. Eco da *Gülün Adı* eserinde bu çalışmalara birçok kez yer vermiştir. Eserin bu bilimsel etkinliklere yönelik olan içeriğinden hareketle hem İslam Ortaçağı'ndaki hem de Hristiyan Ortaçağı'ndaki bilimsel etkinliklerin genel bir çerçevesi çizilmiştir.

Ortaçağ'ın en kritik problemlerinden birisi olan neyin doğru bilgi olduğu ve bu doğru bilginin kaynağının ne olduğu problemi de *Gülün Adı* eserinde birçok kez tartışılmış bir konudur. İncanın egemen olduğu bir çağda zaman içerisinde doğru bilgiye vahiy yoluyla ulaşılır inancından doğru bilgiye deney yoluyla ulaşılır anlayışına geçişin basamakları anlatılmıştır ve bu basamaklar tırmanılırken en çok tartışılan tümeller problemine yönelik farklı bakışlar irdelenmiştir. İlk olarak tümellerin, tikellerden ayrı bir gerçekliği olduğu anlayışı Aristoteles'in etkisi altında tümellerin tikeller ile içkin oldukları anlayışına yerini bırakmıştır. Sonrasında ise nominalistlerin tümellerin sadece insan zihninde oluştuğu ve bir gerçeklikleri olmadığına yönelik fikirleri zamanla bilgiye ulaşmada deneyin doğru yöntem olduğu fikrini de hakim kılmayı başarmıştır.

Gülün Adı eserinde ortaya konulan Akdeniz Ortaçağı'nın epistemolojik resminin dayandığı çerçeve çizildikten sonra eserin ontolojik açıdan Akdeniz Ortaçağı'na dair neleri ortaya koyduğu incelenmiştir. Eserin neredeyse tüm kurgusunun geçtiği manastırın baş rahibinin ağzından çıkan varlığa yönelik söylemler, Yeni Platoncu anlayışın varlığa yönelik fikirlerine benzerlik ihtiva etmektedir. Yeni Platoncu anlayış ve bu anlayışın başını çeken Plotinus'a göre tüm varlıklar Tanrı'dan taşmıştır ve özlerinde bu tanrısallıktan bir parça taşımaktadır. Platon'un etkisi altında gelişen bu anlayış Aristoteles'in fikirlerinin Batı Ortaçağı'nı etkisi altına alması neticesinde Thomas Aquinas'ın önderliğinde değişim göstererek varlığı iki anlamıyla algılamaya dönüşmüştür. İlk anlamıyla varlık bir öze, bir ne'liğe sahiptir ancak bir diğer anlamıyla ise sadece önermelerdeki doğruluk payını oluşturmaktadır ve bir öz

barındırmaz. Eco, eserin ana kahramanını sadece isim olarak değil, karakter özellikleri olarak da Ockhamlı William'a benzetmiştir ve tıpkı Ockham gibi birçok konuda olduğu gibi ontolojik açıdan da dönemin genel inanışlarına aykırı bir tutum sergilemektedir. Ockham da varlığı dönemine göre çok daha farklı olarak ele almıştır ve sadece duyulara gelen varlığın en yalın varlık örnekleri olduğunu dile getirmiştir.

Gülün Adı, epistemolojik ve ontolojik açıdan Ortaçağ'a dair bir anlatı sunmasının yanında Ortaçağ'ın etik anlayışına dair de bir resim çizmektedir. Özellikle erdemler ve günahkarlık konusuna eğilen eser, Ortaçağ'ın manastır yaşamındaki cinsellik, toplumdaki cinsel yönelimler ve bu yönelimlere inanç otoritelerinin bakışı gibi konuları da kurgusunda barındırmaktadır. Ortaçağ Hristiyan anlayışında şeytan tarafından doğaya aykırı şekilde kışkırtılmış olmanın, diğer günahlara göre daha ağır olduğunu dile getiren eser, erdemlerin dereceleri gibi günahkarlığın da bir derecelendirmesi olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle Platon'un etik anlayışında gördüğümüz erdemlerin derecelendirmesinin eser özelinde Ortaçağ'da da devam eden bir anlayış olduğunu ve her erdemin aynı değere sahip olmadığını görmekteyiz.

Bu tez çalışması sonucunda, çalışma amacı olarak belirlenen Umberto Eco'nun eserlerindeki Akdeniz Ortaçağ felsefesine dair bir değerlendirme yapılmış olacaktır. *Gülün Adı* eserinde ele alınan ve ön plana çıkan Ortaçağ düşün dünyasına dair felsefi yaklaşımlar ve bu yaklaşımların tarih ve edebiyat ile harmanlanması incelenmiş olacaktır. Eco'nun adı geçen eserlerinde sunduğu skolastik felsefe bakışı ve bu bakışın edebi bir dil ile metaforik bir şekilde sunulduğu ortaya konulmuş olacak ve eserlerin tematik düzeyde de felsefi çözümleri yapılacaktır. Bu çalışma ile bir noktada da Ortaçağ gerçeğine, Ortaçağ'ın aslında "karanlık" bir dönem olmadığını savunan Umberto Eco'nun gözüyle bakılmış olacaktır.

Bu çalışmanın yapılması için nitel araştırma yöntemlerinden betimsel doküman analizi kullanılmıştır. Çalışma sırasında elde edilen veriler çalışmanın amacına yönelik gruplara ayrılarak çözümlenmiştir. Çözümlenen veriler gerektiğinde karşılaştırılmaya hazır hale getirilmiştir ve objektif bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Veri çözümlemesi sırasında karşılaştırmalı okuma, çoklu okuma ve yakın okuma gibi metin inceleme stratejileri kullanılmış ve bulguların sağaltılması süreci sonucunda ortaya çıkan kategorilere göre uygun olan eser ve/veya eserler belirlenip bu eserler üzerinden değerlendirme ve yorumlamalar yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AKDENİZ ORTAÇAĞI

1.1. Ortaçağ Karanlık mıydı?

Ortaçağ'ın bazı araştırmacılara göre 375 yılında gerçekleşen Kavimler Göçü, bazı araştırmacılara göre ise 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması ile başlamış olduğu öne sürülmektedir. Bitişi de başlangıcı kadar tartışmalı bir konudur. Bazı araştırmacılar 1453 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun Bizans İmparatorluğu'nu yıkması ile son bulduğunu dile getirirken bazıları ise 1492 yılında Kristof Kolomb'un Amerika kıtasını keşfetmesi ile son bulduğunu iddia etmektedir. (Özkan, 2019: 35). Ortaçağ'ın başlangıcında Kavimler Göçü sonrası Batı'ya gelen barbar kavimlerin istilaları ile Batı'da zorlu bir süreç yaşanıyordu. Barbarların saldırıları ve içerideki isyanlar neticesinde Batı Roma İmparatorluğu bir çöküş yaşadı ve dolayısıyla Batı'da uzun bir süre siyasi birlik sağlanamadı. Bu noktada 9. ve 10. yüzyıllarda ise Avrupa'da yaşanan siyasi boşluk neticesinde feodal beylikler ortaya çıkmaya başladı. Bu durumun bir başka sebebi de Doğu'da yükselen İslam uygarlığının, Batı'nın Çin ve Hindistan gibi önemli medeniyetlerle olan ticaret yollarının arasına girmiş olması ve Akdeniz havzasının kontrolünü eline almış olması neticesinde yaşanan ekonomik buhran olarak görülebilir (Barkan, 1954:39). Bu dönemde ticaret zayıflamış ve bu zayıflamanın sonucu olarak para kullanımı terk edilmiştir. Batı Ortaçağı'na yayılmış bu derebeylik sistemi nispeten iki sınıftan oluşmaktadır. Bunlar, toprağı ve üretim araçlarını bütünüyle elinde bulunduran derebeyler ve mülkiyet hakkı oldukça kısıtlı olan köylülerdir (Aydoğan, 2006: 32). Bunun en önemli sebebi, Roma İmparatorluğu'ndaki köleci düzenin kalıntılarının devam etmesidir (Ülgen, 2010: 3). Bu feodal sistem, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun Batı'da merkezi bir güç olarak çıkmasına kadar sürmüştür.

Roma'nın çöküşü dolayısıyla oluşan siyasi boşluk nedeniyle oluşan feodal düzen dışında Roma'nın Batı Ortaçağı'na bıraktığı miraslardan diğeri ise Hristiyan inancıydı. Roma'nın Hristiyanlığı seçmesi, kendisinden sonra devletleşmeye çalışan güçlerin kendini Roma'nın devamı olarak lanse etmesi için Hristiyanlığı kabul etmesini zorunlu kıldı (Bloch, 2019: 433). Bu da Hristiyanlık kurumlarının güçlenmesine ve Batı'da önemli bir söz sahibi olmalarının yolunu açtı. Keza halk da geçmişlerinden gelen inançlarının karşılığını Hristiyanlıkta bulmakta zorlanmadılar. Her ne kadar Hristiyan inancı metafiziksel uydurmaları dışarıda bırakan bir yapıya sahipse de Kilise, halkın metafiziksel inanışlarını Hristiyan inancı ile aynı potada eritebiliyor, halkın “hayalet” dediğı şey inanç kurumlarına göre “aldatıcı şeytan” olarak yorumlanabiliyordu (Bloch, 2019: 435). Böylece halk da yıllarca öteden gelen

metafiziksel inançlarını Hristiyanlıkta bulabiliyor ve kendini Hristiyan olarak tanımlayabiliyordu. Bu durum, Hristiyanlık kurumlarının ve dolayısıyla din görevlilerinin ekonomik konuda ve söz sahipliği konusunda soylularla aynı seviyede olmasını sağlıyordu. Din görevlileri, kendilerini Tanrı kelamına adadıkları ve dünyevi ilişkilerden uzaklaştıkları için zenginliklerini halkın ürettiği mallardan sağlıyorlardı. Zira yine Kilise aynı sebeplerle devlet kontrolünün dışında yer alıyordu. Bu her ne kadar modern bir bakış gibi görünse de aslında inanç kurumlarının kontrolsüz bir şekilde güçlenmesine ve devlet yapısında olağanın dışında bir söz sahibi olmalarına da yol açmaktaydı. Keza Ortaçağ'da merkezi bir güç olarak ortaya çıkacak olan Kutsal Roma İmparatorluğu ile papalık arasındaki gerginliğin temel sebeplerinden birisi de ve bu tezin incelemesi altında bulunan *Gülün Adı* romanının merkezinde de bu olacaktır. Merkezi otoritenin eksikliği neticesinde oluşan siyasi düzensizlik ve bundan dolayı sürekli olarak ortaya çıkan savaşlar, kurumların otorite çekişmeleri, ekonomik buhranlar sebebiyle halkın sefalet içinde yaşaması gibi etkenler toplumların sanat, eğitim ve felsefe gibi entelektüel konulara eğilmesine engel olmaktaydı. Yine de bu durumu bütün bir Ortaçağ için kapsayıcı olarak görmek yanlıştır. Her ne kadar Erken Ortaçağ boyunca bilimsel gelişmeler durmuş ve sanatsal anlamda bir ilerleme söz konusu olmasa da Ortaçağ'ın ilerleyen zamanlarında bu durum zaman zaman tersine dönmekteydi. Hatta Ortaçağ'a "Rönesanslar yüzyılı" demek de yanlış olmayacaktır (Ülgen, Ünal, 2019: 241). Özellikle 10. yüzyılda Alman İmparatorluğu, Otto Hanedanlığı ile sanatta ve mimaride oldukça gelişim göstermektedir. Dönemin entelektüel yaşantısının geçtiği manastırlar ve kiliselerde bu dönemde artış olmuştur. İnşa edilen manastır ve kiliselerin ihtişamı ve süslemeleri de dönemin sanat anlayışına önemli etkiler göstermiştir. Otto Hanedanlığı boyunca kitaplar konusunda da bir aydınlanma yaşanmıştır (Ülgen, Ünal, 2019: 245). Bu dönemde üretilen lüks el yazmaları, süslemeli İnciller ve minyatürlü kitaplar, Batı'nın 10. yüzyılda sanatsal anlamda bir reform yaşamasına ön ayak olmuştur. Yine 12. yüzyılın sonlarında ilk üniversite olduğu düşünülen Bologna Üniversitesi, 13. yüzyıl ile Paris, Oxford gibi üniversiteler açılmıştı. Nitekim 15. yüzyılın sonlarında Batı'nın önemli merkezlerinde üniversiteler açılmış durumdaydı. Elbette yine de bilimsel, felsefi ve sanatsal atılımların hepsi dini bir çerçevenin etrafında gelişmekteydi. Ancak bunu, toplum içinde entelektüel kimliğin inanç kimliğiyle aynı parantezin içinde yer alması nedeniyle olduğunu düşünerek okumak gerekmektedir.

Ortaçağ'daki faaliyetler sadece Batı toprakları ile sınırlı değildi. Doğu'da 7. yüzyılın başlarıyla birlikte Hz. Muhammed'in önderliğinde başlayan ve dört halife dönemiyle birlikte birçok toprağa ve kültüre yayılan İslam uygarlığı Ortaçağ'ın en önemli aktörlerinden birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yayılmacı politikası neticesinde birçok medeniyetle kaynaşan

İslam uygarlığı, bu medeniyetlerin kültürel özelliklerini ötekileştirmek ya da korkulacak bir şey gibi görmek bir yana; bu medeniyetlerle birçok kültür alışverişinde bulunmuştur ve bu alışveriş, İslam uygarlığının gelişiminde en önemli aktörlerden biri olmuştur. Bu gelişim siyaset, askerlik, bilim, felsefe ve sanat gibi alanların tümünü kapsamaktadır. Bunun başlıca sebeplerinden bir tanesi, İslam inancının ve bu inancın yorumcularının; Hristiyan inancından ve bu inancın en önemli kurumu olan Papalıktan farklı olarak ibadet ile ilim arasına bir set çekmemesidir. Batı uygarlıklarından farklı olarak Doğu'da bilim, felsefe ve sanat gibi alanlardaki faaliyetler dini bir tehlike oluşturmuyor, hatta dinin bir emri olarak karşılırlarına çıkıyordu. Elbette İslam entelektüelleri ve bilim insanları bu faaliyetleri geçmişteki faaliyetlerin ışığında gerçekleştirmenin öneminin farkındaydılar. Dolayısıyla bu noktada İslam alimleri, kendilerinden önceki medeniyetlerin mirasının peşinden gitmek istediler ve önlerine çıkan dil farklılığı sorununu çözmekten geri kalmadılar. Birçok çeviri merkezinin kurulması ile kendilerinden önceki medeniyetlerin mirası olan eserleri Arapça ve Farsça gibi dillere çevirerek bilimsel ve felsefi alanda büyük atılımlar yapıldı. Bu çeviri merkezlerinin en önemlilerinden biri Bağdat'ta karşımıza çıkmaktadır. Bağdat'ta kurulan ve *Beytü'l-Hikme* adı verilen bu tercüme merkezine Abbasi Halifesi tarafından birçok tercüman ve bilim insanı davet edilerek adeta bir ilim merkezi haline getirilmiştir. İslam uygarlığının ilime olan bu açılığı ve çevrilen eserler sayesinde Doğu coğrafyasında yüzlerce bilim insanı yetişmiştir ve bunlar astronomi, matematik, optik, fizik, felsefe, sanat ve tarih gibi birçok alanda yoğun çalışmalar yapmışlar ve onlarca buluş gerçekleştirmişlerdir.

“Ortaçağ karanlık bir çağ mıydı?” tartışmasında, en azından Ortaçağ'ın belli bir bölgesinin belli bir dönemine “karanlık” yakıştırması yapmak belki yanlış olmayacaktır ancak bütünüyle Ortaçağ'ı “karanlık” olarak anmak oldukça yanlış bir tutumdur. Batı'da Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı sonrası oluşan siyasi boşluk nedeniyle insanların felsefe, bilim ve sanat gibi konulara vakit ayıramamaları, “karanlık” yakıştırmasını en azından Batı'da 5. ile 7. yüzyıl aralığı için doğru kılsa da Ortaçağ dönemi boyunca birçok farklı yerde, birçok farklı zamanda oldukça olumlu faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Doğu'da İslam uygarlığının bilimsel anlamda katettiği gelişim ile Batı'da 8. Yüzyılda Şarlman'ın dil ve eğitim reformları, 10. yüzyılda Otto Hanedanlığı'nın Kilise'nin desteğiyle gösterdiği mimari ve sanatsal gelişim, 12. yüzyılda çeviri hareketleri ile artan bilimsel faaliyetler bunun en önemli örneğidir. Özellikle çeviri faaliyetleri ile Yunanca eserler önce Doğu dillerine çevrilerek bilimsel faaliyetlere hız kazandırıldı, sonrasında bu eserler Batı dillerine çevrilerek Batı'da da ilmi gelişmelerin yaşanmasında önemli birer etken oldular. Batı'da 12. yüzyıl itibarıyla üniversitelerin kuruluşu ile eğitimde ve bilimde de atılımlar gerçekleştirildi. Anlamaktayız ki, Ortaçağ, yüzyıllar

boyunca karanlığın egemen olduğu ve İtalyan Rönesansı'na kadar da hiçbir gelişmenin yaşanmadığı bir çağ değildir. Aksine, İtalyan Rönesansı'nın yaşanmasına ön ayak olan birçok faaliyet yürütülmüş, birçok gelişim gösterilmiştir.

1. 2. Akdeniz Ortaçağı'nın Siyasi Yapısı

Tarih boyunca birçok medeniyet, imparatorluk ve devlet Akdeniz'i hakimiyeti altına almak için çabalamıştır. Bunun temel sebebi, Akdeniz'in coğrafi konumu dolayısıyla bir ticaret ağı merkezi olmasıdır. Akdeniz'i hakimiyeti altına alan devlet, dönemin bütün ticaretinin de kontrolünü elinde bulunduruyor ve zenginliği elinde tutabiliyordu. Aynı zamanda ulaşım konusunda da Akdeniz mühim bir önem arz ediyordu ve başka medeniyetlerin elindeki eşyalara ulaşım kolaylığı sağlıyordu. Dolayısıyla Akdeniz her zaman çeşitli kültürlerle ev sahipliği yapmış ve bu kültürlerin birbirleriyle iç içe geçmesinde ana aktör olmuştur. Akdeniz dini bakımdan da birçok peygambere ev sahipliği yapmıştır ve teoloji biliminin de inceleme alanına giren bir bölgedir. Tüm bu unsurlar ışığında Akdeniz, dünya coğrafyasının en devingen ve üzerinde en çok devlet kurulan bölgedir (Bostan, 1989: 232). Birçok devlet birbirlerinden her ne kadar politik, inançsal ve kültürel bakımdan büyük farklar bulundursalar da Akdeniz'de iç içe yaşamayı başarabilmiştir ve bu Akdeniz'in önemli bir özelliğidir. Akdeniz'e gelmiş olan uygarlıklar, hangi coğrafyadan geldikleri ya da hangi tarihsel medeniyetle bağları olursa olsun, Akdeniz'de kendine has bir kimlik kazanmıştır (Darkot, 1978: 233-237).

Akdeniz'in bu devingen yapısı içerisinde görülen en önemli medeniyetlerden birisi Roma İmparatorluğu'dur. Roma İmparatorluğu, fetihlerini her zaman Akdeniz çevresine doğru ilerletmişti ve bundaki ana etken Akdeniz'i hakimiyeti altına almaktı. Zira Roma ekonomisi, ticarete dayalı bir ekonomiydi ve Akdeniz bu ticarete dayalı ekonominin devamı için büyük önem taşıyordu. Roma'nın Akdeniz'i hakimiyeti altına almak için verdiği ilk büyük savaş Kartaca ile olmuştur. Kartaca, Kuzey Afrika topraklarında hakimiyetini sürdüren bir Fenike kolonisiydi. Denizlerde de kuvvetini hissettiren Kartaca, Sardinya ve Akdeniz'deki başkaca adaların da kontrolünü eline almış ve buralarda kolonileşmişti. MÖ 264 yılında Roma, Akdeniz'de stratejik bir öneme sahip olan Messina'yı eline geçirmek için Batı Sicilya üzerine bir harekat başlattı. Kartaca'nın güçlü donanması ve paralı askerlerine karşı büyük bir orduyu elinde bulunduran Roma, MÖ 241 yılında Batı Sicilya'yı kontrolü altına aldı. Savaş sonrası paralı askerlere ödemeleri yapamayan Kartaca'nın iç isyanlarından istifade etmek isteyen Roma, Sardinya Adası'nın da kontrolünü Kartaca'dan aldı. İkinci Kartaca Savaşı ise, Kartaca'nın İspanya topraklarında güçlenmesi üzerine patlak vermiştir. MÖ 218 yılında Roma üzerine yürüyen Kartaca, Roma ordularını büyük bir yenilgiye uğrattı. Bunun ardından Roma,

yetkileri tek elde toplamaya karar verdi ve kendisine bir imparator atadı. Ağır yenilgilerin ardından gücünü tekrar toplamak ve avantajı kendi lehine çevirebilmek adına Roma, vur kaç taktiğiyle Kartaca'yı zayıflatmış ve kaybettiği toprakları tek tek eline geçirmeye başlamıştır. En nihayetinde MÖ 206 yılında İspanya topraklarındaki tüm Kartaca kuvvetleri temizlenmiştir. Roma bununla da yetinmemiş ve Afrika üzerine giderek Kartaca'yı Kuzey Afrika'da da mağlup ederek Akdeniz'in güneyini hakimiyetine geçirmiştir.

Doğu'da ise Makedonya ile mücadeleye giren Roma, buradaki Yunan kent devletlerini de kendi yanına çekmiş ve MÖ 197 yılında büyük bir zafer elde etmiştir. Makedonya'yı çok ağır yaptırımlara uğratan Roma, Balkanlardaki en büyük güç olmuştur. Tüm bu irili ufaklı fetihler neticesinde Roma, Akdeniz'in bütününün kontrolünü eline almıştır ve zenginliği ile gücünü de buna borçlu olmuştur.

Roma'nın, Kavimler Göçü sonrası Barbar istilaları ve içerideki problemleri nedeniyle önce ikiye bölünmesi ve daha sonra Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılması ile Akdeniz'deki hakimiyeti son bulmuştur ancak kendisinden sonra gelen istilacılar kendilerini her zaman Roma'nın devamı olarak görmekten de geri kalmamıştır.

Roma'nın çöküşü ile Akdeniz tek bir gücün kontrolü altında olmaktan çıkmış ve özellikle Batı'sında istilacı güçlerin kurdukları kent devletleri söz sahibi olmuştur. Ancak yine de Akdeniz'in nimetlerinden faydalanamayan Batı'nın aksine Doğu'da yükselen İslam uygarlığı, 7. yüzyılda Akdeniz'e indi. Akdeniz çevresinde ve Asya'da hızla yayılan İslam uygarlığı, Bizans'ın Kuzey Afrika üzerindeki topraklarını da kontrolüne almış ve bununla da kalmayıp Suriye ve Mısır üzerinde de bir deniz kuvveti olarak Bizans'ın karşısına çıkmaktaydı. En nihayetinde Müslümanlar, Vizigot Krallığı'nı da yıkarak İspanya topraklarına ellerine geçirdiler. Özellikle Doğu Akdeniz'deki kontrolünü tamamen yitiren Batılılar Akdeniz'deki bu yeni güce karşı koyamamış ve giderek Kuzey'e çekilmişlerdi. Akdeniz adeta ikiye bölünmüş ve bütünlüğü tamamen yok olmuştur.

İslam'ın Batı üzerine ilk adımları Müslümanların Sicilya ve İspanya'yı işgal etmeleri sonrasında oldu (Watt, 2013: 12). Kuzey Afrika'dan İspanya'ya yürüyen Müslümanlar 711 yılında Vizigot Krallığı'nın merkezi kontrolünü eline aldı. İspanya'daki çoğu kentin kontrolünü eline alan Müslümanlar için İspanya, adeta bir eyalet konumundaydı. 750 yılında İslam uygarlığının kontrolü, merkezi Bağdat olan Abbasilere geçti ve Abbasiler'in Batı eyaletlerine yeterince önem vermemesi üzerine 1. Abdurrahman önderliğinde Emeviler İspanya'nın hakim devleti olma konumuna yükseldi. Yine de bu devlet İslam dünyası ile ekonomik ve kültürel bağlarını koparmadı (Watt, 2013: 13). 3. Abdurrahman döneminde İber Yarımadası üzerindeki

hakimiyeti oldukça kuvvetlenen Emevi Devleti gücünün doruğuna da bu hükümdar döneminde ulaştı ancak sonraki dönemde bu gücünü yitiren Emeviler 1031 yılında parçalandı ve onlarca yerel yönetime ayrıldı. Emevi Devleti'nin bilimsel, felsefi ve kültürel gelişmeleri hem İslam uygarlığını hem de Batı uygarlıklarını oldukça etkilemiştir. Büyük kütüphanelere ve Arapçaya çevrilmiş binlerce antik esere ev sahipliği yapan Emevi Devleti'nin Toledo ve Kurtuba kentleri adeta bilim merkezi haline gelmiştir. Emeviler'in parçalanması da bu bilimsel ve kültürel gelişime ket vuramamıştır. Zira yerel hükümdarların birbirleri arasındaki çekişmeler bu alanlarda da kendini göstermiştir ve aralarındaki rekabet, bilimsel ve kültürel alanda büyük gelişmelere yol açmaya devam etmiştir.

Emeviler'in parçalanması sonucu Hristiyan güçleri kaybettikleri İspanya topraklarına gözünü dikmiştir ve bu topraklara seferler düzenlemişlerdir. İspanya'daki Müslümanlar Berberi İmparatorluğu'na ve Murabıtlara başvurdularsa da İspanya topraklarındaki hakimiyetlerini birer birer Hristiyan güçlerine kaptırmışlardır ve 1236 yılında Kurtuba, 1248 yılında Sevilla toprakları Hristiyanların eline geçmiştir.

Müslümanların Batı üzerindeki ilerleyişinin bir diğer ayağı ise Sicilya'da gerçekleşmiştir. 831 yılında Palermo, 843 yılında Messina ve Siracusa'nın 902 yılında düşmesiyle tüm ada Müslümanlar tarafından ele geçirilmiştir. Uzun yıllar Fatımiler ve sonrasında bu bölgeye atanan valinin önemli derecede bağımsız hale gelmesiyle bölgede bir süre hakimiyetini sürdüren Kalbite Hanedanlığı adadaki İslam kültürünün oturmasında büyük ölçüde etkili oldu. Sicilya'daki bu hakimiyet Norman Şövalyeleri'nin Güney İtalya topraklarına göz dikmesiyle ağır bir tehdit altına girdi (Watt, 2013: s. 16). 1060 yılında Messina'yı kontrolüne alan Normanlar ilerleyişini sürdürdü ve 1091 yılında adanın tamamını kontrolleri altına aldılar.

Kavimler Göçü ile Batı'ya gelmiş olan barbar kabilelerin en önemlilerinden biri Franklardı. Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılması neticesinde Batı'da merkezi bir güç yaratma girişimlerine başlayan Franklar, Cermen krallıklarının büyük bir çoğunluğunu birleştirdiler. Hanedanlıklarının adını Merovenj Hanedanlığı olarak değiştirmişlerdi ancak Merovenj Hanedanlığı, Kral Clovis'in 511 yılında ölmesi neticesinde dörde bölünmüştü. Bu dört hanedanlık arasındaki çekişmeler devam ederken, Austrasia bölgesinin hakimiyetini elinde bulunduran hanedanlığın hizmetkar ailelerinden birine mensup olan Kısa Pepin, en nihayetinde Merovenj kralını tahtından indirdi. 754 yılında Papa'nın gücünü arkasına alan Kısa Pepin Papalık tarafından Frankların hükümdarı olarak atandı ve dini bir meşrutiyet kazandı. Kısa Pepin, Papalık Devletleri'nin kurulmasına yönelik desteklerini de esirgemedi ve böylece

Karolenj Hanedanlığı ile Kilise arasındaki bağlar kuvvetlendi. 768 yılında Kral Şarlman hükümdar olarak tahta oturdu ve en büyük emeli Roma İmparatorluğu'nun egemenliğini eski görkemli günlerine kavuşturmak ve tüm Avrupa'da dini bir birlik sağlamaktı. Çevresindeki irili ufaklı hanedanlıkları işgal altına alan Şarlman, buralardaki zaferinden sonra bu toprakları Hristiyanlaştırma girişimlerini de sürdürdü. İtalya'daki Lombard Krallığı'nı da işgal altına alan Şarlman, bu toprakları da kendi imparatorluğuna kattı. Buradan sonra gözünü İspanya'daki Müslümanlara dikti ve buralarda da savaşlar vermesine rağmen önemli derecede bir zafer sağlayamadı. Kilise ile olan bağları Şarlman'a Hristiyan dünyasında büyük bir ün kazandırdı. Kendisi artık Hristiyan dünyasının koruyucusu sıfatıyla tanınıyordu ve Avrupa'yı Hristiyanlık çatısı altında birleştirme görevi görüyordu. En nihayetinde Papa III. Leo tarafından taç giydirildi ve kendisine Roma İmparatoru unvanı verildi. Bu taç giyme töreni bir bakımdan da Kilise'nin krallığı kendi kontrolü altına alma girişimi olarak da görünmekteydi. Zira bu tören ile imparator olmak adeta Kilise'nin elinden geçiyordu.

İmparatorluk, fethettikleri topraklara soyluları atamış ve bu toprak karşılığında da soyluların ve tebaasının sadakatini talep ediyordu. Bu, aynı zamanda imparatorluğun ekonomik sisteminin de bir resmiydi. Zira üretim bu topraklardan sağlanıyordu ve bir ticaret ağı olmadığı için zenginlik, bu toprakların yöneticilerinde birikiyordu. Çiftçiler ise yöneticinin adeta modern birer köleleri gibiydiler. Ürettiklerini yöneticiye veriyorlardı ve yönetici köylü arasında bunları istediği ölçekte dağıtıyordu. Bu türden bir sistem, elbette ilerleyen yıllarda feodalizmin en büyük sebebiydi. Keza 8. yüzyıla girildiğinde arazi sahiplerinin sayısı artmıştı. Şarlman'ın ölümü sonrası bu toprak karşılığı sadakat anlayışı da zayıflamıştı ve toprak sahipleri günden güne özerkliklerini ilan etmeye başlamışlardı. Merkezi bir askeri gücün olmayışı ve savunmanın tamamen bu toprak sahiplerinin askeri gücüne dayanmasından dolayı imparatorluk askeri olarak büyük güç kaybına uğramış ve dağılması kaçınılmaz hale gelmiştir.

Karolenj İmparatorluğu'nun parçalanması ile Batı, birçok kentin, hanedanların ve kralların adeta mücadele alanına dönmüştür. Bu mücadeleye elbette papalık makamı da dahil olmuştur. Papalığın amacı ise tüm bu mücadele halinde olan güçleri kendi buyruğu altına sokmak ve en büyük söz sahibi olmaktır (Wells, 1972: s. 197). Bu emelin sebeplerinden en önemlisi Hristiyan filozof Augustinus'un *Teokratik Tarih Anlayışı* fikridir. Bu fikre göre tarih, Tanrı Devleti ile şeytana uyanların devleti olan Yeryüzü Devleti'nin savaşlarından ibarettir. Bu Tanrı Devleti'nin kralı ise Papa'dır ve yeryüzüne iyilik hakim olana dek savaş sürecektir (Toğan, 1980: 136). Hristiyan inancının Batı coğrafyasındaki etkin hakimiyeti de geniş toplulukları bu anlayışın peşinden Papa ile gitmeye sürüklemiştir. Artık Batı'da merkezi otorite

tamamen yıkılmış, küçük krallıklar ve derebeyliklerin mücadeleleri Batı'nın her alanda zayıflamasını sağlamıştır. Merkezi otorite ile bağıni koparmış şövalyeler de başiboş kalmış ve isteklerini halka zorbalık ederek sağlıyorlardı. Ekonomi tamamen çökmüş durumdaydı ve ticaret artık sıfıra yakındı. Akdeniz ise tamamen Müslümanların elindeydi. Bu noktada Doğu Roma İmparatorluğu'nun Batı'daki Katoliklerden Türklere ve Müslümanlara karşı yardım isteği, Katolik Kilisesi'nin *Teokratik Tarih Anlayışı*'na olan inancı, Batı'da refahı tekrar sağlayabilmek adına Akdeniz'den Müslümanların atılması gerekliliği ve İslam tehdidi dolayısıyla Papalık, Haçlı Seferleri'nin düğmesine basmıştı. Daha önce de kısaca değindiğimiz üzere Haçlı Seferleri hem Doğu için hem Batı için hem de Ortodoks Doğu Roma için birçok sonuç doğurmuştu. İlk Haçlı Seferi ile Urfa, Antakya ve Kudüs gibi Müslümanlar için oldukça değerli şehirler Haçlıların eline geçmişti. Sonrasında Urfa'nın tekrar Müslümanların eline geçmesi ile diğer bölgelerdeki Haçlılar tekrar Papa'dan yardım istediler ve yeni bir sefer düzenlenebilmesi için Fransa Başrahibi Bernard'ın Avrupa üzerinde propaganda yapması istendi (Koca, 2017: 18). Avrupa'da hedef kutsal topraklar Kudüs gibi gösterilmesine rağmen aslında asıl hedef Urfa idi. Bu seferi Müslümanlar kadar Bizanslılar da tehlikeli görüyorlardı ve Selçuklu ile bir barış antlaşması dahi imzalamışlardı. Nihayetinde bu sefer ile Batılılar başarılı bir sonuç elde edememişti. 1189'da Selahaddin Eyyübi'nin Kudüs'ü geri alması ile Batı dünyasını yeni bir sefer için harekete geçirdi. Papa'nın çağrısı ile büyük bir ordu toplandı ve İngiliz, Fransız ve Alman imparatorları sefere bizzat katıldılar. İngilizler ve Fransızlar Akdeniz'i kullanırken, Almanlar karadan yürüdüler ve Selçuklu Devleti ile anlaşma imzalayarak Anadolu'dan herhangi bir direniş görmeden geçtiler (Koca, 2017: 24). Keza Bizans ile de anlaşma imzalayan Almanlar, Ege'de Çanakkale Boğazı'nı kullanarak Anadolu'ya geçiş yaptılar. 3. Haçlı Seferi de ne Hristiyanları ne de Müslümanları tatmin eden bir sonuçla bitmiş durumdaydı. Dolayısıyla yeni bir sefer kaçınılmazdı. Ancak bu, diğer seferlerden farklı olarak tamamen Papalık tarafından komuta edilecekti ve Akdeniz kullanılarak direkt Mısır üzerine çıkılacak ve Selçuklu Devleti ile hiçbir savaşa girilmeyecekti. Bu seferde Akdeniz'in kullanılacak olması elbette denizcilikte oldukça gelişmiş olan Venediklilerin yardımını gerektiriyordu. Dolayısıyla Venedikliler belli bir ücret ve fethedilen toprakların belli bir miktarını almak karşılığında hem Haçlı Ordusu'nu Mısır'a geçirecek hem de sefere kendileri de katılacaktı. Hatta yaklaşık seksen yaşında olan Venedik Dükü Dandolo da Venedik güçlerini komuta edeceğini vadediyordu. Bizans'ta ise krallıkta hak iddia eden IV. Aleksios, Haçlı güçlerine İstanbul'a gelip kralı tahttan indirerek kendisini kral yapmaları karşılığında birçok vaat veriyor ve özellikle Papalık'tan ayrılmış olan Ortodoks Kilisesi'ni tekrar Katolik Kilisesi'ne bağlayacağını söylüyordu. Tüm bunların neticesinde 4. Haçlı Seferi İstanbul'a

doğru yola çıktı ve ilk saldırı sonrası IV. Aleksios tahta oturdu ancak vadettiği parayı Haçlı ordusuna ödeyemiyordu. Dandolo'nun ise emeli hiçbir zaman Mısır'a çıkmak değildi. O, İstanbul'da Bizans'ın yıkılıp Venedik çıkarlarını gözeten yeni bir devletin peşindeydi. Dolayısıyla İstanbul'a bir kez daha saldırı düzenlendi ve şehir tamamen talan edildi, yakıldı ve tüm değerli eşyaları gasp edildi. Bu seferden en karlı çıkanlar ise Venedikliler olmuştu.

Haçlı Seferleri'nin en mühim sonuçlarından birisi, Doğu'nun zenginlikleri ile Batı'nın tanışması oldu. Doğu'nun ilmi ve teknolojik gelişimleri Batı'ya taşındı ve bu kültürel alışveriş Batı'nın adeta bulunduğu çukurdan tekrar çıkmasına öncülük etti.

Ortaçağ'ın en önemli olaylarının başında gelen Haçlı Seferleri, tamamen Akdeniz çevresinde gelişmiştir ve bu noktada anlamaktayız ki Akdeniz, Ortaçağ'ın adeta merkezi konumundadır ve bu dönemde dünya tarihini etkilemiş tüm olaylar Akdeniz çevresinde gerçekleşmiştir. Haçlı Seferleri sonrasında Batı'da giderek merkezi otoritenin hakim olduğu devletler oluşmaya başladı ve derebeylikler zayıfladı. Bu derebeyliklerin zayıflamasındaki bir diğer sebep de Batı'da ticaretin tekrar güçlenmesiydi. İngiltere, Fransa gibi monarşilerin giderek güçlendiği devletler Avrupa sahnesinde söz sahibi oluyorlardı ve en önemlisi, Katolik Kilise'si ile birlikte yürüyen Kutsal Roma İmparatorluğu artık Katolik Kilisesi ile ortak çıkarlar gütmüyordu. Dolayısıyla Katolik Kilisesi ile devletler arasında iç sorunlar baş göstermekteydi. Bu tezin incelemesi altında olan *Gülün Adı* kitabı da tam olarak bu dönemde geçmekte ve bu dönemin en temel problemi olan Katolik Kilisesi ile İmparatorluk arasındaki mücadeleyi merkezine koymaktadır.

1.3. Akdeniz Ortaçağ Felsefesi

Akdeniz, daha önce de bahsettiğimiz üzere adeta kültürel bir alışveriş merkezidir. Akdeniz birbirinden çok farklı inançları olan, çok farklı bilgilere sahip insanların birbirleriyle karşılaştıkları, birbirlerinden etkilendikleri ve en nihayetinde her daim bir arada yaşadıkları yer olmuştur. Dolayısıyla Akdeniz coğrafyasının kültüründen ve bu kültürün insan yapısı ile felsefesinden bahsedilebilmektedir. Bu kültür ve felsefe, kökenlerini her daim bir arada yaşamış farklı kültürlerin uzlaşımından almakta olmasından dolayı, temel anlatısını da bir arada olmak ve uzlaşım üzerine kurmaktadır. Zira Akdeniz insanı, bu coğrafyada yaşayabilmek adına her zaman kendisinden farklı olana hoşgörülü olmak durumundadır. Akdeniz'de gelişen Antik Yunan felsefesi, kaynaklarını Doğu'da bulmuştur (Açıkgöz, 2019: 10). İslam felsefesi ise Antik Yunan'ın miraslarının okunması ve üzerine dönemin bilimsel keşifleri eklenerek oluşmuş bir felsefedir. Batı'da ise Akdeniz'deki Müslüman yayılcılığı ve Haçlı Seferleri dolayısıyla Doğu'daki felsefi ve bilimsel gelişmelerden etkilenmişlik söz konusudur. Bu bağlamda

Akdeniz’de gelişen bilişsel ve zihinsel sonuçlar hiçbir zaman salt olarak belli bir topluluğa ya da zümreye atfedilemez. Akdeniz, adeta insanlığın diyalektik bir biçimde oluşturduğu ortak akli miraslarının coğrafyasıdır. Gerek Hristiyanlık gerekse Müslümanlık, Akdeniz coğrafyasında ortak bir zihinsel bağlam bulabilmektedir. Yürek ve aklın iş birliği, Ortaçağ’a hakim olan iki tek tanrılı dinin ortak tebliğidir. Bu inanışlarda bireysel akıl, evrensel aklın bir parçasıdır. Bu akıl ilişkisi, tek tanrılı dinleri doğa ile ortak bir zemine getirmiştir. Akdeniz insanı, *şu* ya da *bu* inancın körü körüne fanatiği olmayı reddetmiş ve her zaman bir uyum zemini yaratma çabasına girişmiştir. Akdeniz insanı kaderin cilvesinden hoşlanır ancak kaderin kollarına kendisini körü körüne asla bırakmaz, gerektiğinde ona hükmeder, ki zaten dünya tarihi büyük çoğunlukla Akdeniz insanının atılımları ile yazılmıştır (Öktem, 2011: 285). Akdeniz insanı doğaya hükmetme amacını hiçbir zaman gütmemiştir ancak doğanın getirileri karşısında çaresizlik içinde de hiçbir zaman boğulmamıştır. Akdeniz insanı, ontolojik olarak en nihayetinde özle maddeyi ortak bir zeminde ele alır (Öktem, 2011: 287). Epistemolojik açıdan da Akdeniz insanı evreni salt akıl ya da salt deney yoluyla anlama yoluna gitmez. Bilgiye ulaşmada bu iki yolun uyumuna başvurur ve akılla elde edileni deneyle sağlamlaştırır (Öktem, 2011: 287). Değerler açısından da insanlık her zaman neyin iyi ya da kötü, neyin güzel ya da çirkin olduğu konusunda bir uzlaşım sağlayamaz. Zira bunlar her toplumdan topluma, hatta her insandan insana farklılık gösterebilmektedir ancak bu değerlerin varlığı, her insan için ortaktır. Akdeniz, bu değerlerin farklı şeylere atfedildiği birçok zihnin ortak yaşam alanıdır ve bu zihinler birbirleriyle ortak yolu, bu değer kavramlarının herkes için sabit olduğu konusunda bir uzlaşım haline varmışlardır (Öktem, 2011: 287). Bu bağlamda Akdeniz insanının bir arada yaşamak için fikişsel dünyada da sürekli olarak bir ortak zemin arayışına girdiği görülmektedir ve en nihayetinde bu farklılıkların birbirleri içine geçmesi ve uzlaşım arayışı Akdeniz topluluklarının ortak kültürel ve felsefi mirası olarak karşımıza çıkmaktadır. Akdeniz, bu felsefi zemininin kökenlerini Platon’un idealizmi ile Aristo’nun realizminde bulmaktadır (Öktem, 2011: 287).

Ortaçağ’da da felsefe vahiy ile akli aynı potada eritme çabası çerçevesinde gelişmiştir. Bu dönem boyunca felsefe özerkliğini kaybederek inanç kurumlarının tekeline geçmiştir ve dinsel öğretilerin temellendirilme amacına hizmet etmiştir (Çüçen, 2005: 32). Yine de Ortaçağ felsefesi, felsefe tarihi açısından son derece zengin ve önemli bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaklaşık M.S. II. yüzyıl ile M.S. XV. yüzyıl arasında kalan bu dönem kendi içerisinde dört farklı felsefe geleneği oluşturmuştur:

- 1- Batı’da gelişen ve Latince olarak ifade edilen Hristiyan felsefesi.
- 2- Doğu’da Arapça ile aktarılan İslam felsefesi.

- 3- Hem Hristiyan toplumlarında hem de İslam toplumlarında İbranice olarak ifade edilen Yahudi felsefesi.
- 4- Ortodoks Bizans İmparatorluğu içinde Yunan dili ile aktarılan Bizans felsefesi.

Ortaçağ felsefesi, bu dört ayrı geleneğe ayrılmış gibi görünse de aslında bir bütünlük ihtiva etmektedir. Zira bu geleneklerin hepsi de ortak bir miras olan Antik Yunan felsefesi geleneğini paylaşmışlardır. Bu dört geleneğin bir bütünü oluşturmalarının bir diğer sebebi olarak da birbirleriyle olan etkileşimleri ve birbirlerinden etkilenmişlikleri gösterilebilir. Zira Yahudi felsefesi, okudukları İslam felsefesi filozoflarından önemli derecede etkilenmişlerdir. Keza yine İslam felsefesinin Antik Yunan felsefesinin mirasını takip etmesi ve bu dönemde verilmiş eserleri kendi dillerine çevirmeleri; bu çevirilerin ise Batı Hristiyan felsefesine geçişi ile başlayan Rönesans hareketi, bu dört geleneğin aslında bir bütünü oluşturduklarını gösterir niteliktedir. Bu dört gelenek de vahye dayalı tek tanrılı dinlerin hakim olduğu kültürlerin birer parçalarıdır ve felsefe ile teoloji ilişkisi üzerine bir felsefe geliştirmeleri bakımından da bir ortaklık söz konusudur. Bu tez çalışmasında ise bu dört gelenekten sadece Batı’da gelişen Hristiyan felsefesine ve Doğu’da gelişen İslam felsefesine odaklanılacaktır.

Hristiyanlığın yayılması ile Tanrı’nın hakikatin kendisi, her şeyin sebebi ve her şeyin hakimi olduğu anlayışı Batı toplumlarının genelinde karşılık bulmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu dünyanın bilgisi artık düşünme eyleminin konusu olmaktan çıkmıştır. Zira bu dünyanın bilgisinin kadiri olan Tanrı’dır ve yalnızca onun keliması üzerine zihinsel aktivite yürütülmelidir. Bu sebeple Ortaçağ’ın ilk döneminde Batı’da bariz bir şekilde din-bilim tartışması vuku bulmaya başlamıştır. Bu kavga öylesine alevlenmiştir ki İskenderiye’de 400.000 kitap yakılmış, filozof ve matematikçi Hypatia katledilmiştir (Yıldırım, 2015: 48). En nihayetinde bu dönemde Batı’da görülmektedir ki vahiy bilginin tek kaynağıdır ve insanlık yalnızca vahiy üzerine düşünmeli ve ona uygun yaşamalıdır. Zira Hristiyan inancında günah işlemek, şeytanla anlaşma yapmaktır ve daha önce de bahsettiğimiz gibi Tanrı Devleti’nin karşısında, kötülüğün ve şeytanın devleti olan Yeryüzü Devleti’nin yanında yer almaktır. Bu da günah işleyenlerin düşman olarak görülmesi inancını ateşlemiş ve Tanrı’nın keliması ya da din görevlilerinin bu keliması üzerine yorumları dışındaki tüm bilimsel ve felsefi çalışmaların yakılmasına, bu çalışmaların sahiplerinin de katledilmesine yol açmıştır.

Bu koşulların gölgesinde kendini gösteren Hristiyan Ortaçağ felsefesi, patristik ve skolastik olarak iki dönemden meydana gelmektedir.

MS II. ile MS VIII. yüzyıllar arasında kalan ve Kilise’nin hakimiyetinde gelişen Batı Ortaçağı’nın felsefi akımına patristik felsefe denmektedir. patristik felsefe, temellerini

Platon'da bulmuştur ve inancın temellendirilmesi felsefenin tek amacı olmuştur. Patristik felsefe, kendi içinde üç döneme ayrılmıştır diyebiliriz. Bunlardan ilki İsa'nın doğumundan II. yüzyıla kadar olan ve Hristiyanlığın hakikat olduğu ve felsefenin Hristiyanlığı Gnostiklerden korumanın yolu olarak görüldüğü dönemdir (Yıldırım, 2015: 49). MS II. ile MS IV. yüzyıllar arasında kalan dönemde ise Yeni Platonculuk Okulu ile Platon'un fikirlerinin Hristiyan inancı ile buluştuğu dönemdir. Bu dönem ile Hristiyanlık, antik felsefenin terminolojisi ile temellendirilmeye başlamıştır. MS. IV. ile MS. VIII. arasındaki dönem ise durağanlık dönemidir ve sadece daha önceki çalışmaların incelendiği bir dönemden öteye geçememiştir (Çüçen, 2000: 24). Patristik dönem ile felsefe, Hristiyanlık dışındaki tüm arayışları reddeden bir dönemin gölgesinde kalmış ve Hristiyanlığın temellendirilmesinde bir araç olmaktan öteye geçememiştir.

Patristik felsefe sonrası Batı Ortaçağı'nda görülen yeni felsefe akımı olan skolastik felsefe, Latince kökenli olan ve *okul* anlamına gelen *schola* kelimesinden türetilen *scholasticus* kelimesinden gelmektedir ve “okul felsefesi” anlamını taşımaktadır. Keza skolastik felsefe, Ortaçağ içinde felsefenin teolojik bağlamda okullarda okutulmasına dayanan bir dönemi kapsamaktadır. Bunun amacı, Hristiyan inancını felsefe ve akıl yoluyla temellendirmek ve sistemli bir hale getirmektir.

Skolastik dönem, Ortaçağ içinde oldukça geniş bir dönemi kapsar ve Ortaçağ'da felsefi etkinlikler büyük ölçüde skolastik dönem içerisinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Ortaçağ Batı felsefesi, aynı zamanda skolastik felsefe demek yanlış olmaz. Bununla birlikte patristik dönemde Platonculuk ön planda olmasına rağmen, skolastik felsefenin temel niteliğini Aristotelesçi anlayış oluşturmaktadır. Elbette Batı dünyası bu Aristotelesçi anlayışa İslam dünyası sayesinde kavuşmuştur. Zira Ortaçağ'da İslam felsefesinde her daim Aristotelesçi anlayış kendini göstermektedir.

Skolastik felsefede teoloji ile felsefe, vahiy ile akıl arasında çok daha yakın bir ilişki söz konusudur. Zira ilk başta inancın ve vahyin bir düşmanı olarak görülen felsefe, zamanla yerini anlamının bir aracı konumunda almış; skolastik dönem ile birlikte de aklın kendine ait konuları olan bir disiplin olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Skolastik dönem içerisinde teoloji eğitimi öğrenilmesi zorunlu hale de getirilmiştir. Keza skolastik dönem boyunca da inanç, felsefe ile temellendirilmeye çalışılmıştır ve bunun için *Mantık* bilmek gerekmektedir. Aristoteles'in mantığı, skolastik dönem boyunca adeta el üstünde tutulmuştur.

Anlamak için inanıyorum fikri ile yola çıkılan skolastik felsefede birey ne ontolojik ne de epistemolojik açıdan farklı ve yeni bir fikir için uğraş vermez; vahyin bilgisini

temellendirmek üzere çalışmalarını sürdürür. Batı'nın, İspanya üzerinden Arapça eserlerle tanışması ile Aristoteles'in sadece mantık alanındaki çalışmaları değil, tüm çalışmaları dönemin din insanları/filozofları arasında yaygınlaşmış skolastiğin yükseliş döneminde Aristoteles'in fikirleri tek hakim noktaya gelmiştir. Bu yükseliş döneminin ve aslında nispeten tüm skolastik dönemin en ünlü filozofu olan Thomas Aquinas ise vahiy ile aklın birbirinden farklı bilgi kaynakları olduğunu öne sürerek *inanmak* ile *bilmek* arasına bir sınır koymuş ve skolastik dönemin temelinde yer alan *anlamak için inanıyorum* anlayışını değiştirmiştir. Yine Thomas Aquinas'a göre devlet zorunlu bir kurumdur, Tanrı'nın buyruğudur (Aquinas, 2007: 46). Bu devletin temel amacı da insanı, Tanrı ile karşı karşıya gelmesine hazırlamaktır ve elbette devlet içinde bu hazırlıktan en sorumlu kurum Kilise'dir. Bundan dolayıdır ki Ortaçağ boyunca Kilise, devletler ve toplumlar üzerindeki hakimiyetini felsefi olarak da temellendirebilmiştir (Hançerlioğlu, 1995: 146).

Skolastik dönemin sonuna doğru karşılaşılan en önemli filozof ise Ockhamlı William'dır. *Gülün Adı* romanı için de kritik bir karakter olan Ockhamlı William, bilim ve felsefenin artık inanç kurumlarının kontrolünden çıkmaya ve gelişmeye başladığı, Rönesans'ın temellerinin atılmaya başlandığı bir dönemde aykırı fikirleri ile öne çıkmış bir filozoftur. Ona göre Tanrı'nın birliği, sonsuzluğu ve varlığı kanıtlanamaz. Bizim, O'na ilişkin bütün fikirlerimiz ancak önermelerdir ve bu önermeler İncil ve Kilise otoritesi tarafından kabul edilerek doğru sıfatını almaktadır. Dolayısıyla Ockhamlı William ile bilgi, inançtan tamamen sıyrılmaya başlamıştır denilebilir (Gökberk, 1999: 156).

Hristiyan dünyasının aksine İslam uygarlığı bilim ve felsefede adeta altın çağını yaşamaktaydı. İslam'ın geniş kitleleri etkisi altına almasıyla birlikte İslam uygarlığı, birçok farklı kültür ile karşılaşmıştır ve yayılcı politikasını sürdürebilmek için kendi dogmalarını farklı kültürlerce kabul ettirebilmeliydi. Bu noktada birçok farklı kültürün yazılı eserlerine başvuran Müslümanlar, Antik Yunan, Mısır ve Hint eserlerini kendi dillerine çevirterek bu kültürlerin öğretilerini İslam öğretileri ile aynı potada eritmeye çabalamışlardır. Belli ki Müslümanlar, Batılı Hristiyanlar gibi dışa kapalı bir tutum sergilememiş ve Akdeniz çevresine genişlemesi ile beraber karşılaştığı farklı kültürlerle her zaman açık bir tutum sergilemiş ve bunun da meyvelerini Ortaçağ boyunca toplamıştır. İslam düşünürleri ve bilim insanları sadece eski kültürlerin eserlerindeki fikirleri İslam çerçevesi içerisinde yinelememiş, onlara yepyeni boyutlar da katmışlardır. Zira okumak, düşünmek ve sorgulamak İslam dininin emirleri arasında yer almaktadır.

İslam felsefesi, nitekim Antikçağ Yunan felsefesi ile skolastik Hristiyan felsefesi arasında da bir köprü görevi görmüştür. Zira Batılılar, siyasi birlik sağlanamaması neticesinde Antikçağ eserlerini barındıramamış ve mirası taşıyamamışlardır. Bu miras Doğu'da Müslümanlar tarafından değer görüp Ortaçağ boyunca taşınmıştır ve skolastik dönemin sonu da bu mirasa ancak Farabi, İbn-i Sina, Gazali gibi düşünürlerin Latinceye çevrilmesi ile ulaşabilmiştir (Cevizci, 1999: 78). Daha önce de dediğimiz gibi Akdeniz, uygarlıkların birbirleri ile karıştıkları ve aynı potada eridikleri bir coğrafyadır. IX. yüzyıl ile Batı'da dışarıya karşı olan kapalılık artık zayıflamıştır ve İslam bilim ve felsefesine olan ilgi oldukça artmıştır. Bu dönemde kendi dillerine çevirdikleri Arapça eserler sayesinde Aristo ile tanışmışlar, hatta İslam filozoflarının fikirlerini kendi dinlerine uyarlayarak Batı'da başlayacak olan aydınlanmanın ateşini yakmaya yönelik ilk adımları atmışlardır.

Ortaçağ boyunca görmekteyiz ki din, coğrafi farklılık veyahut inanç farklılığı gözetmeksizin her daim bilim ve felsefe ile iç içe olmuştur. Batı'nın özellikle erken Ortaçağ döneminde siyasi birlik sağlayamaması ve kurumların baskıcı, dışa kapalı tutumları neticesinde bilim ve felsefenin gerilediği dönemler olmuştur. Doğu'da ise daha açık, daha hoşgörülü bir tutum gösterilmiştir. Ancak din salt kendi başına bilim ve felsefeyi o ya da *bu* hale getirmemiş; kendisinin, dönemin doğal şartları dolayısıyla fanatiği olan kitlelerin *otorite* savaşlarının etik anlamdaki değişkenlerine göre kendi içlerinde gerileme ya da yükselme dönemleri yaşamışlardır.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜLÜN ADI'NDA AKDENİZ ORTAÇAĞ FELSEFESİ

2.1. Umberto Eco

5 Ocak 1932'de Kuzey İtalya'nın Alessandria kentinde doğmuş olan Umberto Eco, ilk öğrenimini bir Katolik okulunda görmüştür. Her ne kadar ileride babası, kendisinin bir hukukçu olmasını istemişse de Eco, Torino Üniversitesi'nde Ortaçağ felsefesi ve edebiyat bölümlerinde üniversite öğrenimini tamamlar. Eco, hayatının ilk yıllarında Katolik bir kimliğe sahip olsa da aldığı öğrenim ve yaptığı okumalar neticesinde bu kimliğinden uzaklaşmıştır ve eserlerinde Kilise kurumuna eleştiriler yapmıştır. Yüksek lisans ve doktora çalışmalarını ise Thomasçılık akımı ve bu akımın estetik anlayışı üzerine yapmıştır. 1962'de doçent olarak Torino Üniversitesi'nde dersler vermeye başlayan Eco, İtalya'nın resmi yayın kuruluşu olan RAI için de çalışmalar yapmıştır ve burada kültür programlarını yönetmiştir. Yine aynı yıl Renate Ramge isimli Alman bir akademisyenle evlenirler ve bir erkek bir kız olmak üzere iki çocuk sahibi olurlar. 1969 yılında ise Floransa Üniversitesi'nde görsel iletişim üzerine profesör unvanını almıştır. Keza yaşamı boyunca akademik kariyerini sürdüren Eco, yıllarca Bologna Üniversitesi'nde göstergebilim profesörlüğü yapmıştır. Dünyanın çeşitli yerlerindeki birçok saygın üniversitede seminerler vermiş, konuşmalar yapmış olan Umberto Eco, belki de insanlık tarihinin en önemli göstergebilimcilerinden ve Ortaçağ uzmanlarından birisidir. Kendisinin James Joyce'a olan ilgisi de oldukça büyüktür ve adeta bir James Joyce eserleri uzmanıdır. Milano'daki evinde bulunan kütüphanede 30.000'e yakın kitabı bulunmasından mütevellit Eco'ya bir kitap koleksiyoncusu demek de yanlış olmayacaktır.

Kitap koleksiyonerliğinin yanı sıra roman yazarlığı kimliğiyle de tanınan Eco, ilk romanını, bir arkadaşının kendisinden birkaç sayfalık polisiye bir hikaye yazmasını istemesi üzerine kaleme almıştır. Bu istek, Umberto Eco'yu bir roman yazmaya kadar götürmüştür ve kendisinin geniş kitlelerce bir popüler kültür ürünü olarak tanınmasını sağlayacak olan *Gülün Adı* adlı romanını 1980 yılında kaleme almıştır. Yazdığı bu ilk romanı, diğer bilimsel eserlerinin basıldığı yayınevinde değil, başka bir yayınevinde basılmıştır ve yine de kitap, 8 milyondan fazla satarak tüm dünyanın ilgisini üzerine çekmeyi başarmıştır. Eco, şiirden farklı olarak bir romanın imgeler üzerine yazılabileceğini ve *Gülün Adı* sonrasında herhangi bir roman yazamayacağına inansa da zihninde beliren bir sarkaç ve çocukluğunda, bir mezarlıkta gördüğü trompet çalan çocuk imgeleri onu ikinci romanı olan *Foucault Sarkacı*'ni yazmasını sağlamıştır. 1988 yılında yayınlanan bu roman simya ve komplo teorileri üzerine yazılmıştır. Eser, okur çevrelerince oldukça beğenilmiş ve Eco, diğer tüm alanlardaki uzmanlığının yanı

sıra romancı olarak da rüştünü ispatlamıştır. 1994 yılında üçüncü romanı olan *Önceki Günün Adası* bir adada mahsur kalan kişinin yaşadığı içsel yolculuğu anlatmaktadır. 2005 yılında ise Baudolino'yu yazan Eco, gözünü tekrar Ortaçağ'a dikmiştir Dördüncü Haçlı Seferi'nin İstanbul'da bıraktığı izlerin peşini sürmüş ve romanını fantastik öğelerle de süslemiştir. Umberto Eco, bu eserler dışında üç farklı roman daha yazmıştır ve bunlar *Kraliçe Loana'nın Gizemli Alevi*, *Prag Mezarlığı* ve *Sıfır Sayı*'dir.

2.2. Umberto Eco'nun Ortaçağ'a Bakışı

Umberto Eco 21. yüzyılın belki de en önemli Ortaçağ uzmanlarından birisiydi. Dört cilt olarak çıkan *Ortaçağ* eserleri de Ortaçağ döneminin bugün nasıl okunması ve anlaşılması gerektiğine dair adeta bir ansiklopedi görevi görmektedir. Bu eserlerde Umberto Eco, Ortaçağ'ı tanımlarken ilk olarak şunları söylemektedir; “Ortaçağ konusunda birçok klişe söz konusu olduğundan, her şeyden önce Ortaçağ'ın, sıradan okuyucuların aceleci okul kitaplarından veya sinema ile televizyon programlarından öğrendiği gibi olmadığını belirtmek yerinde olacaktır.” (Eco, 2014: 11).

Bu tespitinden sonra Eco, ilk olarak Ortaçağ'ın ne olmadığını anlaşılmasının, Ortaçağ'ı incelerken öncül bir şart olduğunu vurgulamaktadır. Ortaçağ'ın bir yüzyıl olmadığını söyleyen Eco, bin yıllık bir süreçte hiçbir düşünce ve yaşam tarzının aynı kalamayacağını ve dolayısıyla tek bir Ortaçağ'dan değil, Ortaçağlardan bahsedilebileceğini dile getirmektedir (Eco, 2014: 12). Sonrasında Ortaçağ'ın sadece Batı'ya özgü bir çağ olmadığını vurgulayan Eco, aynı dönemde Bizans içinde ve Doğu'da Arap uygarlıklarında da bir Ortaçağ görülebileceğini söylemektedir. Ortaçağ'ın “karanlık” bir çağ olduğu yanılgısına da değinen Eco, bu yanılgının belki Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı ile Karolenj İmparatorluğu'nun kuruluşu arasında Avrupa'da yaşanmış olabileceğini ancak Karolenj İmparatorluğu'nun kurulması ile ne Batı'da ne de diğer uygarlıklarda bir karanlığın söz konusu olmadığını vurgulamaktadır (Eco, 2014: 13). Bugün kullanılan dillerin kökenlerinin o dönemlerde atıldığını, Şarlman'ın Saray Okulu'nun birçok entelektüel alim yetiştirdiğini Batı Ortaçağı'nda görebilmekteyiz (Eco, 2014: 13). Eco, bugünkü Avrupa'nın temellerinin Ortaçağ'da atıldığı vurgusunu da yapmaktadır ve Avrupa'nın bugününü anlamak için Ortaçağ'a bakmanın gerekliliğini dile getirmektedir. Eco'ya göre Ortaçağ hayata bakış olarak iç karartıcı, kasvetli bir dönem değildi.

“Ortaçağ'da romanesk kilise alınlıklarının şeytanlarla ve cehennem işkenceleriyle dolup taşıdığı, bu çağın Ölümün Zaferi'ne dair imgeler açısından zengin olduğu, tövbekarların geçit alayının ve dünyanın sonuna dair nevrotik bir bekleyişin çağı olduğu, hem kırsal bölgelerden hem de köylerden akın akın dilencilerle cüzzamlıların geçtiği, edebiyatın sıklıkla cehennem

yolculuklarını saplantı haline getirdiği doğrudur. Ancak bu aynı zamanda Goliard şairlerinin yaşama sevincini yücelttiği bir dönemdir ve özellikle ışık çağıdır. Aslında karanlık çağlar efsanesini çürütmek için ortaçağın ışığa duyduğu ilgiyi incelemek gerekir” (Eco, 2014: 18-19).

Eco, Ortaçağ’da güzelliğin ışıkla, dolayısıyla renkle özdeşleştirildiğini söylemektedir ve Ortaçağ’daki minyatürlerin adeta ışık saçtıklarını vurgulamaktadır (Eco, 2014, 19). Ortaçağ’ın sanıldığı gibi yüksek şatoların bulunduğu bir dönem olmadığını, bu şatoların daha çok Rönesans döneminde inşa edildiğini dile getirmektedir. Ortaçağ’ın klasik kültürü de görmezden gelmediğini belirten Eco, elbette iletişimin oldukça zor olduğu bu dönemde herkesin aynı şeyden haberdar olmasının imkansızlığını vurgulamaktadır. Yine de bu klasik eserlerin Ortaçağ’da Hristiyan inancı ile yorumlandığını kabul etmektedir. (Eco, 2014, 21). Ortaçağ’ın, Antik bilimi reddetmediğini ise dünyanın şekline dair olan tutum üzerinden açıklayan Eco, gerek Sokrates öncesi filozoflardan bazılarının gerekse Sokrates sonrasında da dünyanın yuvarlak olduğuna dair inanışların bulunduğunu öne sürmekte ve Ortaçağ’da da bu inanışın devam ettiğini vurgulamaktadır.

“Aslında Lactantius’a kimse pek aldırış etmezdi; Örneğin Aziz Augustinus dünyanın yuvarlak olduğunu çeşitli şekillerde ima eder ama bu konu manevi açıdan ona çok önemli görünmezdi. Yine de Augustinus’un, dünyanın diğer tarafı varsa orada insanların yaşıyor olabileceği konusunda ciddi şüpheleri vardır. Ama dünyanın diğer tarafı hakkında konuşuluyor olması bile yuvarlak dünya modelinin konuşuluyor olduğunu gösterir” (Eco, 2014: 22).

Ortaçağ’ın büyük yolculuklar dönemi olduğunun altını çizer ve denizler konusunda oldukça gelişmiş devletlerin varlığını vurgular. Ancak yine de bu dönemin en büyük yolculuklarının hac yolculukları olduğunu da dile getiren Eco, hacıların varlıklı olsun olmasın kutsal yerlere yaptıkları uzun yürüyüşlerin Ortaçağ’ın yolculuklarının temel taşı niteliğinde olduğunu belirtir (Eco, 2014: 24).

Umberto Eco, Ortaçağ’ın bugüne olan etkisini de mercek altına alır. Ortaçağ’da çıkmış olan rüzgar ve su değirmenlerini bugün hala kullanıyor olmamız bunun önemli bir örneğidir. Keza bugün ibadetler hala o dönem yapılmış olan katedrallerde yapılmaya devam edilmektedir. İlk üniversitenin bu dönemde kurulmuş olması da Ortaçağ’dan bugünüme kalan miraslardan birisidir. Ekonomik alanda da çek, senet gibi araçlar ilk olarak Ortaçağ bankacılığında kullanılmaya başlanmıştır. Doğu’da yaşanan Ortaçağ’da optik bilimine olan ilgi sayesinde ortaya çıkmış olan gözlük de bugün hala kullanılan araç gereçlerdendir. Batı’da barutun ortaya çıkışı da Ortaçağ’a denk gelmektedir.

Ortaçağ’ın modern dünyadan ayrıldığı konuların da üzerinde duran Umberto Eco, o dönemde dünyanın henüz tamamen keşfedilmemiş bir alan olduğunun altını çizer ve Ortaçağ

insanın bu keşfedilmemiş yerlerde çeşitli mucizevi yaratıkların yaşadığına dair olan inancını ortaya koyar. Eco'ya göre yine Ortaçağ insanı, hiçbir şeyi sadece görüldüğü şekliyle ele almıyordu. O'na göre Ortaçağ, sürekli olarak alt metinlerle, üst anlamlarla dolu bir yerdi ve Tanrı her yerde karşımıza çıkmaktaydı. Ortaçağ, her daim üst bir hakikatin tüm maddi dünyada karşımıza çıktığı bir dönemdi. Zira Ortaçağ'da Tanrı'nın, insanlıkla her zaman gizemli ve dolaylı bir şekilde iletişim kurduğuna inanılırdı. Eco'ya göre bunun asli sebeplerinden bir tanesi kutsal kitabın kendisiydi. Çünkü kutsal kitapların dili gizemlidir, sürekli olarak metaforlara ve mecazi anlatıma başvururlar (Eco: 2014: 34). Yine de Eco'nun belirttiği gibi tek bir Ortaçağ'dan bahsetmek yerine Ortaçağlardan bahsetmek daha doğrudur. Zira maddi dünyaya atılan bu kutsal bakış üniversitelerde giderek zayıflamıştır ve daha natüralist bir bakış açısına doğru yönelim gösterilmiştir (Eco, 2014: 37). Eco, Ortaçağ'ın sanat ve güzellik algısının da modern dünya ile oldukça farklı olduğunu öne sürer. Ona göre modern dünyada sanat ile güzellik algısı birbirleriyle doğrudan ilintili haldedir. Ancak Ortaçağ dönemi anlayışına göre güzellik içinde yaşadığımız evrenin, doğanın ve elbette ki bunların yaratıcısı olan Tanrı'nın bir özelliğiydi. Sanat ise güzellikle bağdaştırılmaz, tamamen teknik bir konu olarak ele alınırdı.

En nihayetinde Eco'ya göre Ortaçağ'ın bugüne dair farkları oldukça geniş bir konudur. Zira Ortaçağ, kendi içinde dahi farklılıklar gösteren bir dönemdi. Eco bu durumu şöyle dile getirir: “Aslında bu dönem kendi içinde de farklıydı, ama bunu belli etmemeye çalışıyordu. Modern çağ, içindeki çelişkileri sergilemekten hoşlanır; halbuki Ortaçağ çelişkileri gizlemeye eğilimliydi. Ortaçağ düşüncesinin tamamı, mükemmel bir durumu ifade etmeye çalışır ve dünyayı Tanrı'nın gözünden gördüğüne inanmak ister” (Eco, 2014: 38).

Ortaçağ düşüncesi, kötülüğü yaratılışın içine konumlandırmaktan kaçınırdı. Lakin yine de kötülüğün olağanca farklı şekliyle karşı karşıya da kalmak durumundaydı. Dolayısıyla Ortaçağ düşüncesi kötülüğün bu farklı formlarını da güzellemekten kaçınılmıyordu. Netice itibarıyla Eco'ya göre “bireyler kendileriyle barışık değilse de bu çağ kendisiyle barışık olduğu izlenimi veriyordu.” (Eco, 2014, 39).

2.3. *Gülün Adı* (1980)

Umberto Eco'nun ilk roman denemesi olan *Gülün Adı* 1980 yılında yayınlanmıştır. Kitap, 1327 yılının karlı bir Kasım ayında ve büyük bir çoğunlukla İtalya'da yer alan bir Melk Manastırı'nda geçmektedir. Eco, bu kurgusal manastırın Apenin Dağları'nın sırtında, Piemonte, Liguira ve Fransa arasında bir bölgede olduğunu dile getirir (Eco, 2020: 14). Polisiye türünde olan bu kitap, belki de dünyanın en ünlü kurgusal dedektifi olan Sherlock Holmes'e de birçok

açından göndermeler barındırmaktadır. *Gülün Adı*'nın ana kahramanı olan Baskerville'li William isminin, Sir Arthur Conan Doyle'e ve onun ünlü dedektiflik öykülerinin baş kahramanı olan Sherlock Holmes'e büyük ün kazandıran *Baskerville Tazısı* öyküsüne bir gönderme taşıdığı açıktır. Keza yine, tıpkı *Sherlock Holmes* öykülerinde olduğu gibi, *Gülün Adı*'nda da öykü ana kahramanın yardımcısı pozisyonunda bulunan kişinin ağzından anlatılmaktadır.

Umberto Eco'nun *Gülün Adı* adlı eseri hikayenin anlatıcısı olan Melk'li Adso ve Fransisken sorgucu Baskerville'li William'ın bir manastırdaki şüpheli ölümleri aydınlatmak üzere geçirdikleri yedi günlük bir süreci anlatmaktadır. Bu eser, her ne kadar ilk bakışta faili meçhul cinayetleri aydınlatmak üzerine kurulu dedektiflik ve gizem temalı bir roman gibi görünse de tarihi, dini, felsefi ve kurgusal katmanlı alegorik yapısı sayesinde alt metninde Ortaçağ'daki inanç, toplum, otorite savaşları, sınıf çatışmaları, düşünce farklılıkları ve bunlar arasındaki ilişkiyi doyurucu bir şekilde işlemektedir. Böylelikle *Gülün Adı*, Batı Ortaçağı'nın yapısına ve yaşantısına Eco'nun perspektifinden ayna tutmaktadır.

Umberto Eco, bu gizemlerle dolu eserde bir yandan da dönemin en büyük çatışmasına detaylı bir şekilde yer vermektedir. Zira Eco, kitabın geçtiği yıldan yaklaşık 200 yıl sonra gerçekleşecek olan ve bugünkü Batı düşünce dünyasının temellerini atacak olan Protestan Hareketi'nin köklerinin çok önceden filizlendiğine ışık tutmaktadır. Bu çatışma Kutsal Roma İmparatorluğu ile Papalık arasında yaşanan İsa'nın fakir olup olmadığına yöneliktir. Bu çatışma her ne kadar teolojik bir çatışma gibi görünse de aslında iki güç arasındaki otorite savaşının da yüzeyindeki sebeptir. Çünkü Fransiskenler ve onları destekleyen imparatorluk; İsa'nın fakir olduğunu ve hiçbir zaman bir mülkiyet sahibi olmadığını ve ona inananların da bu şekilde yaşamaları gerektiğini savunmaktadır. Buna karşın Papalık ise İsa'nın zengin olduğunu, birçok mal sahibi olduğunu, kullandığı eşyaları sadece kullanmadığını, onların sahibi de olduğunu ve dolayısıyla onun yolundan gidenlerin zenginlik içinde olmasında bir problem olmadığını savunmaktadır. İmparatorluğun Fransiskenleri desteklemesinin sebebi aslında Papalığın sahip olduğu güçten rahatsız olmasıydı. Bu noktada, İsa'nın fakir bir hayat yaşadığı ve takipçilerinin de bu şekilde yaşaması gerekliliği kabul edilirse bu, Papalığın da zayıflaması demek olacaktı. Çünkü otorite, bir noktada kendisini zenginlikte de bulmaktadır. Papalık ise bu otoritesini ve yaşam standardını kaybetmeyi elbette ki istememekteydi. *Gülün Adı* romanının geçtiği manastır bu iki gücün bir uzlaşım sağlamak adına buluşacakları toplantının da ev sahipliğini yapmaktadır ve kahramanlarımız Baskerville'li William ve Adso da bu toplantıda bulunacaklardır.

Umberto Eco, bu eseriyle dönemin güçleri arasındaki mühim çatışmayı ele almakla kalmamış, aynı zamanda bu güçlerin altında yaşayan bireylerin de kendi aralarındaki çatışmaya

da odaklanmıştır. Batı Ortaçağı'nın kendi karanlığından yavaş yavaş kurtulmaya başladığı bu dönemde elbette ki tutucu tutumlar hala büyük bir çoğunluğun zihninde yerini korumaktaydı. Öyle ki kitabın belki de merkezinde yer alan manastırın ünlü kütüphanesinin barındırdığı eserler onları geleceğe aktarmak için mi orada tutulmalıdır yoksa aksine onların başka ellere geçip zihinleri hakikatten (ki bu hakikat Tanrı'nın kelimidir) uzaklaştırmasını önlemek için mi saklanmalıdır sorusu manastır içinde birçok tartışmanın da ana kaynağıdır. Nitekim manastırdaki bu çatışmanın, Batı Hristiyan toplumlarında yaşanan genel bir çatışmanın da resmi olduğu açıktır. Kitapta bahsi geçen kütüphane, ana kahramanlarımızın sadece buraya girişinin yasaklanması neticesinde de kitap boyunca gizemli yapısını korumaktadır.

Kitabın ana karakteri olan Baskerville'li William, ismini sadece Sherlock Holmes karakterinden almamış, Eco'nun karakter yapısı olarak da esinlendiği Ockhamlı William'dan da isminde bir parça taşımaktadır. Ockhamlı William 1287 ile 1347 yılları arasında yaşamış İngiliz bir filozoftur ve Fransisken rahibidir. Ockhamlı William'a atfedilen ve *Ockham'ın Usturası* olarak da bilinen basitlik yasasına göre, en basit açıklama muhtemelen doğru olandır. Yani en az varsayıma sahip olan çözüm en doğru çözüm tercihidir. Ana kahramanımız Baskerville'li William da bu yasayı kitap boyunca karşılaştığı problemlere uygulamaktan geri kalmamıştır. Kitap boyunca Baskerville'li William'ın İngiliz filozof Roger Bacon'dan da büyük ölçüde etkilendiğini görmekteyiz. Bacon, XIII. yüzyılda yaşamış bir Fransisken rahibidir ve yaşadığı dönemin kabullerinin aksi fikirleri ile öne çıkmaktadır. O'na göre otoriteye sığınmak ve gelenekçilik, insanı bilgidan alıkoymaktadır ve hakikatten uzaklaştırmaktadır. Çağdaş bilimin ve empirik yaklaşımın döneminde öncüsü olan Bacon, özgün yaklaşımları dolayısıyla din otoriteleriyle olan tartışmaları neticesinde 14 yıl hapis yatmıştır. Baskerville'li William da çağdaşlarından farklı olarak dogmatik bir bakış açısına sahip değildir ve modern bilim ile deneysel yaklaşımı bilgiye açılan bir kapı olarak görmektedir.

Gülün Adı, tarihsel kurgu türünde ele alınan bir eserdir. Elbette bu noktada kurgusal bir romanın ne kadar tarihsel gerçekliği yansıttığı sorgulanabilir durumdadır. Her ne kadar bu türden eserler geçtiği dönemin dilini, tavırlarını, sosyal şartlarını ve mühim olaylarını dikkate almakta olurlarsa olsunlar, tarihsel gerçeklikleri sorgulansa da yazarın bakış açısını anlayabilmek açısından oldukça önemlidir. Zira içinde ne kadar gerçeklik barındırıyor olursa olsun, en nihayetinde yazarının zihnindeki sübjektif öğeler bulunmaktadır. Kurgusal bir eser, yazarın bakış açısına sahiptir. Lakin bir Ortaçağ araştırmacısı, diğer tüm tarihsel araştırmacılar gibi objektif bir bakış açısına sahip olmalıdır. Bu tez çalışmasında ise Ortaçağ'a ve özellikle Ortaçağ felsefesine Umberto Eco'nun *Gülün Adı* adlı eserinde nasıl bir bakış açısı ortaya

koyduğunu ve Eco'nun bu bakış açısının objektivitedeki yerine değinilmektedir. Yani Eco'nun bu eserinde ortaya koyduğu Ortaçağ algısı sorgusuz bir şekilde kabul edilmeyecek, bu bakış açısının tarihsellikteki konumuna bakılacaktır. Yine de şunu kabul etmek gerekir ki, her kurgusal bakış açısı, gerçeklikten esintiler taşımaktadır. Hiçbir kurgusal yaratık, canavar, metafiziksel bir varlık yoktur ki içerisinde gerçeklikten bir paye taşımasın. Sıfırdan tasarlamak insanın hiçbir zaman bir özelliği olmamıştır. Herhangi bir kurgusal eser ele alınıp, içerisindeki bütün öğelerin gerçeklikle olan bağı çıkarılabilir ve bu gerçeklikler bir araştırma konusu olabilir. Hele ki bu Umberto Eco gibi 20. yüzyılın en önemli Ortaçağ uzmanlarından birisinin eseriye, kurgusal dahi olsa içerisinde Ortaçağ'a dair oldukça önemli bilgi ve birikim bulunabilmektedir. Keza Umberto Eco'nun Ortaçağ'a dair ortaya koyduğu bakış açısı ve o dönemden esinlenerek yarattığı kurgusal bütünlük dahi bir Ortaçağ araştırmacısı için oldukça mühimdir.

2.4. *Gülün Adı* ve Kütüphaneler

Gülün Adı, daha önce de bahsettiğimiz üzere merkezine manastırı ve o manastırın zengin kütüphanesini almaktadır. Eser boyunca gelişen tüm olaylar zinciri, kütüphanenin ve içerisindeki kitapların etrafında gelişmektedir. Eserde manastır birçok kopyacı ve tercüman barındırmaktadır. Manastıra yabancı topraklardan gelen keşişler yanlarında çoğunlukla geldikleri yerlerin eserlerini de getirmişlerdir ve bu eserler manastırda tekrar ele alınarak tercüme edilmekte ve çoğaltılmaktadır. Dolayısıyla bu kurgusal Benedikten manastırı, eserde adeta Avrupa'nın en önemli kütüphanelerinden birisine sahip olarak yansıtılmıştır.

“Burada, tüm öteki Hristiyan kitaplıklarındakinden daha çok kitap olduğunu biliyorum. Sizin kitap dolaplarınızın yanında Bobbio'nun ya da Pomposa'nın kiler, Cluny ya da Fleury'nin kiler, çarpım tablosuna daha yeni başlayan bir çocuğun odası gibi kalır. Yüz yıl, belki de yüz yılı aşkın bir süre önce Novalesa'nın övüncü olan altı bin elyazması, sizinkilerin yanında solda sıfır kalır; hem belki bunların çoğu da şimdi buradadır. Manastırımızın Hristiyanlığın, Bağdat'ın otuz altı kitaplığı ve Vezir İbn el-Alkami'nin on bin cildiyle yarışabilecek tek ışık olduğunu, İncillerinizin sayısının, Kahire'nin övüncü olan iki bin dört yüz Kuran'a eşit olduğunu ve kitap dolaplarınızın gerçek varlığının, yıllar önce (Yalan Prensi'yle içli dışlı olduklarından), içinde altı milyon cilt ve sekiz bin yorumcuyla iki yüz yazıcıyı barındırdığını öne sürerek Trablus kitaplığını isteyen kafirlerin kendini beğenmiş söylencesine karşı apaçık bir kanıt olduğunu biliyorum.” (Eco, 2020: 66-67)

Eco'nun anlattığı bu müthiş kütüphane, içerisinde Hristiyan inancını yücelten ve bu inancı rasyonelleştiren birçok kitap barındırdığı gibi, içerisinde Antik dönemlerden kalma, Hristiyan inancına göre sapkın sayılabilecek birçok kitap ve elyazmasını da bünyesinde barındırmaktadır. Eserdeki olaylar silsilesi kütüphanenin etrafında gelişmesine ve ana kahramanımız Baskerville'li William bu olaylar silsilesini açığa kavuşturmak görevinin tüm

ayrıcalıklarıyla donatılmış olsa da başrahip tarafından kütüphaneye girişi yasaklanmıştır. Zira bu kütüphaneye, kütüphaneci, onun yardımcısı ve başrahip dışında kimsenin girmesine de izin yoktur. Bunun sebebi olarak da başrahip şöyle söylemektedir:

“Canavarlar, kutsal tasarımın bir parçasını oluşturdıkları için vardır; onların görünümünde, Yaratıcı’nın gücü kendini ortaya koyar. Büyü kitapları, Yahudilerin kabalası, putatapan ozanların masalları, imansızların yalanları da bunun için vardır. Bilge okur için, yalanlara yer veren kitaplarda da, kutsal bilginin soluk bir ışığının parlayabileceği, yüzyıllar boyu bu manastırı kurup ayakta tutanların sarsılmaz ve kutsal inancı olmuştur. Bu nedenle kitaplık bu kitapların kasasıdır. Ama anlıyorsunuz değil mi, işte bu yüzden de, her önüne gelen oraya giremez. Hem sonra kitap kolayca incinebilen bir yaratıktır; zamanın geçişi acı verir ona; kemirgenlerden, kötü havalardan, beceriksiz ellerden korkar. Yüzyıllar boyunca, her önüne gelen elyazmalarımıza canı istediği gibi dokunabilseydi, bugün onların büyük bir çoğunluğu var olmazdı. Böylece kütüphaneci onları yalnız insanlardan değil, doğadan da korur ve yaşamını, gerçeğin düşmanı olan unutuşun güçlerine karşı yürüttüğü bu savaşa adar.” (Eco, 2020: 70).

Şunu anlıyoruz ki bu muhteşem kütüphane kitaplara sadece ev sahipliği yapmıyor, onları aynı zamanda saklıyor ve içerisindeki sapkın sayılabilecek eserleri güçsüz zihinlerden de koruyordu.

2.4.1. Ortaçağ Hristiyan Kütüphaneleri

Batı’daki erken Ortaçağ’ı dışarda bırakmak gerekse bile Ortaçağ, hem Doğu’da hem de Batı’da kütüphaneler ve kitaplar bakımından oldukça zengin bir dönemdir. Okumak, bilmek ve sahibi olunan eserlerin sayısının çokluğu o dönem için en önemli entelektüel saygınlık sebebiydi. Krallar, manastırlar; ellerindeki elyazmalarının çokluğu ve kütüphanelerinin büyüklüğü konusunda oldukça övünç duyarlar ve kimi zaman bu birbirleri arasında bir yarışa bile dökülürdü.

Batı Ortaçağı’nda kitap yazma ve çoğaltma işlemi genellikle manastırlarda yapılmaktaydı. Zira okuma yazma bilen sınıf o dönemde sadece ruhban sınıfıydı ve dolayısıyla entelektüel bilgi birikim olarak da bu sınıfın eline bakılıyordu. Manastırlardaki kütüphanelerin yazma odaları da bulunmaktaydı ve bunlara *scriptorium* denmekteydi (Genç, 2020: 1). Bu manastır kütüphaneleri içinde bulundukları mezhebin ya da tarikatın doğrularına yönelik hareket etmekteydi. *Gülün Adı* adlı eserin geçtiği manastırın da içinde bulunduğu Benedikten manastırları okumaktan çok yazmaya önem verirlerdi. Bu manastırlardaki kütüphanelerin önceliği kitap üretimiydi ve okumak geri plana atılmaktaydı. Oysa Dominiken ve Fransisken tarikatlarının manastırlarında ise öncelik okumaktı ve üretim daha geri planda kalan bir işti. Bu kütüphanelerdeki kitaplar, rahipler tarafından korunmaktan ziyade halka açılıyor, isteyenlere ödünç veriliyor ve sadece ufak bir grup tarafından yazıcılık işlemi sürdürülüyordu.

Batı Ortaçağı'nda kitap yazımında Antik dönemlerden farklı olarak papirüs yerine parşömen kullanılmaktaydı. Bu parşömenler hayvan derisinden elde edilmekteydi ve parşömenler ahşap bir kapağın arasında korunaklı bir şekilde saklanmaktadır (Genç, 2020: 3). Yazım işlemine başlamadan önce hayvan derisinden elde edilen bu parşömenler sünger taşı ile tamamen pürüzsüzleştiriliyor, yazmak için ise kaz veya kuğunun kanat tüyleri kullanılıyordu. Yazıcılar yazma işlemi için eğimli bir masa kullanırlardı (Genç, 2020: 3). Böylece yazma işlemi sırasında yazıcının eli parşömene değmiyordu.

Dini kurumların tekelinde gelişen kütüphanelerin ilerleyişleri VI. yüzyılda Cassiodorus ve Aziz Benedict ile başlamıştır (Toplu, 2000: 309). Bu tarihten Rönesans'a kadar laik güçlere ait hiçbir kütüphane bulunmamaktadır. Her ne kadar bazı kütüphaneler halka açık konumda olsalar bile halkın okur yazarlık oranının oldukça düşük olması da bu kütüphaneleri dışa kapalı ve toplumdan uzak bir noktada konumlanmalarını sağlamıştır. Batı Ortaçağı'nda bazı kralların kendilerine özel laik kütüphaneleri olsa da bunlar kalıcılık sağlayamıyordu. Manastır kütüphaneleri her ne kadar kütüphane gelişimi açısından iyi niyetli bir özveri gösterebilirler de ekonomik anlamda yetersiz kalabiliyorlardı. Dolayısıyla katedraller, kitap zenginliği açısından manastırların çokça önündeydi. Buradaki kitaplar çoğunlukla Latince olmakla birlikte Yunan ve İbrani dillerinde yazılmış teoloji ve kutsal metinlerle bezeli eserlerdi (Labarre, 2012: 29).

2.4.2. Ortaçağ İslam Kütüphaneleri

İslam dini, birçok uygarlığın ve kültürün bir arada yaşadığı coğrafyalara yayılarak, bu coğrafyalarda bilimsel, kültürel, ekonomik ve siyasi farklılıklara, değişimlere ve yeni değerler ortaya çıkmasına yol açmıştır. İslam dini hem kendi kaynaklarından hem de farklı kültürlerin kaynaklarından beslenerek çok geniş bir uygarlık haline gelmiş; Batı dünyasını etkileyerek Batı uygarlığının ortaya çıkışında önemli bir sebep olmuştur. *Gülün Adı* romanında geçen manastır kütüphanesinde de birçok Arapça ya da Arapçadan Latinceye çevrilmiş eser bulunmaktadır.

“...’Başkaları da var’ dedim, dolapları karıştırarak. ‘İbn-i Sina’nın Canone’si, sonra bilmediğim çok güzel yazıyla yazılmış olan elyazması’... ‘Bir kuran olabilir, ama ne yazık ki Arapça bilmiyorum.’... ‘Latince bunlar, ama Arapçadan çevrilmiş. Eyyub el-Ruhavi; kuduzla ilgili bir inceleme. Bu da bir hazineler kitabı. Bu, İbnü’l-Heysem’in De aspectibus’u...’” (Eco, 2020: 440).

İslam dini, peygambere “Oku” emrinin gelmesiyle başlamaktadır. Bu emir, elbette ki bütün bir İslam dünyasını etkilemiş, okumak önemli bir erdem olarak görülmüştür. Dolayısıyla İslam uygarlığı kitaplara ve onlara ev sahipliği yapan kütüphanelere de büyük önem vermişlerdir. Keza Müslümanların kutsal kitabı olan *Kur'an*'da birçok kez ilmin önemi ve yüceliği vurgulanmaktadır.

İslam'ın ortaya çıkması ile bu dinin ibadethaneleri olan camiler aynı zamanda birer kütüphane de içermeye başlamıştı. Bu kütüphanelerin çoğu, kitaplarını bağış yoluyla elde ediyor ve halka açık bir tutum sergiliyordu. İslam'ın yayılmacı tutumu ve Akdeniz'deki genişlemesi de Müslümanların yeni kültürler ve uygarlıklar tanınmasına yol açtı ve zaten öğrenmeye, bilmeye ve araştırmaya gayet meraklı olan Müslümanlar buralardaki eserlere büyük önem verdiler. Sadece coğrafi değil, ilmi ve kültürel olarak da genişleyen İslam topraklarında camilerin içindeki kütüphaneler artık yeterli genişliği sağlayamıyordu ve bu da özel kütüphanelerin kurulmasına yol açmıştı. İlk özel kütüphaneyi Muhammed bin Müslim ibn Şahap'ın kurduğu bilinmektedir (Gündüz, 1978: 100). Müslümanların kitap sevgisi git gide oldukça yüksek boyutlara ulaşmış ve kitap toplamak adeta bir tutku haline gelmiştir. Bu kitap sevgisi dolayısıyla da birçok kütüphane kurulmaya başlamıştır. İslam ülkelerindeki kütüphaneler üç farklı sınıfa ayrılmaktadır:

- 1- Halk kütüphaneleri
- 2- Özel kütüphaneler
- 3- Yarı özel kütüphaneler

Halk kütüphaneleri okullara ve medreselere açık olduğu gibi aynı zamanda halkın da erişebildiği kütüphanelerdi. Bu kütüphaneler, aynı zamanda birer eğitim kurumu görevi de görmekteydi. Bu halk kütüphanelerinin giderleri tamamen devlet tarafından karşılanıyor, çalışanların ihtiyaçları da devlet tarafından gideriliyordu. İslam uygarlığının ilk ve en önemi halk kütüphanelerinden birisi Bağdat'ta kurulan Beyt'ül Hikme'dir. Beyt'ül Hikme, hem büyük bir kütüphane hem de bir eğitim kurumu olarak işlev görüyordu. Bu kütüphanedeki kitap sayısı yaklaşık 100.000 olarak düşünülmektedir (Gündüz, 1978: 106). Beyt'ül Hikme, Abbasilerin ve dolayısıyla halifeliğin başkenti olan Bağdat'ta olması neticesinde de birçok bilginin burada felsefe, tıp, astronomi, matematik ve optik alanında çalışmalar yaptığı bir yer olmuştur. Halife el-Memun, buradaki çalışmaları da yakından takip ediyor ve destekliyordu. Yine ilk gözlemevlerini de Bağdat'ta kurduran kişi halife el-Memun'dur ve birçok bilimsel araştırmayı da fonladığı bilinmektedir. El-Memun, emri altındaki kişilere uzak topraklardan ve kültürlerden kitaplar getirmesini buyurmuştur ve Beyt'ül Hikme, neredeyse tüm dünyadan gelen kitaplarla donatılan muazzam bir kütüphane haline gelmiştir. İslam uygarlığının bilimsel ve felsefi anlamdaki gelişmişliğinin en büyük sebebi olan Tercüme Hareketi de burada başlamıştır. Antik dönemden kalan yüzlerce hatta binlerce Yunanca eser burada Arapçaya çevrilerek bilim ve felsefe alanında yoğun bir ilerleme kaydedilmiştir. Pisagor, Platon, Aristoteles, Hipokrat, Plotinus, Öklid ve daha nice Antik dönem bilim insanlarının eserleri burada sadece Arapçaya

çevrilmekle kalmıyor, aynı zamanda şerh ediliyordu. Beyt'ül Hikme sadece çevirilerin yapıldığı ve şerh edildiği bir bilgelik evi değil, buna müteakiben orijinal çalışmaların da yapıldığı bir yerdi ve birçok Müslüman bilim insanı burada kendi çalışmalarını yapmaktaydı. El-Harizmi, burada cebir bilimine önemli katkılar yapmış, *Dünya'nın Resmi* adlı eseriyle coğrafi olarak da mühim eserler kazandırmıştır. Matematikte ondalık sistemi de önce İslam dünyasına, sonrasında ise Batı'ya kazandırılmasında en önemli rol el-Harizmi'ye aittir. El-Kindi de Aristoteles'i İslam medeniyetiyle tanıştıran ilk bilim insanı olarak çalışmalarını Beyt'ül Hikme'de gerçekleştirmiştir. Birçok bilim insanının çalışmaları yürüttüğü ve çok geniş bir kütüphane, çok değerli kitaplara sahip olan bu muazzam bilim yuvası 12 Şubat 1258'de Moğol işgali ile tamamen yerle bir oldu ve binlerce kitap yok edildi (Hasan, 1985: 176).

İslam uygarlığının Beyt'ül Hikme'den sonra en önemli kütüphanelerinden birisi de Fatimilerin Kahire'de kurdukları kütüphanedir. Fatimi halifesinin 1004 yılında kurduğu Dar-el Hikme, tıpkı Beyt'ül Hikme gibi hem bir kütüphane vasfı taşıyordu hem de bir eğitim merkeziydi. Fatimi halifelerinin kitaba olan merakları sayesinde bu kütüphanenin kitap sayısının 1.600.000 olduğu söylenmektedir (Gündüz, 1978: 106). Bu kütüphanede her konuda birçok eser olmasına rağmen bünyesinde bulundurduğu 2400 Kur'an kopyası ile öne çıkıyordu (Gündüz, 1978: 107). Bu büyük kütüphane Şii ile Sünni iç mücadelesi sonucunda talan edilmiş, yakılmış ve kitaplar başka birçok çeşitli şekilde yok edilmiştir.

İslam medeniyetlerinde gözlemlenen bir diğer büyük kütüphane ise Kurtuba'da II. Hakem tarafından kurulan kütüphanedir. Bu kütüphane, Ortaçağ İslam dünyasının en önemli kütüphanelerinden biri haline gelmiştir. II. Hakem, Endülüs Devleti tarihinde bilimsel ve kültürel faaliyetlere en fazla önemi veren hükümdar olmakla birlikte; eğitim ve öğretim, onun döneminde en tepe noktaya çıkmıştır ve Kurtuba Üniversitesi en gösterişli zamanlarını yaşamıştır. II. Hakem, kitapsever birisi olması dolayısıyla Doğu medeniyetlerine gönderdiği tüccarlar vasıtasıyla birçok el yazması eseri kütüphanesine katmıştır ve kendisi başa geçmeden önce Kurtuba'daki üç büyük kütüphaneyi Kurtuba Saray Kütüphanesi çatısı altında birleştirerek döneminde adından sıklıkla bahsedilen bir bilim merkezi haline getirmiştir. Kurtuba Saray Kütüphanesi, Bizans İmparatorunun hediye ettiği kitaplar ve II. Hakem'in ve kardeşinin şahsi kütüphaneleri ile birlikte çok daha fazla büyümüştür. Dönemin yöneticileri de başka kentlerde bulundurdıkları kişiler aracılığı ile yazılmakta olan kitaplardan haberdar ediliyor ve çeşitli hediyeler karşılığında ilk nüshayı almaya çabalıyorlardı. Kurtuba Saray Kütüphanesi'nin temellerini Kayreyan, Dimaşk, İskenderiye ve Bağdat gibi İslam uygarlığının önemli bilim ve kültür merkezlerinden elde edilen kitapların oluşturduğu düşünülmektedir. Dönemin

yöneticileri, ayırt etmeksizin her türden kitabın gerek çoğaltılarak gerek satın alınarak bu kütüphanede yer almasına oldukça özen gösteriyorlardı.

Kurtuba Saray Kütüphanesi, birçok bilim ve kültür merkezinden gelen kitapların sayısının artmasıyla artık mevcut binasına sığamıyordu ve bir süre sonra kütüphanenin başka bir yere taşınması kararı alınmıştı. Bu kütüphanenin farklı bir binaya taşınma işlemleri yaklaşık 6 ay gibi bir sürede gerçekleşmiştir (Şeyban, 2010: 205).

Kurtuba Saray Kütüphanesi, dönemin önemli eserlerini bir araya toplamanın yanı sıra, bazı eserlerin satın alınmasında karşılaşılan sorunlara yönelik olarak, bu kitapların yazarak çoğaltılması noktasında birçok yazmanı bünyesinde barındırmıştır. Bununla birlikte tezhip sanatına uygun olarak el yazmalarına estetik katmakla görevli müzehhipleri, bu el yazmalarının kitap haline getirilmesinden sorumlu uzmanları ve yine birçok kütüphaneciye ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca Saray Kütüphanesi'nde varrakin adı verilen kitap sağlayıcıları için de yerler ayrılmıştır ve bu kişiler, kütüphanenin düzeninden ve tertibinden sorumlu olmuşlardır. Dolayısıyla kütüphanenin bu durumu, dönemin bilim insanlarını Kurtuba'ya çekmiştir ve sosyal, kültürel ve bilimsel anlamda büyük bir etki yaratılmıştır.

Camilerin kitaplara ev sahipliği yapma konusundaki yetersizliği bu kitapların medreselere taşınmasına neden olmuştur ve bu medreseler aynı zamanda birer eğitim kurumu niteliği de taşımışlardır. Bu medreseler zaman içinde birer üniversite niteliği kazanmışlardır.

Nitekim İslam uygarlıklarında görülen kitaba olan ilgi ve büyük kütüphaneler, Ortaçağ'da sadece Doğu medeniyetleri için değil, Batı medeniyetleri için de çok büyük önem teşkil ediyorlardı. Zira Akdeniz coğrafyasının kültürel iç içe geçmişi sayesinde Doğu'daki bu ilerleme Batı medeniyetlerine de sirayet etmiştir ve Batı'da yaşanan aydınlanmaya ön ayak olmuştur. İslam uygarlıklarındaki bilimsel ve kültürel alandaki bu muazzam ilerlemenin en büyük sebebi olarak İslam dininin bilmeyi ve okumayı farz kılması olarak görmek yanlış olmayacaktır.

2.4.3. Çeviri Hareketleri

Daha önce de bahsettiğimiz üzere, İslam uygarlığının gelişiminde çeviri faaliyetlerinin rolü önemlidir. Müslümanların genişlemeye başlaması ve bunun neticesinde karşılaştığı farklı kültürler, onları daha geniş kapsamlı bir bilgi edinme sürecine götürmüştür. İlk etapta çeviriler daha çok bilimsel alanlarda yapılırsa da İslam inancının farklı kültürlerle karşı korunması ihtiyacı ile tıpkı Batı'da görüldüğü gibi felsefe ve mantık alanına da yakınlaşılmış ve bu alanda birçok antik eser tercüme edilerek İslam inancı felsefe ve mantık ile sağlamlaştırılmaya çalışılmıştır.

Emeviler döneminde ilk tercüme faaliyetleri görülmeye başlanmıştır ve Halid bin Yezid'in önderliğinde Yunanca bilen bazı insanlara Antik Yunan eserleri tercüme ettirilmiştir. Bu tercüme gayri müslimler tarafından yapılmıştır ancak Emevi Devleti'nin Arap milliyetçiliğini öne çıkaran politikalar izlemesi, bu dönemde sistemli çeviri faaliyetleri gösterilmesinin önüne geçmiştir.

İlk sistemli çeviri faaliyetlerini Abbasi Devleti'nde gözlemlemek mümkündür. VIII. yüzyıl ile X. yüzyıl arasında yoğunlaşan Abbasi çeviri faaliyetleri genellikle Hristiyan tercümanların çalışmalarıyla ilerlemekteydi. Eserler genellikle Yunanca aslından, çoğu zaman da Yunanca aslından Süryanice'ye çevrilmiş hali Arapça diline çevriliyordu. Bağdat'ta Beyt'ül Hikme'nin kurulması ile oldukça hızlanan ve genişleyen çeviri faaliyetleri artık bir devlet politikası halini almıştı (Demirci, 1996: 16). Harun Reşid iktidarında oldukça sistematik ve geniş kapsamlı olarak ilerleyen çeviri hareketleri, el-Memun döneminde de devam etmiştir ve felsefe eserlerinin çevirilerinde büyük bir artış olmuştur. Yine el-Memun dönemindeki çeviriler daha önce yapılan çevirilere göre daha sağlıklı ve nitelikli bir şekilde yapılmıyordu. Platon, Aristo, Öklid, Pisagor gibi hem bilimsel hem de felsefi alanda büyük eserler ve fikirler bırakmış birçok düşünür, Müslümanlar tarafından değer görüyor ve onların fikir ve düşünceleri Müslüman toplumlarını aydınlatıyordu. Yine bu çevrilen eserler, İslam medeniyetinde el-Kindi, Farabi, İbn-i Sina ve İbn-i Rüşd gibi günümüz dünyasında bile hala oldukça değerli filozoflar yetişmesine ön ayak olmuştur. Keza yine bu çeviri faaliyetleri, Arapça dilini oldukça geliştirmiş ve Arapça oldukça geniş bir terminoloji kazanmıştır. Yine Arapça, özellikle felsefe alanında oldukça zengin bir dil vasfına erişmiştir.

Çeviri faaliyetleri sadece Emevi ve Abbasi devletlerinde görülmemiştir. Bu noktada, Batı dünyasını en etkin şekilde etkileyen faktörlerden bir tanesi Endülüs uygarlığı olmuştur. Batı'nın karanlık içinde kaldığı dönemde Endülüs, hem ilmi hem de kültürel anlamda adeta ışık saçan bir yapıya bürünmüştür. II. Hakem'in başkent Kurtuba'da yaptırdığı ve Batı'nın en seçkin eğitim kurumlarından bir tanesi olan Kurtuba Medresesi, dönemin her coğrafyasından, her kültüründen, her dinden insanın eğitim için geldiği bir ilim yuvası olmuştur. XII. yüzyılda çeviri faaliyetleri ve Doğu medeniyetleri ile olan etkileşim sayesinde tıp, matematik, astronomi, mantık gibi alanlarda kaydedilen ilerleme sayesinde Katolik Hristiyanlar ve Yahudiler için dahi Endülüs, eğitimin merkezi haline gelmiştir. Zira Endülüs'te öğrenim evrensel niteliktedir. Dönemin Avrupa'sında okuma yazma oranı oldukça sınırlıdır ve eğitim tamamen Kilise'nin tekelindedir. Ancak Endülüs topraklarında ise eğitim özel niteliktedir ve kendini eğitime

adamış kimselerin elindedir. Dolayısıyla Endülüs'te yönetici sınıf dahil olmak üzere tüm toplumda eğitime yönelim görülmektedir ve okuma yazma oranı oldukça yüksektir.

Endülüs'te görülen bu bilimsel ve kültürel faaliyetler Batı dünyasını da oldukça etkilemiştir. Zira Hristiyanlar ile Müslümanların en uzun süre kültürel paylaşım içinde bulunduğu yer İspanya topraklarındaki Endülüs hakimiyeti döneminde gerçekleşmiştir. Bu paylaşım neticesince Batı'da otorite sahibi Papalık ve diğer kralların teşvikiyle birtakım Arapça eserlerin Latinceye çevrilme faaliyetleri baş göstermiştir. Yine Endülüs'te yetişmiş olan Yahudi ve Hristiyan bilim insanları da bu çeviri faaliyetlerin başlarında yer almışlardır (Yıldız, 2015: 3). Batı'daki ilk üniversitelerin kuruluşuna da etki edecek olan bu çeviri faaliyetlerinin yürütüldüğü merkezler oldukça yoğun sayıda mütercimlere ev sahipliği yapmışlardır (Glick, 1999: 115). İslam uygarlığı ile Hristiyan Batı dünyasının kültürel olarak buluştuğu Endülüs bağının Batı'daki çeviri faaliyetlerine ilişkin en önemli unsurlarından birisi de Yahudilerdi. Müslümanların Antik bilim ve felsefe alanında başta Yunanca olmak üzere Hitit ve Mısır dillerinde yazılmış olan eserleri kendi dilleri olan Arapçaya çevirmeleri ve bu çevirilerin Endülüs üzerinden Batı'ya ve onların dili olan Latinceye geçişini Yahudi mütercimler sağladı demek yanlış olmayacaktır.

Batı'da gelişen çeviri faaliyetlerinin en önemli merkezlerinden birisi Toledo Çeviri Okulu'dur. İspanya topraklarının Müslüman hakimiyetinden tekrar Hristiyan İspanyol güçlerin hakimiyeti altına alınması ile birlikte Endülüs'ün mirası Hristiyanlara geçmiştir. Bu mirası değerlendiren Hristiyanlar burada Toledo Çeviri okulunu kurmuşlardır. İspanya topraklarında bulunan bu okul Cluny başrahibi Aziz Peter, Toledo başrahibi Raymond Lull ve Kastilya kralı VII. Alfonso'nun önyak olması ile kurulan Toledo Çeviri Okulu, içerisinde Müslüman, Hristiyan ve Yahudi mütercimler barındırmıştır ve tıp, astronomi, matematik, felsefe, tarih, optik ve mantık alanında birçok Arapça eseri Latinceye kazandırmışlardır. İbn-i Sina'nın Aristoteles üzerine yaptığı şerhler ve özellikle tıp alanında ortaya koyduğu *El-Kanun fi't-tib* eseri Batı'da sadece Ortaçağ'da değil, modern dönemlere kadar tıp okullarında okutulmuştur. Yine İbn Rüşd'ün Aristo üzerine yaptığı çalışmaların Latinceye aktarımı ile Batı'nın kapsamlı bir şekilde Aristo ile tanıştığı bilinmektedir. Toledo Çeviri Okulu'nda eserler Arapçadan İspanyolcaya önce sesli aktarılıyor, sonrasında İspanyolcadan Latinceye yazılı bir şekilde aktarılıyordu.

Bu noktada Toledo Çeviri Okulu, Batı'nın gerek bilimsel gerekse felsefe perspektifini oldukça genişletmiştir ve Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında bilişsel bir köprü görevi görmüştür. Bu okulun Batı'ya ve Hristiyan düşüncesine olan etkisi ve Batı'daki Antik Yunan

felsefesine karşı olan olumsuz bakışı kırması bakımından tarihteki yeri oldukça önemlidir. Daha önce de dile getirdiğimiz üzere Akdeniz coğrafyasının başlıca özelliği bu kültürel etkileşimdir.

2.4.4. Skolastik Ortaçağı'nda Kitaplar

Gülün Adı eserindeki kurgusal manastır kütüphanesi, manastırın en kapsamlı şekilde korunan kısmıdır. Bu koruma, hem kütüphanenin bir labirent şeklinde olmasıyla hem de kütüphane içinde çeşitli tuzaklarla ve algı oyunları ile da desteklenmektedir. Keza kütüphane için çalışan süslemeciler ve yazıcılar dahi ele aldıkları kitaplar dışında kütüphanedeki diğer kitaplar hakkında pek fikir sahibi değillerdir. Başrahip, kütüphaneci ve kütüphaneci yardımcısı dışında da kütüphaneye başkalarının girişi tamamen yasaktır.

“Haritama dikkatle bakınca, bu odanın özelliğinin ayırımına vardım. Öteki üç kulenin tüm öteki kör odaları gibi, bu odanın da ortadaki yedigen odaya açılması gerekiyordu. Eğer açılmıyorsa, yedigene giriş, bitişikteki kör odadan, “U” odasından olmalıydı. Ama bir geçitle, iç sekizgene bakan bir penceresi olan bir “T” odasına açılan, bi başka geçitle de “S” odasına bağlanan bu odanın öteki üç duvarı dolaplarla doluydu. Çevremize bakınca şimdi haritan da açıkça görülen durumu doğruladık; mantıksal nedenlerle olduğu kadar tam bir simetri sağlama nedeniyle de bu kulede yedigen bir oda olmalıydı, ama yoktu.” (Eco, 2020, 445).

Eserde kütüphane, kütüphanenin yapısı hakkında etraflıca bilgi sahibi olmayan insanların girmeleri halinde çıkmakta oldukça zorlanacakları bir labirent şeklinde tasarlanmıştır. Aslında bunun sebebi, kütüphanenin *Finis Africae* bölümünün meraklı gözlerden saklanması ve kimsenin ulaşamaması gerekliliğidir. Yine bu bölümün koruması kütüphanenin labirent şeklinde olmasının dışında, çeşitli tuzaklarla da desteklenmektedir.

“Karmakarışık bir biçimde, anımsadığım kadarıyla gördüklerimi anlattım; William güldü; ‘Bir yandan kitapta gördüklerini büyütüyor, bir yandan da isteklerinin ve korkularının sesini dinliyordun. Bazı bitkilerin harekete geçirdiği bir işlemdir bu... Bunlar bitki, yalnızca bitki; camcının bize anlattığı büyüsel hazırlıkların hiçbirini gerektirmiyor. Bitkiler, aynalar... Bu yasak bilgiler yeri birçok kurnazca buluşla korunuyor. Bilgi, aydınlatmaktan çok, gizlemek için kullanılıyor. Hoşuma gitmiyor bu. Kitaplığın kutsal savunmasına sapık bir kafa egemen.’” (Eco, 2020: 254)

Birçok farklı şekilde meraklılara karşı korunan bu kütüphane çeşitli bölümlere ayrılmış durumdadır ve bu bölümlerin her biri dünyadaki kıtaları temsil etmektedir. Ortaçağ'da bilinen en uzak diyar olan Afrika'yı temsilen de *Finis Africae* bölümü yer almaktadır ve bu bölümde Ortaçağ skolastik düşüncesinin sapkın ve zararlı saydığı eserler saklanmaktadır. Bu kütüphanenin kontrolü resmiyette her ne kadar Malachi isimindeki kütüphanecinin görevleri arasında yer alsa da manastırın en yaşlı kişilerinden ve kör bir rahip olan Jorge'nin sözü

kütüphanenin savunması bakımından daha değerlidir. Katı Hristiyanlık anlayışı ve modern bilime karşı olan tutumu ile ön plana çıkan Jorge, kitabın geçtiği XIV. yüzyılda erken Ortaçağ'a göre daha modern ve daha açık bir yapıya sahip olan Hristiyanlık anlayışını benimsemekte zorlanan bir rahiptir. Ona göre hem İslam uygarlığından gelen Arapça eserler, hem Antik Yunan'ın Hristiyanlık anlayışıyla aynı potada eritemeyen eserleri Tanrı'ya hakaretler içermektedir ve günahlarla doludurlar. Dolayısıyla Jorge'ye göre kütüphanenin asli görevi kitaplara sadece ev sahipliği yapmak değil, aynı zamanda onları saklayarak Hristiyanlık değerlerini bu kitaplardan korumaktır. Bu Hristiyanlığı tehdit edici bilgiler içeren sapkın eserler arasında Jorge'nin en korkutucu bulduğu ve başka gözlerden en çok sakındığı eser ise Aristoteles'in *Poetika* adlı eserinin ikinci cildidir. Aristoteles böyle bir eser yazmış olsa dahi bugün bu eserin varlığına dair bir bilgi bulunamamaktadır. *Gülün Adı* isimli eserde ise Umberto Eco, yazıldığı kesin olarak bilinmeyen bu eserin yazıldığını kabul etmiş ve tek örneğinin de yine bu kütüphanede korunduğunu kurgulamıştır. Aristoteles'in komedya üzerine yazdığı bu eseri Jorge Hristiyanlık adına oldukça zararlı görmektedir.

“Çünkü onu Filozof yazmıştı. O adamın yazdığı her kitap Hristiyanlığın yüzlerce yıllık bilgi birikiminin bir bölümünü yok etti. Saygıdeğer pederler, Tanrı Sözü'nün gücüne ilişkin olarak bilinmesi gereken her şeyi söylediler; ama sonra Boethius'un Filozof'u yorumlaması, Söz'ün tanrısal gizinin kategorilerden ve tasımdan oluşan bir insan parodisine dönüşmesine yetti. Yaratılış kitabı, evrenin oluşumu konusunda bilinmesi gereken her şeyi söylüyor; ama Filozof'un fizik kitaplarının yeniden keşfedilmesi; evrenin donuk ve yapışkan bir maddeden yapıldığının tasarlanmasına, Arap İbn Rüşt'ün, dünyanın sonsuzluğuna neredeyse herkesi inandırmasına yetti. Kutsal adlara ilişkin her şeyi biliyorduk, ama Abbone'nin gömdüğü -Filozof'un baştan çıkardığı- Aquino'lu Tommaso, doğal usun kendini beğenmiş yollarını izleyerek onları yeniden adlandırdı.” (Eco, 2020: 648-649)

Ortaçağ Hristiyan felsefesi daha önce de bahsettiğimiz üzere kendi içinde dönemlere ayrılmaktadır. Ortaçağ din görevlileri/filozofları, dönem fark etmeksizin aynı sonuca ulaşmak isteseler de farklı yollar izlemişlerdir. Özellikle Ortaçağ'ın ilk dönemlerinde bir düşünme etkinliği olan felsefeyi kullanarak inancı tasdikleme yolunda Platon'un izlerini takip etmişlerdir. Aziz Augustinus, Anselmus gibi rahip/filozoflar, Platon'un felsefesinden yola çıkarak iman ile aklın birbirlerine zıt olmadıklarını ileri sürmüşlerdir. Ortaçağ'ın ilerleyen dönemlerinde ise Aristoteles ön plana çıkmıştır, dönemin rahipleri yine akıl ile inancı tasdiklemek isteseler de izledikleri yol Aristoteles'in felsefesinin yolu olmuştur. Bu dönemde Albertus Magnus, Thomas Aquinas gibi filozoflar öne çıkmaktadır. Elbette bu değişim, dönemin kimi yeniliğe kapalı kimseleri rahatsız etmiş ve görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Bunların en önemlisi ise tümeller problemi olmuştur. Tezin ilerleyen safhalarında daha detaylı olarak işlenecek olan tümeller problemine kısa bir bakış atmak gerekirse; Ortaçağ'ın en çok

tartışılan bu problemine yönelik üç farklı bakış ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, Platoncu fikirlerin de takipçisi olanların savundukları *Katı Kavram Realizmi*dir. Buna göre tümellerin, tikellerden ayrı ve onların üstünde bir gerçekliği vardır. Ortaçağ'ın Aristoteles'in fikirlerine doğru kaydığı dönemde ise bu anlayış kendini daha yumuşak bir anlayışa bırakmış ve *İlmli Kavram Realizmi* fikri ortaya çıkmıştır. Buna göre ise tümellerin gerçeklikleri vardır ancak tikellerin üstünde ya da onlardan bağımsız olarak var olma durumuna sahip değiller, aksine tikellerle içkin durumdadırlar. Elbette bu fikir, geç Ortaçağ'ın sonlarına doğru *Nominalist* anlayışa kapı açacaktır. Zira tümellerin varlığına yönelik olan kesin bakış, *İlmli Kavram Realizmi* kesinliğini kaybedebilir ve sorgulanabilir bir bakışa yerini bırakmıştır. *Nominalist* anlayışa göre ise tümellerin herhangi bir gerçekliği yoktur ve sadece insanların zihninin bir tasarımıdır. Ockhamlı William ve Roscelinus gibi filozoflar bu fikrin en önemli temsilcileridirler. Bu noktada yeniliğin ve Hristiyanlık öğretilerine ters gelebilecek birtakım görüşlerin Ortaçağ'a hakim otorite olan Kilise tarafından kabulünün oldukça zor olduğunu Roscelinus'un ve Ockhamlı William'ın dönemlerinde yaşadıkları problemlerden görebilmekteyiz. Roscelinus, fikirleri dolayısıyla yargılanmış ve bir süre kaçak olarak İngiltere'de yaşamış ancak en nihayetinde Kilise ile barışmıştır (Russell, 2002: 165). Ockhamlı William da görüşleri doğrultusunda dinden çıkmakla suçlanmış ve yargılanmıştır. Elbette bu iki filozofun fikirleri, Ortaçağ'ın skolastik anlayışının yıkılmasına ön ayak olmuştur (Gökberk, 1999: 144) ancak Hristiyanlık otoritesinin katı ve kapalı tutumu her daim yeni ve modern olana karşı savaş halinde olmuştur.

Daha önce de belirttiğimiz üzere Ortaçağ skolastik anlayışı, Antik dönem düşünürlerin fikirlerini Hristiyanlık ile aynı potada eritme çabası içinde olmuştur. Bunun temel sebebi, akıl ile vahiy arasında bir paralellik kurmak olmuştur. Ancak şu unutulmamalıdır ki, Antik dönem düşünce tarihinde, özellikle Ortaçağ'ın ilgilendiği Sokrates sonrası düşünürler büyük çoğunlukla fikirlerinin temeline *insanı* almışlardır. Kendilerinden önce felsefe doğaya ve evrene yönelik olarak gerçekleştirilen bir düşünce eylemiydi ancak Sokrates ile felsefenin konusu insana doğru bir dönüşüm gerçekleştirmiştir ve merkezine *insan* konumlandırılmıştır. Dolayısıyla onlara göre birey için iyi olan ya da bireylerin oluşturduğu toplumlar için iyi olan şey iyiydi. Ancak bu filozofların tüm fikirleri, Ortaçağ felsefi anlayışına uyum sağlayamazdı. Zira Ortaçağ'ın felsefesi merkezine bireyi değil, Tanrı'yı almaktadır ve bireye atfedilen birtakım özellikler Tanrı'ya atfedilirse Hristiyan inancının Tanrı tanımına bir uyumsuzluk oluşmaktaydı. Keza yine Antik dönemde bireyin ya da toplumun mutluluğuna ilişkin fikirler, Hristiyanlık otoritesi altındaki Ortaçağ toplumlarına uygulanırsa bu Hristiyanlık düşüncesi ile ters düşmekteydi.

Gülün Adı romanında ise Aristoteles'in komedyâ hakkında yazdığı kabul edilen eserin, Jorge gibi katı ve bağnaz tutumlu bir kişi tarafından son derece sakıncalı görülmesinin ve roman boyunca yaşanan tüm olayların sebebi de olan şey, bu eserin gülme eylemini olumlamasıdır.

“Gülme bedenimizin güçsüzlüğüdür; yozlaşması, yavanlığıdır. Köylünün eğlencesi, sarhoşun özgürlüğüdür; kilise bile akıllıca davranarak, şölenlere, şenliklere, panayırlara, insanı neşelendirecek öteki isteklerden ve tutkulardan uzak tutan bu günlük yozlaşmaya izin vermiştir... Ama gene de gülme, basit insanların savunması, halk için kutsal olmayan bir gizem olarak kalır. Bunu Peygamber de söylüyordu; yakmaktansa evlenmek daha iyidir. Tanrı'nın kurulu düzenine başkaldırmaktansa, yemeğinizi yiyip sürahilerle şişeleri devirdikten sonra, düzeni alaya alan pis güldürülerinizin tadını çıkarın; aptallar kralını seçin; eşekler ve domuzlara yaraşır cümbüşlerde kendinizi yitirin... Ama burada gülmenin işlevi tersine dönüyor, sanat düzeyine yükseltiyor, bilginler dünyasının kapıları gülmeye açılıyor; böylece gülme, felsefenin ve hain tanrıbilimin konusu oluyor... Gülmek, köylüleri Şeytan korkusundan kurtarır, çünkü aptallar şenliğinde, Şeytan da zavallı bir aptal olarak belirir.; bu yüzden de denetim altına alınabilir. Ama bu kitap insanın kendisini Şeytan korkusundan kurtarmasının bilgelik olduğunu öğretebilir. Köylü, şarap boğazından lıkır lıkır geçerken güldüğü zaman kendini bey sanır; çünkü derebeylik ilişkilerini tepetaklak etmiştir, ama bu kitap, okumuşlara, bu tepetaklaklığı yasallaştıracak zekice ve o andan başlayarak aydınlatıcı hünerler öğretebilir.” (Eco, 2020: 649,650)

Ortaçağ skolastik anlayışında şunu bilmekteyiz ki inanç ve felsefe her ne kadar barıştırılma çabası içinde olunursa olsun, her ne kadar paralel ilerletilirse ilerletilsin; inanç, felsefenin her zaman daha üstünde bir şekilde konumlandırılmış ve inancın konumunu sağlamlaştırmada felsefe, bir araç olmanın ötesine geçememiştir. Dolayısıyla Hristiyan inancının inşa edildiği temel düşünceler felsefeden sakınıyor, bu temeli sarsacak birtakım felsefi çıkarımların sahipleri ise, tıpkı Ockhamlı William'da ve Roscelinus'ta gördüğümüz gibi yargılanıyorlardı. Bu noktada, Ortaçağ'da felsefenin özgür bir disiplin olamadığına yönelik tespit yapmak yanlış olmamaktadır.

Aristoteles'in felsefesinin ışığında ilerleyen skolastik anlayışa ve dolayısıyla Aristoteles'in düşüncelerine yönelik eleştiriler Protestanlık mezhebinin kurucusu olan Martin Luther'de de görülmektedir. Augustinus'un Platon'dan izler taşıyan Hristiyanlık anlayışına dönüşü savunan Martin Luther, Aristoteles'in felsefesinin ışığında ilerleyen skolastik anlayışa yoğun eleştiriler de bulunur (Çevik, 2019: 21). Aristoteles'in felsefesinden sıyrılmadan teoloji yapılamayacağını ileri süren Martin Luther, Hristiyanlık anlayışını Aristoteles'ten tamamen temizlemeyi amaçlamaktadır (Çevik, 2019: 22). Yine Luther'e göre Aristoteles'in felsefesi pagan öğretilerinden ibarettir ve üniversiteler de bu pagan öğretilerinin merkezi konumundadır (Çevik, 2019: 21). Luther'in Aristoteles'i *yalancı, düzenbaz, yozlaşmış* gibi sıfatlarla anması da

onun Aristoteles'e ve onun fikirleri önderliğinde gelişen skolastik düşünceye olan karşılığını da gösterir niteliktedir (Çevik, 2019: 21).

Ortaçağ boyunca kitaplar ve onlara ev sahipliği yapan kütüphaneler gerek Doğu'daki İslam hakimiyetinde, gerekse Batı'daki Hristiyan hakimiyetinde oldukça mühim bir noktada bulunmaktadır. Yine de şunu söylemek gerekir ki Doğu'da kitaplara verilen değer Batı'ya göre çok daha fazladır ve kütüphaneler halka açık bir durumdadır; isteyen herkes kitaplara ulaşabilmektedir. Otorite tarafından da bu yapı her daim desteklenmiştir ve toplumlar oldukça yüksek entelektüel seviyelere ulaşmışlardır. Batı'da ise kütüphanelerin konumu, sadece aydın sınıf için önemli bir seviyede olmuştur ve halkın kütüphanelere ulaşımı çoğu zaman sınırlı tutulmuştur. Yine Batı'da kütüphaneler içinde bulunan eserler yüksek çoğunlukla Hristiyanlık öğretisi üzerinedir ve bu öğretiyi desteklemeyen eserler gözden uzakta tutulmaya mahkum bırakılmıştır.

Müslümanların Akdeniz'deki genişlemeleri neticesinde tanıştıkları farklı kültürler ve bu kültürlerin geçmişte ortaya koydukları eserleri kendi dillerine çevirmeleri, İslam medeniyetinin gelişiminde büyük rol oynamıştır. Müslümanların bilgi, felsefe ve kültürel alana yönelik merakı, onların bu alanlardaki eserlere olan ilgisini arttırmış ve bu eserlerin çevrilebilmesi ve saklanabilmesi için birçok kütüphane kurulmuştur. Akdeniz'in bu kültürel etkileşimi elbette Batı'da da kendini göstermiş ve İspanya üzerindeki Müslümanların kendi dillerine çevirdikleri eserler Batı'da da merak uyandırmıştır. İki farklı inancın İspanya üzerindeki etkileşimi dolayısıyla Batı'da da yer edinen bu Antik eserler orijinal asıllarından olmasa dahi Arapça çevirilerinden Latinceye çevrilmiş ve Ortaçağ Hristiyan düşüncesinin felsefi temellerinde değişimler meydana getirdiği gibi, Rönesans için de bir ön ayak olma konumunda bulunmuşlardır.

2.5. *Gülün Adı*'nda Bilim Felsefesi

Ortaçağ'ın her alanında olduğu gibi bilimsel düşüncenin temelinde de inanç odaklılık görülmektedir. Dolayısıyla inanç sisteminin dışında kalan her şey, Batı Ortaçağı'nın erken döneminde kendini ifade edebilecek bir alan bulamamıştır. Zira Batı'da dini kurumlar kendi otoritelerini inancın kuvveti üzerinden temellendirmişlerdir. Bilimsel gelişmeler ise deneye dayanmaktadır ve Kilise'nin Hristiyanlık öğretisinde yer alan doğaya karşı bakışı yıkmaktadır. Doğanın gizlerinin bilim ile çözülüşü, Hristiyanlık öğretisinde doğanın gizlerine vakıf olmanın imkansızlığına ters düşmektedir. Hristiyanlığa göre doğa, Tanrı'nın zihninin ürünüdür ve bizler bu zihnin sınırlarına vakıf olacak kapasitede değilizdir. Dolayısıyla bu gizleri çözmeye çalışmak da Kilise'nin Hristiyanlık öğretilerine göre günahkar bir çabadır.

“...‘Ama, Bacon, kendimizi Deccal’in gelişine hazırlamamızın bir tek yolu olduğunu öğretti: doğanın gizlerini öğrenmek, bilimden insan türünün gelişmesi için yararlanmak. Otların iyileştirici erdemini, taşların yapısını inceleyerek, hatta senin güldüğün o uçan makineleri tasarlayacak Deccal’le savaşılmaya hazırlanabilirsin.’

‘Senin Bacon’ının Deccal’i, zekanın gururunu beslemek için bahaneydi... Bahane olan hiçbir şey kutsal değildir. William, bilirsin, seni severim. Sana çok güvendiğimi de bilirsin. Zekanı yen. Efendimizin yaraları için ağlamayı öğren, kitapları at.’” (Eco, 2020: 105, 106)

Gülün Adı eserinde de görmekteyiz ki, doğanın gizlerine vakıf olma çabası hoş karşılanan bir durum değildi ve romanın ana karakteri Baskerville’li William da bilime karşı olan bu negatif tutumun kurbanı olmaktan kaçamamaktaydı. Batı’daki bilime karşı olan bu karanlık bakışa rağmen Doğu’da, İslam inanışı altında bilimsel faaliyetler adeta zirvesini yaşıyordu.

İslam öğretisinde okumanın ve bilgeliğin kutsanması, Müslümanların da kendilerinden önceki bilimsel faaliyetlere olan ilgisini oldukça arttırmıştır. Bu dönemde Müslümanlar yoğun çeviri faaliyetlerine başlamışlar, birçok çeviri merkezi kurmuşlar ve Antik dönem eserlerini kendi dilleri olan Arapçaya çevirmişlerdir. Bu çevrilen eserlerin ışığında, kendilerinden önceki bilimsel faaliyetlerin üstüne de koymayı başarmış olan Müslümanlar, Batı’nın Erken Ortaçağ’ındaki karanlığın adeta tam tersi olarak büyük bir aydınlanma yaşamışlardır. *Gülün Adı* eserinde de Müslümanların bilimsel alandaki bu gelişmişliğine birçok atıf bulunmaktadır.

“...‘Optikle ilgili bir kitap okumalısın’ dedi William, eğlenerek. ‘Kitaplığı kuranlar hiç kuşkusuz okumuşlar! En iyileri Araplarınki. Ebu Ali El-Hasan İbnü’l-Heysem De aspectibus adlı kitabında, kesin geometrik kanıtlarla aynaların gücünden söz ediyor. Kimi aynalar, yüzeylerinin değiştirilişine göre, en küçük nesneleri bile büyütebilir (Benim mercekleğim bundan başka nedir?) kimileri imgeleri ters ya da eğik gösterirler.’” (Eco, 2020: 34-35).

“ ‘...‘El-Harizmi’nin, Bath’lı Adelard tarafından çevrilmiş astronomi cetvelleri! Çok az bulunur yapıtlar.’”(Eco, 2020: 34-35).

Romanın ana karakteri Baskerville’li William, Araplar’ın yazdığı bilimsel eserlerle kütüphane içinde birçok defa karşılaşmakta ve bu eserlerin önemine oldukça dikkat çekmekteydi. Müslümanların, Antik çalışmaları etraflica özümsemeleri neticesinde matematik, mantık, felsefe, astronomi, optik ve kimya alanlarında önemli çalışmalar ortaya koymaları Doğu’da entelektüel anlamda gelişmeyi de beraberinde getirmiştir. Doğu’da yaşanan bu bilimsel gelişmelerin tercüme faaliyetleri ve tercüme merkezleri kadar önemli bir diğer ayağı ise gözlemevleridir (Unat, 2019: 4) İslam Ortaçağı’nda ortaya çıkmış bu gözlemevleri genellikle yöneticilerin isteği ile kurulmuştur. Tıpkı çeviri merkezlerinde olduğu gibi bu

gözlemelerinde de sistematik bir çalışma ortaya konmuştur ve astronomi alanındaki gelişmeler bu gözlemleri sayesinde yaşanmıştır. Yine bu gözlemleri sayesinde gözlem aletleri gelişmiş, yeni takvim çeşitleri ortaya çıkmış, ibadet vakitleri daha net şekilde hesaplanmış, matematik ve trigonometri alanlarında gelişmeler yaşanmıştır.

İslam uygarlığında ilk olarak Bağdat'taki Şemmasiye Gözlemevi kurulmuştur (Unat, 2019: 5). İkinci kurulan Gözlemevi ise Şam'daki Kâsiyûn Gözlemevi'dir (Unat, 2019: 5). Bu iki gözlemevinin de kurulmasına ön ayak olan hükümdar Halife Memun'dur (Unat, 2019: 5). Bu noktada görmekteyiz ki İslam Ortaçağı'nda bilimin gelişmesinde sadece çeviri faaliyetlerindeki etkin rolü ile değil, gözlemlerinin kuruluşundaki etkinliği ile de Memun'un yeri oldukça önemlidir. Onun astronomiye verdiği bu önem ve Antik eserler sayesinde Müslümanlar yerkürenin yuvarlak olduğu bilgisine sahiptiler. Batı'da Hristiyanlık öğretisi dolayısıyla yerkürenin düz olduğu yanlışlığı uzun süre devam etmesine rağmen Doğu'daki astronomlar çalışmalarını dünyanın yuvarlak olduğu bilgisine yönelik yapıyorlardı.

Antik eserlerin Arapçaya çevrilmesi ile matematik alanında da oldukça önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu çeviriler sayesinde öğrenilen Hint Rakamları İslam dünyasında etkin bir şekilde kullanılmıştır. Bunun dışında cebir, geometri ve trigonometri gibi alanlardaki gelişmeler de oldukça önemlidir. İslam matematikçileri arasında en önemli isim ise Harezmi'dir. Yazdığı eserlerle on rakamlı sistemi anlatmış ve bu sistem Batı'ya da bu eserle geçmiştir. Müslüman alimler ilk etapta trigonometriyi astronomi çalışmaları için kullanmışlardır ve dolayısıyla bu konudaki çalışmaları astronomi eserlerinin içinde yer almıştır. Trigonometri alanında yapılmış ilk özerk eser ise Tusi tarafından kaleme alınan *Kesener Teoremi* adlı eserdir.

Mısır ve Mezopotamya'da gelişen optik bilimi önce Antik Yunan bilim insanları tarafından ele alınmış, buradaki eserlerin İslam dünyasına geçişi ile İslam bilim insanları optik alanında da çalışmalar gerçekleştirmiştir. El-Kindi optikle ilgilendiği bilinen ilk İslam bilim insanıdır. Görme eyleminin ışığın gözle temas etmesi neticesinde oluştuğu iddiasıyla öne çıkan bir diğer bilim insanı ise İbni Heysem'dir. Fotoğraf makinesi fikrini ortaya atan bu konuda birçok çalışma yapan ve yaptığı çalışmalar bugünkü fotoğraf makinesinin çalışma prensipleriyle çelişmeyen yapıda olması da İbni Heysem'i tüm Ortaçağ'ın en büyük optikçisi yapmaktadır. İbni Heysem, optik alanında birçok Arapça eser kaleme almış ve İslam dünyasında optik biliminin gelişiminde oldukça önemli bir rolü vardır.

Ortaçağ İslam dünyasında bilimsel faaliyetlere olan ilgi oldukça yoğun olmasına rağmen Hristiyan inancının hakimiyeti altındaki Batı'nın en azından erken Ortaçağ'da aynı

durumdan bahsetmek mümkün değildir. Hristiyan inancı, Tanrı'yı düşünmenin tek ve gerçek yol olduğunu; ondan gayri başka bir şeyle uğraşmanın gereksizliği üzerine bir öğreti geliştirmiştir. Bunun yanında Ortaçağ insanının sürekli olarak kıyametin yakın olduğu yanılgısı da, insanların ahiret dışında herhangi bir şeye çaba göstermelerinin önünü tıkamıştır. Dolayısıyla Batı'da özellikle Erken Ortaçağ döneminde bilime dair herhangi bir faaliyetten bahsetmek oldukça zordur. Çok az sayıdaki bilimle uğraşan insanlar ise hem Kilise otoritesinin sarsılacağı korkusuyla hem de şeytani işlerle uğraştıkları yanılgısıyla engellenmiş ve yargılanmışlardır.

“Çünkü Tanrı'nın tüm kulları böylesine çok sayıda gizi kabul etmeye hazır değil; bu bilgiye sahip olanlar, sık sık doğuştan Şeytan'la anlaşılmış büyücülerle karıştırılmışlar, bilgi dağarlarına başkalarını da ortak etmek için duydukları isteği canlarıyla ödemişlerdir. Ben bile birinin Şeytan'la alışverişi olduğundan kuşkulandığı davalar sırasında bu camları kullanmaktan kaçınarak gereksindiğim yazıları okumaları için gönüllü yazmanlara başvurmak zorunda kaldım; yoksa Şeytan'ın varlığının her yeri kapladığı ve herkesin, sözgeli, kükürt kokusu soluduğu bir anda ben de sorguya çekilenlerden yana sanılırdım.” (Eco, 2020: 138).

Romanın baş kahramanı olan Baskerville'li William, yaşadığı Batı coğrafyasında bilimin birçok kez büyü ile karıştırıldığından ve bilimle uğraşanların yargılandığından bahsetmektedir. Kullandığı gözlüğü bile birçok defa meraklı gözlerden, şeytanla iş birliği içindeymiş gibi anılmamak adına çıkarmaktadır. Ancak yine de Batı Ortaçağı'nın her döneminde ve her coğrafyasında bilime karşı bakış bu kadar sert olmamıştır. Batı Ortaçağı'nda bilimsel anlamda skolastik döneme kadar kayda değer bir gelişme yaşanmamıştır ancak skolastik dönemde ise Doğu'dan Arapça olarak gelen Aristoteles eserleri Latinceye aktarılmış ve Batı Ortaçağı'nın düşünce dünyasına tamamen Aristoteles düşüncesi hakim olmuştur. Aristoteles'in bu hakimiyeti kendini bilimsel anlamda da göstermiştir ve onun bilimleri sınıflandırması ile mantık alanında ortaya koyduğu görüşler tüm Batı coğrafyasında kabul görmüştür. Keza Batı'da üniversitelerin ortaya çıkışı da bilimin durumunu oldukça etkilemiştir. Bu üniversitelerde dersler ve konuları sadece ilahi bir alanla sınırlandırılmamış, entelektüel çalışmaların yanı sıra aritmetik, geometri, mantık, felsefe gibi bilimsel çalışmalar da inancın otoritesinden bağımsız bir şekilde Batı'da ufak ufak hız kazanmıştır. Yine bu dönemde bilimin ilerleyişinde bir diğer önemli etken de Fransisken ve Dominiken tarikatlarının ortaya çıkışıydı. Fransisken Tarikati, İtalyan rahip Aziz Francesco'nun yolundan ilerleyen ve İsa'nın fakir olduğunu ve dolayısıyla onun yolundan gidenlerin de fakir olmaları gerektiğini savunan bir tarikattir. Dominiken Tarikati ise Aziz Dominik tarafından kurulmuş, entelektüel çalışmaları ile ünlü ve ruhun iyi, maddenin ise kötü olduğunu savunan bir tarikattir. Bu iki tarikat, Batı

Ortaçağı'nda hem siyasi anlamda hem de bilimsel ve felsefi anlamda oldukça önemli yer tutmaktadırlar. Zira Fransisken Tarikatının bilimsel alana yönelişi ile Batı Ortaçağı'nda bilimsel faaliyetler oldukça artmış, Dominiken Tarikatının felsefe alanındaki hakimiyeti ise hem bilimsel ilerlemeyi desteklemiş hem de inancın Antik dönemin aklıyla barışmasında oldukça önemli bir rol oynamıştır.

Fransisken Tarikatı'nın bilim konusunda en önde gelen ismi Roger Bacon'dır. Batı Ortaçağı'nda bilimin, teolojinin prangalarından kurtulabilmesi yolunda da en önemli kişilerden birisi konumundadır. 1214 yılında İngiltere'de doğmuş olan Roger Bacon, ilk olarak Oxford Üniversitesi'nde öğrenim görmüş, sonrasında Antik bilime olan ilgisi ve merakı dolayısıyla, Aristoteles'in mantık dışında kitaplarının da okutulduğu Paris Üniversitesi'nde öğrenimine devam etmiştir (Şekerci, 2014: 106). Burada hocalık da yapmış olan Bacon, Batı'da yaşanan çeviri faaliyetleri dolayısıyla Arapça eserlere oldukça merak salmıştır ve bu eserlerin ışığında bilimsel çalışmalarına devam etmiş ve Ortaçağ'da yaşanacak olan reformun en önemli adımlarını atmıştır. Albertus Magnus ve Thomas Aquinas gibi Dominiken rahiplere Kilise tarafından verilen destek, Bacon'ın çalışmalarının Hristiyanlık otoritesini sarsacak nitelikte olması ve Bacon'ın Fransisken Tarikatına girmesi dolayısıyla kendisine verilmemiştir (Şekerci, 2014: 107). En nihayetinde IV. Clement'in 3 yıl süren Papalık süresinde kendisinin çalışmaları desteklenmiş ancak IV. Clement'in ölmesiyle birlikte Bacon'ın çalışmaları yine şeytani olarak görülmeye devam etmiştir (Şekerci, 2014: 108).

Gülün Adı eserinde Bacon'ın yeri oldukça önemlidir. Romanın ana kahramanı olan Baskerville'li William'ın eser boyunca yadırganan ve çağdaşlarıyla karşılaştırıldığında oldukça yenilikçi nitelikte olan bilime dair fikirlerinin kaynağı, kendisinin de eser boyunca belirttiği üzere Roger Bacon'dır.

“Adso, Roger Bacon'dan daha önce de söz etmiştim sana. Belki de gelmiş geçmiş en akıllı adam değildi, ama bilim sevgisini esinleyen umudu beni her zaman büyülemiştir. Bacon, basit insanların gücüne, gereksinimlerine, tinsel buluşlarına inanıyordu... Ona göre yeni doğa bilimi, bilim adamlarının, basit insanların düzensiz ama kendi tarzında gerçek ve doğru beklentiler yığınına yansıtan temel gereksinimlerini eşgüdümlü kılmaya yönelik yeni ve büyük girişimi olmalıydı. Ancak, Bacon'a göre, bu girişim Kilise tarafından yöneltilmeliydi; ama ben bunu, onun zamanında din adamları topluluğunun bilim adamları topluluğuyla özdeşleştirilmesinden ötürü söylediğine inanıyorum.” (Eco, 2020: 292-293).

Bacon, gerçekten de çağdaşlarıyla karşılaştırıldığında oldukça yenilikçi fikirlere sahip bir rahipti. Döneminde doğru bilgiye vahiy yoluyla ulaşılabilmesi ve onun akılla anlaşılabilmesi fikri sahipti ancak Bacon, doğru bilgiye deney yolu ile ulaşılabilmesini dile

getirmekten çekinmiyordu. Öyle ki, otoriteye yönelik reformist yaklaşımı ve yenilikçi tavrı onu sadece Kilise ile değil, kendi tarikatı ile de sıkıntıya sokmuş ve Fransisken Tarikatı onu bir süre hapiste tutmuştur. O'nun, bu reformist yaklaşımını, insanın neden yanlışla düştüğü hususundaki fikirlerinde bulabiliriz. O'na göre insanı kötüye sevk eden ve cahiliyete teslim eden 4 ana sebep vardır. Bunlar:

- a- Kıymetsiz otoriteye körü körüne bağlılık.
- b- Geleneksel olana sıkı bağlılık.
- c- Yaygın önyargılar.
- d- Kişinin kendi sahip olduğunu yücelterek cahilliğini saklaması.

Bacon'a göre bilgiye yalnızca iki unsurun birbirlerini destekleyerek çalışması ile ulaşılabilir ve bu unsurlar akıl ile deneydir. Deney, doğayı gözlemleyerek veriler elde etmektedir ve akıl ise kanıtlayıcı nitelikte çalışmaktadır. Aklın ulaştığı bilgi, kesinlikle deneysel yaklaşımla test edilmelidir ve bilgi ancak bu şekilde kendini açığa çıkarmaktadır. Deneysel yaklaşımı da ikiye ayıran Bacon, dışsal deneyin duyularımızla gerçekleştirdiğimiz bir etkinlik olduğunu ancak içsel deneyin ise sezgisel bir deneyim olduğunu ve metafiziksel olana yönelik olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla Bacon'ın bilime olan yaklaşımı çağdaşlarına göre yenilikçi olsa da elbette ki modern bilimsel anlayışla bakıldığında yine *Ortaçağ'ın ürünü* olarak göze çarpmaktadır. Zira Bacon, matematik, fizik, tıp, astronomi ve optik alanlarında oldukça önemli çalışmalar yapmış olsa da kimi zaman metafiziksel olana olan merakı neticesinde büyü, sihir ve astroloji gibi alanlarda da merakını gidermeye çalışmıştır. *Gülün Adı* eserinde ise Umberto Eco, bu duruma çok farklı bir bakış açısı geliştirmiştir.

“Roger Bacon, bilimin gizlerinin her zaman herkesin eline geçmemesi gerektiği, çünkü bunların kötü amaçlarla kullanabilecekleri konusunda bizi uyarıyordu. Çoğu kez, bilim adamı, büyülü olmayan kitapları saygısız gözlerden korumak için büyülü göstermektedir... Bak, bir hastalığı kökünden iyileştirecek ilaçları yapan çok yetenekli hekimler tanıdım. Bunlar, merhem ya da ilaçlarını basit insanlara kutsal sözler söyleyerek ve duayı andıran cümleler okuyarak veriyorlardı. Bu duaların iyileştirme gücü olduğundan değil, kutsal sözlere duyulan güvenin uyandırdığı ruh, ilacın bedensel etkinliğine daha hazır olduğu için.” (Eco, 2020: 138)

Eco, kendi yarattığı kurguda Bacon'ın, kendi bilimsel çalışmalarını, henüz onları anlamaktan çok uzakta olan insanlara karşı metafiziksel niteliklerle süsleyerek sunmasını bir nevi hem çalışmalarını hem toplumu hem de kendisini korumak için yaptığını öne sürmektedir. Yine Eco, bazı bilimsel çalışmaların ve buluşların sadece onları anlamayacak olan kişilerden değil, onları kötüye kullanacak insanlara karşı da korunması gerektiğini o döneme dair yarattığı kurguda dile getirmektedir.

“Çoğu kez, bilgi hazinelerinin saf kimselere karşı değil, tersine başka bilgili kimselere karşı korunması gerekir. Bugün, gerçekten de doğaya yön verebilecek birçok makine yapılıyor, ama bu makineler onları dünyasal güçlerini artırmak için kullanacak insanların eline geçerse vay halimize. Duyduğuma göre Cathay’da bir bilgin ateşe değince büyük bir patlama ve yangına yol açarak çevresinde, kilometrelerce uzaklıktaki her şeyi yakıp yıkan bir toz bulmuş. Irmakların yatağını değiştirmek ya da tarım alanları açılması gereken yerlerde kayalıkları parçalamak için kullanılacak olursa olağanüstü bir buluş. Ama ya birisi çıkar da onu düşmanlarına zarar vermek için kullanırsa?” (Eco, 2020: 138-139).

Umberto Eco’nun *Gülü’n Adı* adlı eserinde Roger Bacon’ın metafiziksel eğilimlerinin sebebi de onun korumacı tavrının bir neticesi olarak gösterilmektedir. Elbette kendisinin ilgilendiği konular bakımından dönemine getirdiği yenilikler de onun bilimsel yaklaşımda ne kadar modern bir tavır sergilediğini gözler önüne sermektedir.

Optik alanındaki çalışmalarında İbn Heysem’den oldukça etkilenen Roger Bacon, gözün fizyolojisi, ışığın gözle olan ilişkisi ve gözün anatomisi gibi konularda çalışmalar yapmıştır. (Şekerci, 2014: 113). Gözlüğün bugünkü kullanımına en uygun halini de ilk olarak Bacon’ın tasarladığı bilinmektedir.

Bacon, dil çalışmalarına da oldukça önem vermiştir. Bilimsel çalışmaların dile hakim olmadan mümkün olamayacağını düşünen Bacon, Arapça eserlerin okunması ve anlaşılması için Arapçaya hakimiyetin mühim olduğunu vurgulamaktadır. Sadece Arapça bilmenin de yeterli olmadığının farkında olan Bacon, etraflica gerçekleştirilecek bir bilimsel çalışmanın, üzerinde durulacak konuya dair eserlerin orijinal dillerine hakim olmanın gerekliliğinin altını çizmiştir (Şekerci, 2014: 106).

Matematiğe verdiği önem ve bu bilime atfettiği nitelikler neticesinde de Bacon’ın matematik alanına ilişkin ilgisi anlaşılabilir. Bacon, matematik konusunda önemli derecede katma değer yaratan çalışmalar yapmamış olsa da matematiğin, diğer tüm bilimlerin ve hatta dinsel öğelerin anlaşılması için bilinmesinin önemine dair yaptığı vurgular ile matematik bilimine olan saygısını göstermektedir. Ona göre tüm bilimlerin kaynağı matematik bilimidir (Sinkler, 1998: 634).

Matematik bilmenin anlamamıza yardımcı olduğu bir diğer bilim ise Bacon’a göre astronomidir. Batlamyus’un çeviri faaliyetleri sonrasında Müslümanlar tarafından anlaşılması ve onun çalışmalarının yine Müslümanlar tarafından üstüne çıkılmasından oldukça etkilenen Bacon, astronomi bilimine dair yaptığı çalışmalarda zaman zaman astrolojiye de kaymıştır ve bu alanda yaptığı çalışmalar da onun geniş çevrelerce yargılanmasının yolunu açmıştır. Her ne kadar Bacon, astrolojik tespitlerini Hristiyan inancını yükseltmek adına kullanmış olsa da bu,

onun kendisine geleceği görmek gibi tanrısal bir giz kattığı gerekçesi ile yargılanmasının önüne geçememiştir.

Bacon'ın çalışmalarının çağdaşlarınca anlaşılamamasının ve yaşadığı dönem boyunca çoğu zaman ötekileştirilmiş bir karakter olmasının bir diğer sebebi de onun döneminin çok ilerisinde olan çalışmalar yapmasıdır. Bunlar arasında uçan araçlar, arabalar ve motorlu gemiler vardır. Bu durumdan *Gülün Adı* adlı eserde de şu şekilde bahsedilmektedir:

“Roger Bacon, saygı duyduğum üstadım, tanrısal tasarımın bir gün makine bilimini, bu doğal ve sağlıklı büyü bilimini içine alacağını öğretti bize. Gün gelecek, doğanın gücünden yararlanılacak, tek bir adamın yönettiği ve yelkenli ya da kürekle hareket eden gemilerden çok daha hızlı gemiler yapılacak; öyle arabalar olacak ki herhangi bir hayvanın çekmesine gerek kalmadan hızla ilerleyecekler ve öyle araçlar olacak ki insan bir kuş gibi kanatlarını çırpmasını sağlayarak kullanacak onları. Kocaman ağırlıkları kaldırabilen araç gereçler, denizin dibinden giden taşıtlar yapılacak.” (Eco, 2020: 42)

Gülün Adı eserinden de anlamaktayız ki Roger Bacon, çağdaşlarına nazaran bilimsel alanda oldukça önemli çalışmalar yapmıştır ve bu çalışmaları döneminde olmasa bile ilerleyen zamanlarda hak ettiği değeri görmüştür. Zira Bacon'ın bilimsel anlamdaki öngörüsü gerçekten de modern zamanlara dair oldukça doğru bir öngörüdür.

2.5.1. Mantık

Felsefe tarihinde mantık bilimini sistematik bir şekilde ilk kez ele alan ve onu diğer bilimlerden ayrı olarak tek başına bir disiplin olarak nitelendiren ilk kişi Aristoteles'tir. Mantığa ne bir bilim ne de teknik bir konu olarak herhangi bir tanımlama yapmamış olan Aristoteles, onu bilimsel bir faaliyette bulunmanın öncül koşulu olarak görmüştür (Aristoteles: 2015, 20-30). Aristoteles'in mantıkla ilgili bütün çalışmaları, onun ölümünden sonra *Organon* adlı eserle bir araya getirilmiştir. Aristoteles'in mantığı gerek Batı'da yaşanan gerekse Doğu'da yaşanan Ortaçağ'da adeta bir otorite konumundadır. Öyle ki, Aristoteles'in mantık disiplinine bakışı Batı Ortaçağı'nda adeta yasalaşmış durumdadır.

Aristoteles'in mantık çalışmalarının toplandığı *Organon* adlı eserin Ortaçağ'da Doğu uygarlıkları tarafından başlatılan çeviri faaliyetleri neticesinde Arapçaya aktarılması ile birçok İslam Ortaçağı düşünürü bu konuyu ele almış ve oldukça ilgilerini çekmiştir (Kayacık, 2019: 39). Elbette bu çeviriler direkt olarak Yunancadan değil, Yunanca aslının önce Süryaniceye çevrilmesi ve bu Süryanice eserlerin Arapça diline tercüme edilmesiyle mümkün olmuştur. Bu çeviriler neticesinde İslam alimleri de mantık alanında çalışmalar yapmışlardır. İbn Rüşd Aristoteles'in mantık anlayışını şerh etmeye çalışmış; İbn-i Sina, Farabi, Gazali gibi düşünürler ise bu mantık anlayışını hem Müslüman kültürüne hem de İslam dinine uyarlamaya

çabalamışlardır. Bunlar dışında mantık disiplinine dair yapılan ilk özerk çalışmalar ise Farabi'nin çalışmalarıdır. Farabi'yi izleyen İbn-i Sina da bu konuda oldukça önemli çalışmalar ortaya koymuştur.

Batı ise Aristoteles'in mantık disiplini ile Arapça eserler sayesinde tanışmıştır. Aristoteles'in mantığına dair şerhleri de içinde barındıran birçok İslam aliminin eserleri Latinceye aktarılmıştır ve bu tarihten sonra Aristoteles ve onun mantık anlayışı Batı için tek hakim düşünce haline gelmiştir. Albertus Magnus, Duns Scotus, Ockhamlı William gibi dönemin ünlü skolastik filozofları Aristoteles'in mantığını ele almış ve ona birtakım yorumlar getirmişlerdir. Ancak yine de Doğu'dan gelen bu eserlerin öncesinde Erken Ortaçağ'da Boethius, Aristoteles'in eserlerini Latinceye çevirmeye çalışmıştır. Keza Boethius'un bu tercümesini yaptığı eserlerin arasında Aristoteles'in mantık alanındaki çalışmalarının ufak bir kısmı da vardır ve bu çalışmalar *eski mantık* olarak adlandırılmış, Arapça eserler neticesinde Batı Ortaçağı'na aktarılan mantığa ise *yeni mantık* denmiştir.

Gülün Adı eserinde de ana kahramanımız Baskerville'li William, manastırda işlenen cinayetleri çözmekle görevlidir ve bu bakımdan karşısına birçok çözülmesi güç problemler çıkmaktadır. Tüm bu problemleri gerek etrafındaki kişileri sorgulayarak gerekse de incelemeleri sonucu ipuçları bularak çözmeye çalışan Baskerville'li William; aldığı itirafları ya da bulduğu ipuçlarını çoğu kez mantık disiplini çerçevesinde sorgular. Bir dedektiflik öyküsü olması dolayısıyla eser boyunca sürekli olarak birtakım problemlerle karşı karşıya kalınmaktadır ve bu problemlere dair mantıksal çıkarımlar yürütülmektedir. Eser, okuyucuyu da kendi içine çekerek onu da problemlere dair mantıksal çıkarımlar yapmasına zorlamaktadır. Eser boyunca yürütülen birçok mantıksal çıkarım Aristoteles'in mantık anlayışının izinden gitmektedir ve bu mantık anlayışı da elbette sorgulanmaktadır.

“...‘Hiçbir şey çıkaramıyorum. Eşit iki durumun tek bir özelliğinden hiçbir sonuç çıkarılamaz kuralına göre, ayrı iki olaydan yasa çıkmaz. Önce yasayı bilmek gerek: örneğin, dokunanın parmaklarını karartan bir madde olduğunu...’

Tasımı böbürlenerek tamamladım: ‘...Venantius ve Berengar’ın parmakları kararmış; o halde, ikisi de bu maddeye dokunmuşlar.’

‘Aferin Adso’ dedi William, ‘Ne yazık ki, senin tasımın da geçerli değil; çünkü bir tasımda gerek öncül, gerek ara terim tümel olmalıdır, oysa bu tasımda, ara önerme hiç de tümel görünmüyor. Bu da öncülü iyi seçmediğimizi gösteriyor. Şöyle dememeliydim: Belli bir maddeye dokunan herkesin parmakları kara olur. Çünkü o maddeye dokunmadıkları halde parmakları kara olan kimseler de olabilir. Şöyle demeliydim: Parmakları kara olan herkes, yalnızca parmakları kara olan herkes, kesinlikle, verili

bir maddeye dokunmuştur. Venantius, Berengar vd. Böylece bir *Darii* birinci tasım biçiminin mükemmel bir üçüncü kipini elde ederiz.” (Eco, 2020: 368).

Umberto Eco, mantığın, gerçek hayatta karşılaşılabilecek problemlere dair kapsamlı nitelikte çözüm elde etmeye tek başına aracı olabilecek bir disiplin olup olmadığını da bu kurgusal eserinde sorgulamaktadır.

“... ‘Yazık, Adso, tasımlara ne kadar da güveniyorsun! Elimizde yalnızca yeni bir soru var. Yani, Venantius ile Berengar’ın aynı şeye dokundukları varsayımını ortaya attık; kuşkusuz akla yakın bir varsayım. Ama bir kez birçok başka madde arasında yalnızca bir maddenin bu sonucu doğurduğunu tasarladığımızda (ki bu da daha kanıtlanmadı), bunun ne olduğunu ve bu kimselerin onu nerede bulduklarını ya da ona niçin dokunduklarını bilmiyoruz. Hem sonra, dikkat et, onları ölüme götüren şeyin, dokundukları bu madde olup olmadığını da bilmiyoruz. Bir delinin altın tozuna dokunan herkesi öldürmek istediğini düşün. Onları öldürenin altın tozu mu olduğunu söyleyeceğiz?’.” (Eco, 2020: 369)

Eco, Aristoteles’in mantığının pratik dünyadaki işlevinin bütüncül bir çözüm üretmediğine ve pratik dünyanın verilerinin çok daha girift bir mahiyet taşıdığı gerçeğine de eserinde yer vermektedir. Bir cinayetin çözümü, salt Aristo mantığı ile sağlanamasa da bir bilim olarak mantık, skolastik Ortaçağ’da oldukça önemli bir konum elde etmiştir. Aristoteles’in Ortaçağ düşünce sistemindeki konumu neticesinde üniversitelerde mantık ve doğa bilimleri dersleri verilmeye başlanmıştır ve Aristoteles’in düşüncelerinin aktarımı bu üniversitelerin eğitim programlarının merkezi haline gelmiştir (Rukancı, Anameriç, 2004: 176). Aristoteles’in mantık öğretisi, felsefenin birçok alanını kapsayan çok katmanlı bir yapı niteliğindedir. Aristoteles, mantık ile ilgili çalışmalarında ilkin kategorilerden bahsetmektedir. Burada bahsi geçen kategoriler, yüklemelerdir ve Aristoteles bu yüklemeleri sınıflandırmaya çalışmıştır. Ona göre 10 kategori vardır bunlardan ilki, tözdür. Töz, var olmak için herhangi bir şeye ihtiyaç duymayan şeydir. Töz dışındaki her şey, varlığını bir nedene dayandırmak zorundadır. Töz dışında kalan kategoriler ise nitelik, nicelik, görelilik, uzam, zaman, iyelik, durum, etkinlik ve edilgenliktir. Töz hariç diğer tüm yüklemeler, bir özne hakkında ifade edilebilecek en genel cins kavramlarıdır (Aristoteles, 1995: 25). Tözünü ise ikiye ayıran Aristoteles, birincil tözlerin tekil varlıklara yönelik olduğunu ifade eder. Bu tözlerin karşıtları yoktur ama nitelik olarak karşıtlık bu tözlere yüklenebilmektedir. Bir insana onurlu ya da onursuz niteliği katılabilir ancak bunlar aynı anda ifade edilemezler. İkincil tözler ise türler ve cinslerdir. Bu tözlerin de karşıtı olmadığı gibi karşıt nitelikler de bu tözlere yüklenemezler (Oralgül, 2018: 74). Bir insana farklı zamanlarda olmak koşuluyla onurlu ya da onursuz nitelikleri yüklenebilmektedir ancak insanlık için farklı zamanlarda dahi olsa onurlu ya da onursuz nitelikler yüklenemez. Yine Aristoteles’in mantığında yüklem her zaman özneye göre daha geniş kapsamlı olmalıdır. Örneğin “Köpekler

canlıdır” ifadesi Aristoteles mantığında geçerli bir önerme iken “Canlılar köpektir” ifadesi geçersiz bir önermedir. Tözler, sadece tözü tanıtmaya amaçlı ifadeler olduğu sürece yüklemde yer alabilirler. Tanımlar ile yüklemeler arasındaki ilişkiyi de ele alan Aristoteles, yüklemeleri dört parçaya ayırmaktadır. Bunlar: tanım, cins, ayırt edici özellik, ve ilinektir (Oralgül, 2018: 75). Ayırt edici özellik, öznenin özüne dair olmayan ama özneye has bir özelliğe işaret eden yüklemelerdir. Cins ise, aynı türde olup kendi aralarında farklılıklar bulunan türdeş şeylerin özsel farklılıklarını ifade etmektedir. İlinek ise öznenin zaman zaman sahip olduğu özellikleri belirtmektedir. Aristoteles’e göre her tanım, bir cümle niteliğindedir (Oralgül, 2018: 76).

Aristoteles için iki farklı akıl yürütme biçimi vardır ve bunlar tümdengelim ile tümevarımdır. Tümevarımda tekilden tümele doğru bir yol çizilmesi gerektiğinin altını çizen Aristoteles, bu türden bir akıl yürütmenin daha açık, daha duyulara yönelik ve dolayısıyla daha anlaşılır olduğunu ifade etmektedir. Ancak yine de Aristoteles’e göre daha doğru olan akıl yürütme biçimi tümdengelimdir.

Aristoteles’in ortaya koyduğu mantık, modern dünyada yanlışlanabilen bir yapı ihtiva etse dahi yine de birçok probleme dair hala bir ışık olma niteliği de barındırmaktadır. Onun mantık çalışmaları, doğru düşünmenin dilsel kurallara değil, yine düşünmenin kendi kurallarına bağlı olduğunu ortaya koyması bakımından da büyük bir önem teşkil etmektedir (Lörringhof, 17: 1973).

2.6. *Gülün Adı*’nda Bilgi Felsefesi

Ortaçağ’da, diğer dönemlerden farklı olarak bilginin kaynağı her daim vahiy olarak görülmüştür. Dolayısıyla felsefe disiplini ve akıl, vahiy bilgisini anlamak için kullanılan bir araçtan öteye geçememiştir. Bu dönemde bilme eylemi, Tanrı’nın bilgisini anlamlandırmaya duyulan ihtiyacın doyumu için gerekli olan bir ön koşuldur. Her ne kadar felsefenin ontoloji, epistemoloji, etik gibi konuları Ortaçağ’ın felsefi gündeminde yer alsa da tüm bu konular teolojik bir zeminde tartışılmaktaydı. Ortaçağ düşüncesi, doğanın bilgisini anlamlandırma çabasının afaki bir eylem olduğunu, zira doğanın, Tanrı’nın zihninin bir ürünü olduğunu ve Tanrı’nın bilgisinin sonsuz olduğunu ileri sürmektedir. Umberto Eco, Ortaçağ’a dair olan kurgusal eserinde de bu durumdan şöyle bahsetmektedir: “...Çünkü evrensel yasaların ve kurulu bir düzenin var olduğu kavramının kendisi, Tanrı’nın bunların tutsağı olduğunu sezdirir; oysa Tanrı öylesine saltık bir biçimde özgür bir şeydir ki, eğer isterse isteminin tek bir edimiyle dünyayı değiştirebilir.” (Eco, 2020: 295). Ortaçağ düşünürleri, bilme eyleminin hakikati anlamının bir aracı olduğunu öne sürmüştür ve Ortaçağ’da tek hakikat Tanrı’nın bilgisidir. Erken Ortaçağ’da bilginin en temel iki ögesi inanç ve akıl olarak görülmüştür. Hakikate

ulaşmak, öncelikli olarak inanmayı, sonrasında ise onu akıl yoluyla kavramak gereklidir. İnanç, bilgiye ulaşımda akıldan öncül durumdadır.

Bu dönemin ilk büyük temsilcisi olarak Aziz Augustinus’u görmekteyiz. Ortaçağ’ın geneline hakim olan teoloji ile felsefeyi tek potada eritme çabasını onda çok net bir biçimde görmekteyiz. Hristiyan düşüncesinin en sistematik ismi olan Aziz Augustinus’a göre felsefe ve teoloji birbiriyle barış içinde olabilirler ve birbirlerinin tam anlamıyla karşıtları değildir. Augustinus, kuşkucu bir dönemden sonra Roma’nın ünlü din görevlisi Ambrosius ile tanışmıştır ve Hristiyanlığı kabul ederek her şeyden kuşku duymayı bırakmış, bazı şeylerin kesinlik ihtiva ettiğini kabullenmiştir. Augustinus, hakikat arayışında aklın tek başına yeterli bir araç olmadığını düşünmektedir. Ona göre aklın temel işlevi olan bilmeyi gerçekleştirmesi için öncelikle inanması gerekmektedir ve “Anlamak için inanıyorum” deyişi ile bu fikirlerini çok net bir şekilde ortaya koymaktadır. Augustinus’a göre bilgi arayışı salt bireyin kendisi için aranmaz. Ona göre hakikate ilişkin bilgi mutluluğun ana koşullarından birisidir ve hakikatin bilgisi bu sebeple aranmalıdır. Zira Aziz Augustinus’a göre insanın eylemlerinin en temel amacında mutluluk arayışı vardır ve bu amaca Tanrı’yı kavrayarak, onu ve kelimasını anlayarak ulaşılabilir. Bu noktada, Augustinus’un hakikat arayışının temeline mutlu olma isteğini koymasında ve tüm insan eylemlerinin temeline mutluluk arayışını koymasında, Sokrates’te ve onun dolayısıyla Platon’da gördüğümüz bilmenin asıl amacının mutluluk olması ve mutluluğa giden yolun hakikat olanı bilmek anlayışının izlerinin olduğunu söylemek yanlış olmaz (Platon, 1999: 86). Augustinus, Tanrı’nın duyular dünyasında aranamayacağını, bunun tamamen yanlış bir girişim olduğundan bahseder. Zira duyular dünyasına hareket, değişim egemendir. Duyular dünyasında varlığını sürdüren cisimler yoktan var olurlar ve var olduktan sonra sürekli bir değişim içindedirler ve en sonunda yok olurlar, dolayısıyla hiçbirisi asıl formuna sahip değildir. Çünkü Augustinus’a göre bir nesnenin kendi formuna sahip olması demek, bu forma hiç değişime ve bozulmaya uğramadan sahip olabilmesi demektir. Duyular dünyasındaki hiçbir nesne bu türden bir forma sahip değildir ve dolayısıyla bir hakikat ihtiva etmemektedir ve onların kendilerinde bulunmayan ilk formlarını onlara veren Tanrı’dır ve bu formlar onun zihnindedir.

Erken Ortaçağ’ın bilgiye dair hakim anlayışını Augustinus’ta görmek mümkündür. Bu dönemde bilgi, asla deneyin bir sonucu olarak görülmemiştir. Akıl, bilgiye ulaşmada tek aktördür ve aklın bu bilgiye ulaşması için önce inanması gerekmektedir.

Ortaçağ’ın özellikle skolastik döneminde de bilginin kaynağına dair yapılan en mühim çatışma akıl ile deneyin çatışmasıdır. Erken Ortaçağ’dan farklı olarak Geç Ortaçağ’da bazı

filozoflar empirik bir tavır göstermeye başlamış ve bu tümeller problemine de yeni bir boyut kazandırmıştır. Sayıları az da olsa özellikle Britanyalı düşünürler skolastiğin akıl temelli bilgi anlayışına önemli muhalefetler göstermişlerdir. *Gülün Adı* eserinde de ana kahramanımız olan Baskerville’li William bir İngiliz’dir ve dönemin nominalist filozofu Ockhamlı William’ın da yakın arkadaşısıdır. Onun deneyci yaklaşımı yardımcısı Adso için de yadırganacak bir durumdur.

“Bir gün onu bahçede, görünürde bir amacı olmaksızın, yaptığı işler için Tanrı’ya hesap vermek zorunda değilmişçesine dolaşırken buldum. Benim tarikatımda vakit geçirmenin bambaşka bir yolunu öğretmişlerdi bana; bunu ona söyledim. Evrenin güzelliğinin, yalnızca çeşitliliğin birliğinden değil, birliğin çeşitliliğinden de kaynaklandığı yanıtını verdi. Bu bana kaba deneysellüğün buyurduğu bir yanıt gibi göründü; onun ülkesinin insanların, nesneleri çoğu kez, usun aydınlatıcı gücünün görünürde çok az işlevi olduğu biçimlerde tanımladıklarını öğrendim.” (Eco, 2020; 41).

Baskerville’li William’ın nominalist yaklaşıma olan yakınlığı, en yakınındaki insana bile oldukça yabancı gelmektedir. Zira Ortaçağ’ın skolastik döneminde kendini yavaş yavaş göstermeye başlayan nominalist yaklaşım, ilk etapta “öteki” olmaktan kolay kolay kurtulamamışsa da zamanla oldukça güçlü bir konum elde edecektir. Ancak Ortaçağ’ın bu geç dönemine gelene kadar bilgiye ve tümeller problemine dair en genel kanıyı Augustinus’un fikirlerinde görmekteyiz. Augustinus, beden ve zihni birbirinden tamamen ayırmaktadır. Ona göre beden, cisimsel niteliktedir ve dolayısıyla bozulmaya uğrar, değişim gösterir. Ancak zihin için böyle bir durum söz konusu değildir. Zihin, edilgen olan bedeni her zaman kontrol eder niteliktedir. Bu noktada Aziz Augustinus’un duyular ile edinilen bilgiyi, beden ile zihin arasındaki ilişki bağlamında yorumlamıştır. Augustinus’a göre duyulara gelen, zihni etkilememektedir. Beden, duyulara gelen tarafından bir etkiye uğrar ve zihin, bu etkiye tamamen kendi isteği doğrultusunda yönelir. Bu noktada Aziz Augustinus’a göre algı oluşmaktadır. Augustinus bilginin, duyulara gelenlerin zihin tarafından süzgeçten geçmesi neticesinde oluştuğunu düşünmektedir. Ancak, bu gelen veriler her ne kadar zihnin süzgecinden geçse de verinin kaynağı değişime tabi olandır. Dolayısıyla bu türden edinilen bilgi, sadece hayatı devam ettirme işlevinde kullanılır. Lakin bilgelik bilgisi ise, ideaların bilgisidir ve bunlara ulaşmak, maddi dünyadaki nesnelerin duyulara gönderdiği verilerle değil, tamamen akıl aracılığıyla derin düşünme sonucu oluşmaktadır.

“Böyle adım adım bedenlerden, bedendeki duyular aracılığıyla iletişim kuran ruha kadar yükseldim, oradan da bedensel duyuların ruhu dışsal nesnelerden haberdar eden içsel yetisine kadar çıktım, yani hayvanların da ulaşabileceği kadar yüksekliğe ulaştım. Buradan tekrar muhakeme yetisine kadar yükseldim, bu yeti bedensel duyularımızın algıladığı şey hakkında yargıda bulunmamızı sağlıyor. Bu yetinin de bende değişime yazgılı olduğunu anladım. Bu yeti beni saf aklın kaynağına kadar yükseltti ve düşüncelerimi her zamanki yolundan geri çekti ve üzerine üşüşen hayallerin yarattığı karmaşadan

uzaklaştırdı, nasıl bir ışıkla dolup taşıdığını görebileyim diye. İşte o noktada hiç tereddüt etmeden değişime yazgılı olmayan değişime yazgılı olandan daha üstündür diye haykırdı. Buradan anladım ki, saf akıl değişemez olanı bilebiliyordu, çünkü onu hiçbir şekilde bilmemiş olsaydı değişemez olanı değişebilir olana bu kadar kesin bir şekilde tercih edemezdi.” (Augustinus, 1999:17)

Augustinus’a göre zihin, maddi dünyadan elde ettiği verileri reddettiği zaman bir aydınlanma ile doğru olana ulaşmaktadır. Bu noktada zihni aydınlatan ve ona “doğru” olanı gösteren Tanrı’dır. Platon’un düşüncelerine oldukça benzeyen bu düşüncenin Platon’dan ayrıldığı önemli noktalardan birisi, Platon’da hatırlama üzerine bir aydınlanma durumu varken; Aziz Augustinus’ta ise kişi, duylara gelen ve imgelemde bulunan şeyleri bir kenara koyduğunda doğru bilgiye ulaşabilmektedir.

Skolastik dönem ile Erken Ortaçağ’ın akli nispeten öteleyen anlayışı da Aristoteles’in Batı’ya gelişi ile birlikte değişmeye başlamıştır. Bilgi sorununa Platoncu bir bakış yerine Aristotelesçi bir bakış hakim olmuştur ve dolayısıyla tümeller problemine dair fikirlerde de değişimler görülmüştür. Bu değişimleri de skolastik dönemin en mühim filozofu olan Thomas Aquinas’ın düşüncelerinde gözlemlemek mümkündür. Aquinas, Aristoteles’te görülen etkin ve edilgin akıl anlayışını kabul eden bir yaklaşım sergilemiştir. Etkin akli bir ışık gibi gören Aquinas, etkin olan aklın potansiyel taşıyanı hareketli hale getirdiğini düşünür. Edilgin olan aklın anlamak için ihtiyaç duyduğu kavramlar, etkin aklın meydana getirmesiyle oluşmaktadır. İmgeler, duylarla algılanabilir bir forma sahip olmaları dolayısıyla bireysel niteliklere sahiptirler. Akıl, onları anlaşılabilir formlara, yani kavramlara dönüştürme işlevini gerçekleştirir. Bu soyutlama işini yapan etkin akıl, onları bireysel özelliklerinden ve dolayısıyla duyumlanabilir formlarından arındırarak tümel bir nitelik kazandırır. Platon’da ve Sokrates’te görülen doğuştan bilgi ile dünyaya gelme anlayışına sahip olmayan Aquinas, etkin aklın, tanrısal bir ışıktan pay alan bir niteliğe sahip olduğunu ve bu aldığı ışık ile, nesnenin ışığı arasında bir bağ kurduğunu ortaya koymaktadır.

Skolastik dönemde, bilgiye ve tümellere dair katı kavramcı bakışın Aristoteles’in düşüncelerinin benimsenmesi ile yumuşama göstermesinin neticesinde bilginin kaynağına yönelik deneyci yaklaşımlar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle daha önce de belirttiğimiz üzere Geç Ortaçağ’ın İngiliz düşünürleri arasında paylaşılan bu görüş, Ortaçağ’ın modern döneme geçişinde de önemli bir rol oynamaktadır. Ockhamlı William, bu nominalist yaklaşımın zirvesinde yer alan isimlerden birisidir ve onun bilgi edinme süreci hakkındaki fikirleri de bu tartışmanın empirist tarafına ışık tutmaktadır. Ockham’a göre bilgi edinme süreci iki farklı işlemde gerçekleşmektedir. Duyumlarımızın algıladığı şeyler zihinde işlem görmektedir ve

birey, bilgi edinme sürecini tamamlamaktadır. Herhangi bir nesnenin varlığı, duyulara geldiği anda birey aklı ile onun var olduğunu kavramaktadır. Dolayısıyla Ockham'da bilme eylemine konu olan ilk olgular tekil varlıklardır. Tümler ise, zihnin bu tekillere yüklediği imlerdir. Bu imler, her ne kadar tek tek nesnelerin özüne dair gibi görünse de aslında onların özü değil, sadece onlara eklenen yüklemelerdir ve zihin dışında bir gerçeklikleri yoktur. Ona göre tümler adlardan daha başka bir şey değildir ve dolayısıyla onun tümler problemine getirdiği bakışa da *adıcılık* denmektedir. Ockham, öncüllerinden farklı olarak, varlık alanında bulunmayan şeylerin deneyim yoluyla bilgiye konu olmasının mümkün olduğunu dile getirir. Zira Tanrı, her şeye gücü yeten bir varlık konumundadır ve aslında var olmayan şeyleri duyuların alanına sokabilir ve bizler de onu deneyimleyebiliriz. Yine Tanrı, hiçbir zaman var olmamış ve olmayacak şeyleri duyular alanına sokmaz. Dolayısıyla Ockham'a göre insan zihninin soyutladığı tümel nitelikteki bilginin var olması mümkün değildir. Ockham'ın deneyci yaklaşımının yanında metafiziksel olana böyle bir bakış atmasının sebebi ise hiç kuşkusuz Hristiyanlık anlayışıdır. Zira Tanrı, melekler ve şeytanlar duyuların alanına girmemektedir. *Gülün Adı* eserinde de deney ile teolojik bilgi arasındaki anlaşmazlığa vurgu yapılmıştır ve deneyin bilgi edinmede yeterli bir kaynak olup olmadığı tartışılmıştır:

“Kuşkusuz, bitkilerin sağaltma gücünü sınavan herkes, aynı türden tek tek bitkilerin hasta üzerinde aynı nitelikte eşit etkileri olduğunu bilir; bu nedenle de araştırmacı, belli tipten her bitkinin ateşli hastalara iyi geldiği ya da belli tipten her camın gözün görme yetisini eşit ölçüde artırdığı önermesini biçimlendirir. Bacon'ın sözünü ettiği bilim, kuşkusuz bu önermelere dayanıyor. Dikkat et, nesnelere ilişkin önermelerden söz ediyorum, nesnelerden değil. Bilim önermeler ve onların terimleriyle uğraşır; terimler de tekil nesneleri belirtirler. Anlıyorsun, değil mi, Adso, önermemin doğruluğuna inanmalıyım, çünkü onu deneyle öğrendim; ama ona inanmak için evrensel yasalar olduğunu varsaymalıyım. Ama onlardan söz edemiyorum, çünkü evrensel yasaların ve kurulu bir düzenin var olduğu kavramının kendisi, Tanrı'nın bunların tutsağı olduğunu sezdirir; oysa Tanrı öylesine saltık bir biçimde özgür bir şeydir ki, eğer isterse isteminin tek bir edimiyle dünyayı değiştirebilir.” (Eco, 2020: 295).

Bugün biliyoruz ki bilim için deney ve gözlem, bilgi edinme sürecinde tek güvenilir kaynaktır. Ortaçağ'ın inanç temelli bilgi anlayışından modern bilgi anlayışına geçişte Geç Ortaçağ'da, Britanya'da yükselen nominalist anlayışın rolü yadsınamamaktadır. Her ne kadar akıl, bilgiyi işlemede kullanılan bir aracı olsa da işlenen bilgidен edinilen sonuç da deneye ve gözleme tabi tutulmalı ve kesinliği bu şekilde sağlanmalıdır. Ockham, felsefeyi de inancın bir konusu olmaktan çıkarmıştır ve onun özerk niteliğini ona geri kazandırmıştır. Her ne kadar bazı bilgilerimiz, bilginin konusu olan nesneye dair duyularımız neticesinde olmayıp bu nesneyi duyumlamış olan(lar)dan aktarılmış olsa da bilginin nesnesi duyulara gelebilir nitelikte varlığını sürdürmektedir ya da sürdürmüştür. Dolayısıyla bilginin nesnesine yönelik bir kavram

elde edilebilmektedir. Tıpkı Umberto Eco'nun aslında kurgusal nitelikte olan *Gülün Adı* adlı eserinin bize bir Ortaçağ resmi sunması ve bu resmin peşinden, o resme özgü gerçekleri ortaya çıkarmaya çabalamak gibi. Eco, *Gülün Adı* eserinde de gerçek bilimin nasıl yapılması gerektiği sorusuna dair birtakım cevapları da Baskerville'li William karakterinin ağzından bizlere sunmuştur:

“...‘Baskı, her zaman baskısı olduğu varlıkla aynı biçimde olmaz. Bazen bir varlığın zihnimizde bıraktığı izlenimi ortaya çıkarır; bir fikrin baskısıdır o zaman. Fikir, nesnelerin imidir; imge fikrin imi, yani imin imidir. İmgeden, varlığın kendisini değilse bile, başkalarının edinmiş oldukları o varlığın kavramını elde edebilirim.’

‘Peki, bu size yeter mi?’

‘Hayır, çünkü gerçek bilim, imlerden başka bir şey olmayan kavramlarla yetinmemeli, nesneleri kendilerine özgü gerçekleri içinde ortaya çıkarmalıdır. Böylece, izin izinden giderek zincirin ilk halkasındaki bireysel tekboynuzluya ulaşmak istiyorum. Tıpkı Venantius’un katilinin bıraktığı (birçoklarına götürebilecek olan) belirsiz imlerden tek bir bireye, katilin kendisine ulaşmak istediğim gibi. Ama bu her zaman kısa bir sürede ve başka imlerin aracılığı olmaksızın gerçekleştirilemez’” (Eco, 2020: 443).

2.7. *Gülün Adı*’nda Varlık Felsefesi

Daha önce de bahsettiğimiz üzere Ortaçağ, inancı temellendirmek üzerine kurulu bir felsefe geliştirmiştir ve bu felsefenin köklerini ise Antikçağ’da bulmuştur. Tanrı’nın tek hakikat olduğu ve insanın bütün bilme eyleminin bu hakikati anlamak üzerine sürdürmesi gerekliliği, dönemin hakim inancı olmuştur. Öyle ki, doğaya ve varlığın özüne dair düşünceler de doğal olarak Tanrı fikrinden öteye geçememiştir. Batı Ortaçağ düşüncesinde tüm var olanlar Tanrı’nın inayetinin bir ürünüdür, onun zihninin bir yansımasıdır ve özleri bakımından biriciktir.

“Her yaratık, ister gözle görülür, ister görülmez olsun, ışıkların yaratıcısının varlığa dönüştürdüğü bir ışıktır. Bu fildişi, bu oniks, hatta çevremizi kuşatan şu taş da bir ışıktır; çünkü onların iyi ve güzel olduklarını, kendi orantı kurallarına göre var olduklarını, cins ve tür bakımından tüm öteki cins ve türlerden ayrıldıklarını, kendi nicelikleriyle tanımladıklarını, kendi düzenlerine bağlı kaldıklarını, ağırlıklarına uygun düşecek özer yerlerini aradıklarını biliyorum. Baktığım maddeler, doğaları gereği ne denli değerliyse, bunlar bana o denli açık olur ve yaratılışın kutsal gücü ne denli iyi aydınlanırsa - ‘neden’in bütünlüğü içinde erişilmez yüceliğine, sonucun yüceliğiyle erişmem gerektiğine göre- tanrısal nedensellikten gübre ya da bir böcek bile bana söz edebiliyorsa, altın ve elmas gibi olağanüstü bir sonuç bu nedenselliği o denli iyi açıklar bana.” (Eco, 2020: 211)

Gülün Adı eserindeki en önemli konum olan manastırın başrahibinin ağzından dökülen sözler, varlığın ilk sebebine tamamen Tanrı’nın konumlandırıldığına bir işarettir. Elbette *Gülün*

Adı romanında bu bakış, politik olarak da bir anlam içeriyordu. Zira şeyde bir tanrısallık görmek demek, şeylerin kıymetini olağanüstü arttıran bir durumdu ve onlara sahip olmak demek de kutsal bir amaç olarak görülebilir demektir. İşte Ortaçağ'ın varlığa yönelik bu inanç temelli bakışının felsefi olarak temellenmesi ise Yeni Platonculuk adı altında Plotinus tarafından sağlanmıştır.

17. yüzyıla gelene kadar öncelikle Akdeniz, sonrasında Batı Hristiyan dünyasının felsefi gelişimine önemli derecede etki etmiş olan Yeni Platonculuk, kendisine görev edindiği felsefi-teolojik modeli ile hem geç dönem Yunan felsefesine hem de Ortaçağ Batı Hristiyan dünyasını etkilemekle kalmamış, Ortaçağ içerisinde diğer gelenekler olan Yahudi ve İslam felsefelerini ve bu geleneklerin filozoflarını da oldukça etkilemiştir. Ortaçağ İslam felsefesinde Antik Yunan felsefesinin izlerini en çok taşıyan isimlerden birisi olan Farabi'de Yeni Platoncu anlayışın izlerini görmek mümkündür. Keza İbn-i Sina'da da Yeni Platonculuk görülmektedir. Bu etkileşimlerin bir sonucu olarak Antik Yunan felsefesi bir doğa felsefesi olarak doğmuş olsa dahi Ortaçağ'a gelindiğinde teolojik yaklaşımlarla ele alınan bir felsefe geleneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yeni Platonculuğun en önemli temsilcisi olan Plotinus'un temel hedefi de dinsel problemleri felsefenin göbeğine yerleştirmektir. Bu noktada Platon'un felsefesinden oldukça etkilenen Plotinus, kendisini Platon'un bir yorumcusu olarak görmekteydi. Ancak Plotinus'u, Platon'un ahlak ya da politika üzerine fikirleri değil; idealar kuramı üzerinden metafizik ve ontolojik fikirleri oldukça etkilemiştir. Platon'un idealar kuramında görülmektedir ki esas bilgi, tümellerin bilgisidir ve tikeller birer yanılsamadır ve hakikatin bilgisini vermemektedir (Plotinus, 2006: 45). Platon'un varlık üzerine olan bu fikirlerini teolojik bakımdan ele alan Plotinus, Ortaçağ'a gelindiğinde tümeller problemine Platoncu bir bakışın temellerini atmıştır. Yunan felsefesinin sonucuyla birlikte Ortaçağ'ın inanç temelli felsefesine zemin hazırlamış Plotinus'un hayatı hakkındaki tüm bilgiler öğrencisi Porphyrios aracılığıyla bilinmektedir. Zira Plotinus, kendi hayatı ve nerede, ne zaman doğduğu gibi bilgiler üzerine hiçbir zaman konuşmamış, bir yapıt ortaya koymamıştır. Plotinus, hiçbir zaman kitleleri etrafında toplama çabası içinde olmamıştır ve dersleri herkese açıktır. Öğrenmek isteyen herkes bu derslere katılım sağlayabilmektedir.

Plotinus'u büyük ölçüde Platon'un felsefi fikirleri etkilemiş olsa da kendisi, farklı filozofların fikirlerinden de etkilenmiştir. Aristoteles'in Tanrı'nın evrene karşı bir ilgisi ve inayeti olmadığını kabul etmesinden yola çıkan Plotinus, Tanrı'nın evren üzerindeki etkilerini tanımlama yoluna gitmiştir. Plotinus'a göre felsefenin asıl amacı, ruhun özüne kavuşmasını

sağlamak ve ilk sebebiyle birleşmesini gerçekleştirmektir (Plotinus, 2006: 56). Yeni Platonculuğun bir mistisizm olarak görülme sebeplerinden biri de varlığın ilkesi olan gerçekliğe ulaşma noktasında gösterdiği çabadır. Bu gerçeğe ulaşmanın yolu akıl olarak bilinse de Plotinus'a göre sözü edilen varlık özü neticesinde akılsal değil, akıl üstü bir varlıktır. Plotinus'un asıl hedeflediği, Aristoteles'te gördüğümüz varlığın sırf kendisi için ne olduğunun bilinmesinden daha öte bir şeydir, İslam dünyasının tasavvuf anlayışında görülen Tanrı ile birleşmek, Tanrı'nın birliği içinde yer edinmek Plotinus'un asıl hedefidir.

Plotinus'ta sıkça görülen ve tüm varlıkların Tanrı'dan bir öz taşıdığı fikrini temellendiren *Bir* kavramı, var olanların tümünün aslında tek bir özden olduğu anlamına gelmektedir. Duyusal dünyayı dışarıda bıraktığımız noktada akıl ve ruh da dahil olmak üzere her şey Tanrı'nın parçalarıdır ve Tanrı'dan çıkmış, Tanrı'dan taşmışlardır. Dolayısıyla Plotinus'ta var olan tek şeyin Tanrı olduğu fikri açıkça görülmektedir. Geri kalan her şey ise Tanrı'nın taşmasından meydana gelmektedir ki İslam felsefesinde *südur* kavramı ve tasavvuf anlayışı ile de bu fikirlerle karşılaşmaktayız. Bu noktada Platon'un idealar kuramı ve tikellerin bilgisinin idealar dünyasındaki özlerinin birer yanılısamları olması da bu *Bir* kavramının temelleri olarak görülebilir.

Skolastik düşünce, temellerini tamamen Aristoteles'in felsefesinde bulmuş olsa da Augustinus gibi bazı önemli filozoflar Platon ve dolayısıyla Yeni Platoncu felsefeyi Hristiyanlığın temellendirilmesine yönelik irdelemişlerdir. Augustinus'un Tanrı'nın nitelikleri olarak ortaya koyduğu şeyler, Platon'un mağara alegorisinde güneşe yüklediği niteliklerle hemen hemen aynıdır. Augustinus, kendi Tanrı tasarımı oluştururken Yeni Platoncu anlayışın Platon'u Hristiyan inancına göre yeniden yorumlamalarından etkilenir. Ona göre Yeni Platoncular, Hristiyan inancına en yakın felsefeyi geliştirmişlerdir (Augustinus, 1999: 46). Zira Augustinus Tanrı ile hakikati birbirinden ayırmamaktadır ve Yeni Platoncu anlayışın hakikat tanımları ile Augustinus'un Tanrı tanımlaması birbirleriyle oldukça yakındır. Augustinus, Tanrı'nın duyular dünyasında aranamayacağını, bunun tamamen yanlış bir girişim olduğundan bahseder. Keza Platon'un varlık felsefesi alanında oluşturduğu fikirlerin yeniden yorumlanması olarak da Yeni Platoncular, duyuların yanıltıcı olduğunu ve hakikati asla gösteremeyeceklerini söylemektedirler. Augustinus, Tanrı'nın duyular alanında olmadığına ispatı olarak Tanrı'nın nitelikleri arasında yer alan değişmezlik, bozulmazlık ve duyulara gelmezlik gibi niteliklerin nesnelerde bulunmayışını göstermektedir. Zira duyular dünyasına hareket, değişim egemendir. Duyular dünyasında varlığını sürdüren cisimler yoktan var olurlar ve var olduktan sonra sürekli bir değişim içindedirler ve en sonunda yok olurlar, dolayısıyla hiçbirisi asıl formuna sahip

değildir. Çünkü Augustinus’a göre bir nesnenin kendi formuna sahip olması demek, bu forma hiç değişime ve bozulmaya uğramadan sahip olabilmesi demektir. Duyular dünyasındaki hiçbir nesne bu türden bir forma sahip değildir; dolayısıyla bir hakikat ihtiva etmemektedir ve onların kendilerinde bulunmayan ilk formlarını onlara veren Tanrı’dır ve bu formlar onun zihnindedir. Dolayısıyla Tanrı, nesneleri yaratan ve onların, oldukları gibi olmasının ilk sebebini kendinde taşıyan varlıktır. Augustinus’a göre bu bozulan, değişen, duyulan ve kendi ilk sebeplerini kendilerinde barındıramayan duyular dünyasının nesneleri, varlık hiyerarşisinde Tanrı’nın altında yer almaktadırlar. Lakin bu iki varlık basamağının arasında yer alan bir basamak daha vardır ki o da insanın ta kendisidir. Zira insan, bedeni dolayısıyla cisimler dünyasının bir parçasıdır ancak ruhu dolayısıyla da cisimler dünyasının ötesine geçebilmekte ve Tanrı’ya ulaşabilme gücüne sahiptir. Dolayısıyla ruh, bedenden üstündür. Antik Yunan felsefesi içinde bulunan Sokrates ve Platon’da ruhun, bedenden daha üst bir seviyede konumlandırılması oldukça sık karşılaşılan bir durumdur ve ruhun ölümsüzlüğüne olan inanç görülmektedir.

Platon’un felsefesi, Plotinus neticesinde Latinceye ve dolayısıyla Batı Ortaçağı’na daha erken hakim olmuş olsa da Arapça eserlerin Batı Ortaçağı’na girişi ile İslam filozoflarında görülen Aristotelesçi anlayışın izleri Batı düşüncesini de etkisi altına alacaktır. Aristoteles’in eserlerinin Arapça tercümeleri ve şerhleri Latin diline aktarıldıkça Ortaçağ skolastik düşünürleri Aristoteles’in mantığını ve felsefesini Hristiyan inancıyla özdeşleştirmeye başlamıştır ve Aristoteles’in düşünceleri, skolastik dönemin en yüksek düşünsel otoritesi haline gelmiştir. Bu dönemin en önemli Aristotelesçi düşünürü olarak Thomas Aquinas’ı görmek yanlış olmayacaktır. Onun düşünceleri, bütün bir skolastik Ortaçağ’ını etkisi altına almıştır ve Aristoteles’in düşüncelerinin anlaşılması ile benimsenmesinde en önemli aracı konumunda yer almıştır. *Gülün Adı* eserinde de kendisinden *Melek Bilgin* olarak bahsedilmiştir.

Thomas Aquinas’a göre yaratılan her varlık sınırlanmış ve belirlenmiştir. Ona göre Tanrı, varlığı yaratmış olamaz. Zira bu, Tanrı’nın kendisini de yaratması demektir ve Tanrı’nın nitelikleriyle uyuşmamaktadır. Dolayısıyla yaratılanları belirleyen ve sınırlayan şey, onların kendi var oluşlarıdır. Aquinas buna, o yaratılanın ne’liği demektedir (Aquinas, 66: 2007). Bu, bir anlamda da yaratılmış olanın özü anlamına gelmektedir. Ona göre yaratılmış olanların özleri ve varoluşları bir ve aynı değildir. Böylesine bir birlik, sadece Tanrı’nın varlığında mümkündür. Zira Tanrı, duyular dünyasında görünen hareketten ve değişimden bağımsızdır, kendisinde potansiyel hiçbir şey yoktur, maddi değildir, ne ise odur, özü ve var oluşu birdir, her şeyin nedenidir ve onun dışındaki her şeyin bir nedeni vardır. Yaratılmış olanlar kendi kendilerine var olamazlar ve varlıklarını sürdüremezler, her zaman dış bir etkene muhtaçtırlar. Bu noktada

Aristotelesçi niteliğe sahip olan Thomas Aquinas'ın, Yeni Platonculuk'tan ve dolayısıyla Platon'dan etkilenmesi söz konusudur. Çünkü Aquinas'ın varlıkların özü ve Tanrı tasviri, Yeni Platonculuk anlayışında “bir” olanın taşması ve tüm var olanların onun taşmasının neticesi olması anlayışına oldukça benzemektedir.

Aquinas, Aristoteles'in yolundan gider ve varlığı iki ayrı anlama ayırır. İlk anlamıyla varlık, on kategoriye ayrılır ve bir öze, kendisini o şey yapan ne'liğe sahiptir. İkinci anlamıyla ise varlık önermelerdeki doğruluk payını oluşturan varlıktır ve bir öze sahip değildir (Aquinas, 78: 2007). Zira nesnel bir karşılığı olmasa bile bir önermeye olumlu bir nitelik kazandıran her şey, bir varlık alanına tekabül etmektedir. Dolayısıyla varlık ilk anlamıyla ontolojik bir niteliğe sahipken, ikinci anlamıyla ise mantıksal bir nitelik kazanır.

Gülün Adı eserinde de ana kahramanımız olan Baskerville'li William varlığı iki anlamıyla ele almaktadır.

“... ‘Bu şu demektir: İnsanlar maddesel biçimleri bakımından özdeşdir, ama eğreti ya da yüzeysel biçimleri bakımından farklıdır.’

‘Kuşkusuz öyle.’

‘Öyleyse, Ubertino’ya, aynı insan yapısının, karmaşık işlemlerle, hem iyilik hem de kötülük sevgisini yönettiğini söylerken onu insan yapısının özdeş olduğuna inandırmaya çalışıyorum. Öte yandan, Başrahip’e, bir Katharosçu ile bir Valdocu arasında fark olduğunu söylerken, onların öze ilişkin olmayan özelliklerinin değişik olduğunda direniyorum. Bunda direnişimin nedeni şu: Bir Valdocu’ya bir Katharosçu’nun özellikleri yorulduğunda, yakılarak cezalandırılabilir; bunun tersi de olabilir. Bir insan yakıldığı zaman, onun bireysel özü yakılmış ve somut bir varoluş biçimi olan, bu nedenle de onun varlığını sağlamış olan, en azından Tanrı’nın gözünde, özde iyi olan şey hiçliğe indirgenir. Bu, sana farklılıklar üstünde direnmek için yeterli bir neden gibi görünmüyor mu?’” (Eco, 2020: 281-282).

Baskerville'li William'ın varlığı iki anlamıyla ele alışı her ne kadar Aquinas'ın varlığa olan bakışı ile benzer olsa da Ortaçağ'ın geç dönemlerinde varlığa daha materyalist bir bakış öne çıkacaktır. Bu yeni varlık anlayışının ve Batı'da Rönesans'ın yaşanmasının yolunu açan inanç ile felsefenin birbirinden ayrı alanlar olduğuna yönelik fikirlerin başını daha önce de bahsettiğimiz üzere Ockhamlı William çekmektedir. *Gülün Adı* eserinin ana kahramanı Baskerville'li William'ın arkadaşı ve onun modern düşüncelerinin de mimarı olan Ockhamlı William'ın varlık üzerine olan düşünceleri de *Tümeller Problemi* ile paralellik göstermektedir. Ona göre us, var olanı algılamada tek başına yeterli bir kaynak değildir (Ockham, 1974: 171). Aristoteles mantığında görünen kategorilerin var olana yüklenmesi durumu sadece zihnin gerçekleştirdiği bir şeydir ve aslında var olanlarla ilgili değildir. Bu tarzdaki yüklemeler var

olanlar için kullanıldığında, tüm var olanlar ortak bir zemin potasında eritilmiş olur. Bu noktada tümeller, imledikleri tüm varlıkları aynı şekilde imler ve onların birbirlerinden ayrı olan özelliklerini görmezden gelir.

Ockham, varlığın üç farklı şekilden bahsetmektedir: Duyulara gelebilen ve dış dünyada gözlemlenebilen var olanlar, ustaki var olanlar ve dildeki var olanlar. Bu noktada dış dünyada var olanlar, var olmak bakımından en yalın örneklerdir. Dilde var olanlar ise, ustaki var olanların imlerinden başka bir şey değildir. Varlık alanında ele alınan bu üç var olma durumunun aralarındaki ilişki ise Ockham'a göre şöyledir: Duyular alanındaki varlık zihinde yer almaktadır. Keza zihnimizde var olanların ise ne dilde ne de duyular alanında bir karşılık bulması beklenmelidir. Dolayısıyla William'a göre töz, ne var olan herhangi bir şeyde ilinek olarak bulunur ne de kendi ilinekleri olmasına rağmen bir şeyin ana parçası durumundadır (William, 1974: 131). Dolayısıyla Ockham, Aristoteles'in bahsettiği ikincil tözlerin sadece var olanları imleyen birer addan ibaret olduğunu öne sürmektedir. Hatta Ockham'a göre birincil tözler de aslında birer töz değildir. Birincil tözler birer ad olma konumundayken, ikincil tözler ise cins ad olma durumundadırlar (Güzel, 2008: 233).

Varlığı ise ikiye ayıran Ockhamlı William duyular alanında olan ve bir harekete, bir bozulmaya ve değişime tabi olan tek tek varlıkların asıl var olanlar olduklarını belirtmektedir. Zihinde var olanlar ise, aslında bilme faaliyetinin bir sonucu olarak oluşan dilsel kavramlar ve tümellerdir. Ockhamlı William'ın bilgi felsefesine dair görüşlerinde de görebileceğimiz üzere duysal olan tek tek varlıklar bilginin asıl kaynağıdır ancak bilgi, zihinde tümel bir niteliğe bürünmektedir. Zihin, tek tek bilinenleri kavramsallaştırarak tümel bir nitelik haline sokmaktadır ve bu bilgiler önermelerle dile getirildiğinde adlara dönüşmektedir.

2.8. Gülün Adı'nda Batı Ortaçağı'nın Etik ve Estetik Kavramları

Ortaçağ, neredeyse bütün felsefi kavramlarını ve terminolojisini Antik çağda bulmuştur ve bu dönemde ortaya koyulan düşünsel çıkarımları kendi kültür ve inançlarına eklemlenmişlerdir. Dolayısıyla estetiğe dair etkinlikleri de Antik dönem estetik anlayışının Hristiyanlık ile buluşması sonucunda yürütülmüştür. Bu bakımdan, Ortaçağ sanatçılarının sanatsal etkinliklerinin ne derece özgün olduğu da tartışmaya açıktır. Zira sanatsal kaygılar, Hristiyan öğretisi ile çarpışabiliyordu ve bu birtakım tartışmalara da yol açabilmekteydi. Dolayısıyla Ortaçağ döneminde ortaya konmuş sanatsal çalışmalar genellikle Hristiyanlığın kültürel otoritesine uygun bir şekil almıştır. Ortaçağ, güzellik kavramında her zaman Tanrı'yı ve onun öz niteliğini bulabilmekteydi (Zeytinoğlu, 2012: 52). Dolayısıyla Ortaçağ'ın estetik algısı sadece duyularla algılanan bir biçime yönelik değil, aynı zamanda ussal bir etkinliğin de

ürünü olmuştur. Ancak her ne kadar güzel olana yönelik tanrısal bir öz katılmış ve onu duyularla algılamak olumlanmış olsa da duyuların bu güzel olana kapılması ve bireyin ruhsal alandan kopuşundan da Kilise otoritesinin bir korkusu bulunmaktaydı (Eco, 2019: 18). Özellikle kilise süslemelerindeki abartılar Sistersiyen Tarikatı'nın karşı çıktığı bir durumdu ve bu abartılı süslemelerin, dua edenlerin algılarını başka yöne kaydardıklarından şikayetçilerdi. Aziz Augustinus ve Thomas Aquinas'ın da kilisede dua sırasında çalınan müziğe karşı çıktıkları bilinmektedir. Zira dua edenler müziğin hazzına kapılabilir ve ruhun ibadete doğru değil, zevke doğru kaymasına yol açabilmektedir. Bu noktada şu anlaşılmaktadır ki, Hristiyan Ortaçağ estetik kavramında çelişkiye düşmektedir. Zira güzel olanda tanrısal nitelikler olduğunu kabul etseler dahi yine güzel olanın Tanrı'nın yolundan alıkoyacağından da korkmaktadırlar. Keza *Gülün Adı* eserinin yazıldığı dönem olarak Fransisken Tarikatı'nın Papalık ile mücadele halinde olduğu dönemin seçilmesi de boşuna değildir. Zira Fransisken Tarikatı, İsa'nın fakir olduğunu ve herhangi bir eşyanın mutlak sahibi olmadığını, eşyaların sadece kullanıcısı olduğunu, dolayısıyla onun takipçilerinin de fakir bir hayat sürmeleri gerektiğini öne sürmekteydiler. Papalık ise bunun tam tersi olarak altın, pırlanta, gümüş gibi değerli maddelerin Hristiyanlığı yücelttiğini düşünüyorlardı. Eco, *Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik* eserinde de bu durumdan "Tanrı'nın evlatları yoksulluk içinde yaşarken kiliselerin görkemli bir biçimde süslenmesi gerekli midir gereksiz mi?" (Eco, 2019: 20) sorusuyla bahsetmektedir.

"Baktığım maddeler, doğaları gereği ne denli değerliyse, bunlar bana o denli açık olur ve yaratılışın kutsal gücü ne denli iyi aydınlanırsa -'neden'in bütünlüğü içinde erişilmez yüceliğine, sonucun yüceliğiyle erişmem gerektiğine göre- tanrısal nedensellikten gübre ya da bir böcek bile bana söz edebiliyorsa, altın ve elmas gibi olağanüstü bir sonuç bu nedenselliği o denli iyi açıklar bana! Sonra, bu taşlarda öylesine üstün şeyler algılayınca, sevince boğulan ruhum ağlar, dünyasal boş gururdan ya da zenginlik sevgisinden değil, nedeni olmayan ilk nedenin katıksız sevgisinden ötürü." (Eco, 2020: 211).

Bu noktada anlamaktayız ki, Ortaçağ'ın estetik ve güzellik anlayışı her ne kadar bir birlik içindeymiş gibi görünse de Hristiyanlık öğretisine bakışın değişkenliğinden mütevellit kendi içinde birçok ayrıma da gitmiştir ve bu ayrım politik bir problemin yüzeyinde görünen sebep olarak da karşımıza çıkmaktadır.

2.8.1. Ortaçağ'da Etik Anlayışı ve Erdemler

Ortaçağ dönemi, Antik dönemin felsefi mirasını Hristiyan inancının temellendirilmesinde bir araç olarak kullanmış olsa da etik ve ahlak konularına Antik dönemin getirdiği bakış açısıyla bir zıtlık içinde olmuştur. Zira Antik dönemde etik ve ahlak konuları tamamen insanın eylemleri boyutunda ele alınmıştır. Bireyin ve toplumun mutluluğu, etiğin

temel amacı olarak ele alınmıştır ve neyin iyi, neyin kötü olduğu tartışması her zaman insanın mutluluğu ve bu mutluluğun toplumun iyiliği ile olan ilişkisi boyutunda sürdürülmüştür. Antik dönemin etik konusundaki en önemli filozoflarından birisi olan Platon, etik konusunda dört ana erdemden söz etmektedir:

-Bilgelik

-Cesaret

-Ölçülülük

-Adalet

Platon, bu dört erdemin birbirlerinden ayrı şeyler olduklarını ancak yine de özlerinde bir benzerlik olduğunu öne sürmektedir. O'na göre, en yüksek idea olan iyi ideasına ulaşmak ve mutlu olmak için bu erdemlerin ruhta bir uyum içinde bulunması gerekmektedir. Zira Platon'a göre ruh da akıl, irade ve arzu olarak üç bölüme ayrılır.

Platon'a göre ruhun en değersiz kısmını arzu kısmı oluşturur ve bu kısım insanın zaruri ihtiyaçlarını kapsadığı gibi insanın karşılaşması zorunlu olmayan arzularını da kapsamaktadır. Platon, bu arzuların karşılanmasını olumsuz görmekte ve bunların tatmininin ruhun diğer bölümlerini sınırlamakta olduğunu düşünmektedir (Platon, 2002: 66). Böylece ideal devletindeki sınıfsal yapıda en alt tabakayı oluşturan kesime de bu türden arzularının karşılanmasını yeterli gören “işçi” sınıfını koymaktadır. Platon ruhun diğer bölümü olarak iradeyi öfkeli kısım olarak ele alır. Arzu bölümünden farklı olarak bu bölümde hayvansal dürtülerimizden ziyade tutkularımız, hırslarımız ve duygularımız ele alınmaktadır. Kaybetmek, kazanmak, başarmak, sevgi görmek, saygı kazanmak, takdir edilmek gibi ihtiyaçlar ruhun bu bölümünde işlemektedir. Platon'un ideal devletinde de bu sınıfta askerler konumlandırılmaktadır. Hiyerarşik bakımdan ruhun en üstün bölümü olarak akıl temelli bölüm karşımıza çıkmaktadır. Platon'a göre akıl; ruhun sorgulayan, eleştiren, doğru bilginin peşinde olan ve erdemli yaşama kaynaklık eden bölümüdür. Yine bu bölüm, ruhun diğer bölümlerini olumlu anlamda bastırmakta ve erdemsiz olandan kaçınmasını sağlamaktadır (Platon, 2002: 78).

Platon, insanın nihai hedefi olan mutluluğa ulaşacak insanların, ruhun bu üç bölümünden akıl bölümünü egemen kılanlardan oluştuğunu düşünmektedir. Zira bu insanlar, ruhun diğer bölümlerini egemen kılanlar gibi geçici hazların boyunduruğunda yapay, hakiki olmayan ile uğraşmak yerine; iyi ideasına hizmet eden ve hakikat olana ulaşanlardır. Hakikat

ise, Platon'un bilgi ve ahlak öğretisinde ortaya koyduğu idealar dünyasının bilgisidir. Platon, devletin yönetici sınıfına sadece hakikat olan bilgiye ulaşmış insanları konumlandırmaktadır. Zira hakikat doğru bilgiyi, doğru bilgi erdemliliği, erdemlilik ise mutluluğu getirmektedir ve ideal devletin devamı için yönetici sınıf tüm bu doğru olanın kavrayışı içinde olan ideal insanlardan oluşmaktadır (Platon, 2002: 103). Bu noktada da ruhun en üst bölümünü oluşturan akıllı temel alan, düşünme eylemini en üst mertebede gerçekleştiren filozoflar, Platon'a göre yönetici sınıfını işgal etmelidirler.

Platon için denge ve uyum, ruhun mutluluğu için mutlak bir gereksinimdir. Olası bir dengesizlik ve uyumsuzluk ruhun bütünselliğini bozmakta ve huzursuzluğa yol açmaktadır. Ruhta bu dengeyi sağlamak için ise ölçülü davranmak gerekmektedir. Ruhta iştah ve iradenin ihtiyaçları akıl tarafından yeterli ölçüde karşılandığı takdirde ruhta denge sağlanmış olur ve bu denge, mutluluk ve huzuru sağlamaktadır. İdeal devleti de ruhun bölümleri gibi gören Platon, devletin huzuru için bu denge ve nizamın sağlanması gerektiğini ve bu dengeyi ruhta sağlayanın akıl olması gibi, devlet içinde de yönetici sınıfın, devlet içindeki sınıfların dengesinden sorumlu olduğunu söylemektedir. Ancak yönetici, bu dengeyi etik ve ahlaki söylemlerle sağlayamamaktadır. Zira herkes hakikatin bilgisine mahir değildir ve ruhun gedikli bölümlerinin doyurulması onlar için önceliklidir (Platon, 2013: 55). Bu bağlamda hocası Sokrates gibi her insanın doğuştan hakikatin bilgisiyle geldiğini, zira herkeste akıl olduğunu düşünen Platon da bu hakikatin bilgisinin uyandırılabilmesi için sıkı bir eğitim ve katı kanunların yürürlükte olması gerektiğini düşünür. Bu noktada beden ve ruh arasındaki ahenge de önem veren Platon, spor eğitimiyle vücudun sağlığının, ruhu da sağlıklı tutacağını düşünmekte, müziğin ise ruhu besleyen bir gıda olduğunu belirtmektedir. Resim, heykel gibi görsel sanatlar ise taklit içerdiği ve hakikatin sadece değersiz bir kopyaları oldukları için ruha zararlı etkilerde bulunmaktadır ve yasaktırlar.

Ortaçağ'da ise Antik dönemden farklı olarak etik anlayışı, insan ve toplum çerçevesinden ziyade daha ilahi bir boyutta ele alınmıştır. Zira Ortaçağ'da bilginin kaynağı olarak vahiy görülmektedir ve vahiy, neyin iyi ve neyin kötü olduğu bilgisini içermektedir. Dolayısıyla bireyin ve toplumun istek ve ihtiyaçlarının değeri, bu istek ve ihtiyaçların Hristiyanlık öğretisinin ortaya koyduğu etik çerçevesinde belirlenmektedir. Her ne kadar etik konusunda, diğer tüm felsefi konularda olduğu gibi Antik dönemin terminolojisi kullanılmış olsa da bu terminoloji teolojik bir düzlemde ele alınmıştır. Bu noktada bireyin yapıp etmelerinin ahlaki boyutta ele alınışı tamamen ilahi öğretiye ve bu öğretinin izindeki akla uygunluğu ile ilintilidir (Gilson, 2003: 377).

Ortaçağ'ın en önemli filozoflarından olan Augustinus'ta da insanın temel amacı olarak mutluluk ön plana çıkmaktadır ancak bu mutluluğa erişmenin yolu Tanrı sevgisinden geçmektedir (Cevizci, 2017: 75). Zira insan, sonlu bir yaratıktır ve ebedi mutluluğu ne kendinde ne de kendisi gibi sonlu olan doğada bulamaz. Bu noktada Augustinus'un etik anlayışında mutluluğun kaynağı ezeli ve ebedi olan Tanrı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Augustinus'a benzer olarak Aquinas'ta da insanın nihai hedefi olarak mutluluk görülmektedir ve yine Augustinus'a benzer olarak mutluluğa erişmenin tek yolu bilgi ve sevgi yoluyla Tanrı'ya ulaşmasıdır (Cevizci, 2017: 377). Bu bilgi ve sevgiye ulaşmanın yolu ise Aquinas'a göre erdemdir. Bu erdemleri ise Aristoteles'in *Nikomakhos'a Etik* eserinde bahsettiği şekle yakın bir şekilde ele alan Aquinas, Aristoteles'in ahlaki ve fikri erdemlerine inanç temelli başka erdemler de ekler ve bunların iman, umut ve sevgi olduğundan bahseder (Cevizci, 2017: 382).

Ortaçağ'ın etik anlayışında da tıpkı Platon'da görüldüğü üzere erdemlerin dereceleri vardır. Zira Hristiyan inancı, diğer tüm dinler gibi kötülüğü derecelendirdiği gibi iyiliği de derecelendirmektedir. Hristiyan inancına göre yalan söylemek Tanrı'nın varlığına karşı olan inançsızlıktan daha az günah sayılmaktadır. Dolayısıyla kötülükteki bu derecelendirme elbette ki iyilikte de geçerlidir. Bu da tıpkı Antik dönemde görülen erdem derecelerinin Ortaçağ etik anlayışında da görülmesine yol açmıştır. Nitekim *Gülün Adı* romanında da bu durum şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

“...‘Öyle demedim, ama sen de kabul edersin ki, erdemin dereceleri olduğu gibi, alçalmanın da dereceleri vardır. Ten doğaya uygun olarak da kışkırtılabilir... Doğaya aykırı olarak da.’

‘Teşekkür ederim. Eşcinselliğin öteki kösnü biçimlerinden daha kötü bir günah olduğu konusunda sana katılıyorum; açıkçası bunları soruşturmak benim istemediğim...’” (Eco, 2010: 381).

Gülün Adı romanında, ana kahramanımız Baskerville'li William'ın yürüttüğü cinayet soruşturmasında, rahiplerden bazılarının manastıra gizlice bir kadın sokarak onunla birlikte olmalarını deşifre etmesi sonucunda bu günahı işleyen karakterlerin savunması, başka rahiplerin birbirleri ile ilişkiye girerek daha büyük günah işledikleri yönünde olmuştur. Zira eşcinsel birliktelik, dönemin inanışına göre Tanrı'nın yarattığı doğaya uygun olmayan bir davranıştı. Daha önce Antik dönemlerde gördüğümüz erdemin derecelendirilmesi, inanç temelli etik anlayışına sahip Ortaçağ'da da karşımıza çıkan bir durumdu. Eco'nun eserinde ise bu inanç temelli etik anlayışına göre alçalmanın da dereceleri vardır. Zira “öteki”nin varlığı bir çeşitlilik ihtiva etmiyor, aksine Tanrı'nın buyruğuna bir meydan okuma olarak görülüyordu ve çok daha büyük bir günah sayılıyordu.

SONUÇ

Umberto Eco'nun 1980 yılında kaleme aldığı *Gülün Adı* adlı eseri, kurgusal nitelikte bir romandır. Kurgusal bir eser, elbette ki bilimsel bir nitelik taşımamaktadır. Her ne kadar tarihsel gerçekliklere dayansa veyahut dünyada varlığını sürdürmüş karakterleri içerisinde barındırsa da kurgusal bir eser elbette ki tarihsel bir kaynak olarak ele alınamaz. Ancak *Gülün Adı*, edebi kıymetinin yanı sıra adeta kurgusu içerisinde Ortaçağ felsefe tarihini de okuyucularına çok başarılı bir şekilde aktarmaktadır. Bu tez çalışması da başından sonuna kadar Eco'nun bu eserinin içeriğini tarihsel bir kaynak olarak ele almaktan ziyade; kurgusunu dayandığı Ortaçağ felsefesine dair neler ortaya koyduğunu çeşitli kaynaklarla ele alarak, kitabın Akdeniz Ortaçağı'na ve özellikle dönemin felsefesine dair özgün içeriğinin çözümlemesi yapılmaktadır.

Umberto Eco'nun *Gülün Adı* adlı eseri İtalya'da bir manastırda işlenen cinayetleri ve bu cinayetlerin etrafında dönen gizleri konu edinmektedir. Aynı zamanda bu manastır, çok kısa bir süre içerisinde İsa'nın fakir olduğunu savunan Krallık ve onların destekleyicisi Fransiskanlar ile İsa'nın mal, mülk sahibi olduğu iddiasında bulunan Papalığın toplantısına da ev sahipliği yapacaktır. Eco, bu polisiye ve politik kurgusunun her bir köşesine ise dönemin fikri dünyasını olağanca detayıyla işlemiştir. Bu sayede *Gülün Adı*, Batı Ortaçağı'nın politik ve teolojik geriliminin perde arkasındaki felsefi tutumlara da ışık tutmaktadır. Romanda işlenen cinayetler, manastırın kütüphanesi ile ilgilidir ve bu kütüphaneye giriş yasaktır. Bu noktada Eco, Ortaçağ'ın kitapları ve kütüphaneleri ile ilgili okuyucusunu aydınlatmaktadır. Zira Ortaçağ, özellikle İslam coğrafyasında birçok çeviri hareketi ile birlikte birçok devasa kütüphaneye ev sahipliği yapmış bir çağdır. Bu çeviri hareketlerinden de bahseden roman, kurgusunda bulunan kütüphanedeki birçok eserin Arapçadan Latinceye tercüme edildiğini ve Batı Ortaçağı'nın fikri dünyasını bu çevirilerin oluşturduğunu da aktarmaktadır. Ancak yine de Arapça eserlerin ve Hristiyan inancıyla aynı potada eritilemeyen antik eserlerin kütüphanede apaçık bir şekilde bulunmaması ile Batı Ortaçağı'nın dini baskı altında kapalı bir tutum sergilemesi de gözler önüne serilmektedir. Romanın baş karakteri olan Baskerville'li William, bu kütüphaneyi keşfettikçe içerisinde birçok bilimsel eser bulunduğunu da keşfetmiştir ve bu eserlerin birçoğu da Arapçadır. Bu noktada Ortaçağ İslam dünyasının bilimsel ilerlemesi üzerine birçok vurgu yapan roman, dönemin önemli Müslüman bilim insanlarının ismini ve çalışmalarını vermekten geri durmamaktadır. Eco, Batı Ortaçağı'nın bilime yönelik katı tavırlarına da vurgular yapmıştır ancak Roger Bacon gibi Batı Dünyası'nın önemli bilim insanlarına ve çalışmalarına da kurgusunda yer vererek Ortaçağ'ın bilimsel gelişmelerini romanında etraflıca ele almıştır.

Ortaçağ'ın bilimsel gelişmelerini ele alırken dönemin bilgiye bakış şeklini de irdeleyen Eco, özellikle deney ile akıl çatışmasına ve tümeller problemine romanında oldukça sık yer vermiştir. Ortaçağ'ın erken döneminde tümeller problemine yönelik olan katı kavramcı bakışın önce Aristoteles etkisi ile ılımlı kavramcılığa dönüşmesini ve en nihayetinde Ockhamlı William ile nominalist bakışın hakimiyetine varan süreç *Gülün Adı* romanında kendisine sıkça yer bulmaktadır. Özellikle Ockhamlı William'ın bilgiye bakışına dair dönemine göre oldukça farklı fikirleri romanda sıklıkla vurgulanmaktadır. Ockhamlı William'ın bilgiye dair fikirleri ile paralellik gösteren varlık alanındaki fikirleri de Batı'nın inanç temelli yapısının kırılmasında büyük önem taşımaktadır. *Gülün Adı*, ana kahramanını dönemin dogmatik fikirleri ile çatıştırmak okuyucusuna Ortaçağ'da varlık felsefesinin ne olduğunu aktarmaktadır. Zira romandaki tek mekan olan manastırdaki rahiplerin Erken Ortaçağ'a hakim olan varlık alanındaki fikirlerini hala devam ettiriyor olmalarına karşın baş kahraman Baskerville'li William'ın daha çok Ockhamlı William'a yakın olan ve aslolan, gerçek olanın deneyim alanındaki varlıkların olduğuna dair fikirleri sıklıkla çatışmaktadır ve böylece her iki tarafın bakışı da okuyucuya açıkça anlatılmaktadır.

Umberto Eco, *Gülün Adı* romanında dönemin etik bakışına da mercek tutarak Ortaçağ'da neyin kösnüllük olduğunu ve bu kösnüllüklerin birbirleri arasındaki derecelendirmelerini de irdelemiştir. Böylece okuyucu, Ortaçağ'daki suç ve ceza kavramlarının işleyişini de okuyarak inanç baskısı altındaki insanların çok kısıtlı bir alandaki sıkışıklıklarına da tanık olmaktadır.

Gülün Adı eserinin Akdeniz Ortaçağ felsefesine dair anlatılarının incelendiği bu tez çalışması ile Akdeniz Ortaçağ felsefesinin genel bir çerçevesi oluşturulmaya çalışılmıştır ve bu bağlamda romanın konu edindiği dönemin iki felsefe geleneği olan Ortaçağ İslam felsefesi ve Ortaçağ Hristiyan felsefesine dair kaynaklar çoklu ve yakın okuma teknikleriyle irdelenmiştir. Bu tez çalışması ile ortaya çıkarılan bulgular neticesinde anlaşılmaktadır ki Ortaçağ'a yönelik olan karanlık algısı, Ortaçağ'ın sadece belirli bir döneminin belirli bir coğrafyası için geçerlidir. Akdeniz çevresinde gelişen İslam Ortaçağı, birçok bilimsel çalışmaya ev sahipliği yapmıştır ve Müslümanların bu tutumu, Batı'da merkezi otorite eksikliği neticesinde ilk yıllarda kendini gösteremese de Ortaçağ'ın ilerleyen yıllarında Arapça eserlerin Batı'ya gelişi neticesinde filizlenmeye başlamıştır. Bir kurum olarak güçlenen Kilise'nin gücünü kaybetmemek adına bilimsel ve felsefi çalışmaları kendi kontrolü altında tutma çabası ise zamanla sonuçsuz kalmıştır ve Ortaçağ, bilim ve felsefenin kurumlardan bağımsız, özerk bir nitelik kazanmasında aracı konumuna ulaşmıştır.

Gülün Adı, bir dedektiflik hikayesinin çevresine kurduğu Ortaçağ'ın felsefi yapısını ve zaman içerisinde her konuda geçirdiği evrimi oldukça titiz bir şekilde ele alan, felsefenin Ortaçağ'daki bütün konularına inerek Ortaçağ'da bireyin ve toplumun yaşantısının felsefi tutumların hakimiyetinin etkisinde ilerlediğini gözler önüne sermektedir. En nihayetinde karanlık çağ olarak bilinen tarihin bu özellikle Akdeniz çevresinde gelişen mütehavvil dönemi, aslında modern dönemlere açılan bir kapı mahiyeti de taşımaktadır. Zira her bir düşünce, kendisinden sonraki düşüncenin ya sırtını yasladığı bir dayanak ya da yıktığı bir duvar mahiyetindedir ve dolayısıyla biriciklerdir. Umberto Eco, kaleme aldığı *Gülün Adı* eseri ile Ortaçağ'ın bu düşünsel dünyasını enine boyuna ele alarak her birinin biricikliğini titizlikle okuyucusuna aktarmıştır. Zira olağan bir manastır yaşantısına ve bu manastırda gelişen olayların toplum ve politika ile olan bağı üzerine olan romanının kurgusu, okuyucusuna karanlık çağ olarak bilinen dönemin aslında karanlıkla en sert çatışmaların yaşandığı bir dönem olduğunu ve bunun felsefe aracılığıyla yapıldığını aktarmaktadır.

KAYNAKÇA

Açıköz, H, M. (2019). *Antik Yunan Felsefesi ve Mitinin Kökenine, İçeriğine ve İşlevine Dair Homo Skeptikus'un Akıl Hamaliyeliği Tarihi Bakımından Felsefî Bir Kritik*. Aydın, Y. (Ed.). *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (ss. 10-27). Muş: Alparslan Üniversitesi.

Altınay, A, R. (2021). *Haçlılar*. İstanbul: Panama Yayıncılık.

Aquinas, T. (1954). *Nature and Grace: Selections from the SummaTheologica of Thomas Aquinas*. Philadelphia: The Westminster Press.

Aquinas, T. (2007). *Varlık ve Öz*. (O, Özügül, Çev.) Ankara: Say Yayınları.

Aristoteles. (1995). *Retorik*. (M, H, Doğan, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Aristoteles. (1996). *Yorum Üzerine*. (S, Babür, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi

Aristoteles. (1998). *Birinci Çözümlemeler*. (A, Houshiary, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları

Aristoteles. (2000). *Topikler*. (H, R, Atademir, Çev.) İstanbul: Hamlet Yayınları.

Aristoteles. (2005). *İkinci Çözümlemeler*. (A, Houshiary, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Aristoteles. (2015). *Nikomakhos'a Etik*. (F, Akderin, Çev.) Ankara: Say Yayınları.

Aristoteles. (2020). *Ruh Üzerine*. (Z, Özcan, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.

Arslan, A. (1999). *İslam Felsefesi Üzerine*. Ankara: Vadi Yayınları.

Augustinus, S. (1999). *İtiraflar*. (D, Pamir, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Augustinus, S. (2021). *Tanrı Şehri*. (K, Canatan, Çev.) İstanbul: Eski Yeni Yayınları.

Aydemir, C., Genç, S. Y. (2011). *Ortaçağın Sosyoekonomik Düzeni: Feodalizm*. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (36), (ss. 226-241). Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esosder/issue/6150/82599>

Aydoğan, M. (2006). *Batı ve Doğu Uygarlıkları*. İzmir: Umay Yayınları.

Bakır, A. (2004). *Ortaçağ Tarih ve Medeniyetine Dair Çeviriler*. Bursa: Gürdal Kitabevi.

Barkan, Ö. L. (1954). *İktisat Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.

- Bingöl, M. (2020). *Üç Merkezi Orta Çağ Düşünüürü Bağlamında Tümeller Problemi*. *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 3 (1), (ss. 1-23). DOI: 10.38004/sobad.691620
- Bloch, M. (2019). *Feodal Toplum*. (M, Fırat. Çev.) İstanbul: Işık Yayınları.
- Bostan, İ. (1989). *İslam Ansiklopedisi*. (C. 2). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Canfer, H., Özcan, Z. (2020). *Nikomakhos'a Etik Bağlamında Aristoteles'in Erdem Etiği*. M, F, Birgül (Ed.). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (ss. 278-296). Bursa: Uludağ Üniversitesi
- Cevizci, A. (1999). *Ortaçağ Felsefesi Tarihi*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Cevizci, A. (2007). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Say Yayınları.
- Çevik, C, C. (2019). *Luther'in Skolastik Teolojiye Karşı Tezleri*. İltar, E, K. (Ed.). *Mesos Disiplinlerarası Ortaçağ Çalışmaları Dergisi* (ss. 21-42). Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Çötüksöken, B., Babür, S. (1993). *Ortaçağda Felsefe*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Çüçen, A, K. (2000). *Orta Çağ Felsefesi Tarihi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi
- Çüçen, A, K. (2005). *Felsefeye Giriş*. Bursa: Asa Kitabevi
- Darkot, B. (1978). *İslam Ansiklopedisi*. (C.1). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Demirci, M. (1996). *Beytü'l Hikme*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Dönmez, S. (2004). *Orta Çağ Felsefesi Bir Hristiyan Felsefesi Midir?. Felsefe Dünyası*, (40), (ss. 94-107). Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/felsefedunyasi/issue/63937/967635>
- Eco, U. (2014). *Ortaçağ / Barbarlar-Hristiyanlar-Müslümanlar*. (L, T, Basmacı, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları
- Eco, U. (2017). *Ortaçağ / Katedraller - Şövalyeler - Şehirler*. (L, T, Basmacı, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları
- Eco, U. (2017). *Ortaçağ / Keşifler – Ticaret - Ütopyalar*. (L, T, Basmacı, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları
- Eco, U. (2019). *Ortaçağ / Şatolar - Tüccarlar - Şairler*. (L, T, Basmacı, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları
- Eco, U. (2020). *Gülün Adı*. (Ş, Karadeniz , Çev.). İstanbul: Can Yayınları

Eco, U. (2019). *Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik*. (K, Atakay, Çev.). İstanbul: Can Yayınları

Genç, Ö. (2020). *Orta Çağ Avrupası'nda Kitap*. <https://www.akademiktarihtr.com/ortacagdakitap1/> (erişim tarihi: 13.11.2022).

Gilson, E. (2003). *Ortaçağ Felsefesinin Ruhu*. (Ş, Öcal, Çev.). İstanbul: Açılım Kitap

Gimpel, J. (2004) *Ortaçağda Endüstri Devrimi*. (N, Özüaydın, Çev.) Ankara: Tübitak Yayınları.

Glick, L, B. (1999). *Abraham's Heirs, Jews, and Christians in Medieval Europe*. New York: Syracuse University Press

Goff, J, L. (1994). *Ortaçağda Entelektüeller*. (M, A, Kılıçbay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

Gökberk, M. (1999). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gündüz, M. (1978). *İslam'da Kitap Sevgisi ve İlk Kütüphaneler*. *Vakıflar Dergisi*, (ss. 165-200.). İstanbul: T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü.

Güzel, C. (2008). *Antikçağ ile Ortaçağda Varlık Felsefesi*. *Kaygı*. (ss. 223-235). Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi.

Hançerlioğlu, O. (1995). *Düşünce Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hasan, H, İ. (1985). *İslam Tarihi*. (İ, Yiğit., S, Gümüş. Çev.). İstanbul: Kayıhan Yay.

Huberman, L. (1982). *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*. (M, Belge, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.

Jones, W. T. (2006). *Ortaçağ Düşüncesi (Batı Felsefe Tarihi)*. (H. Hünler, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayınları.

Kalın, İ. (2016). *Ben, Öteki ve Ötesi: İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Kayacık, A. (2019). *Orta Çağlarda Eski Mantık Mirası*. A, Kayacık. (Ed.). *Mantık Araştırmaları Dergisi*. (ss. 93-114). Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Koca, S. (2017). *Eski Orta Asya'da Tabiat, İklim ve İnsan Unsuru. Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-18. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asyar/issue/36932/422061>

Küçük, H. (1974). *İslam ve Batı Felsefelerinde Sistematik Problemler*. İstanbul: Dersaadet Yayınları.

Labarre, A. (2012). *Kitabın Tarihi*. (I, Ergüden, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi

Leaman, O. (1992). *Ortaçağ İslam Felsefesine Giriş*. (T, Koç, Çev.) Kayseri: Rey Yayıncılık.

Loringhoff, V, F. (1973). *Mantık*. (T, Mengüşoğlu, Çev.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi

Mez, A. (2000), *Onuncu Yüzyılda İslam Medeniyeti*. (S. Saban, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.

Ockham, W. (1974). *Ockham's Theory of Terms*. (M, J, Loux, Çev.). London: Notre Dame Press.

Oralgül, E, D. (2018). *Aristoteles Mantığı Ne Hakkındadır*. I, B, Bravo (Ed.). *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. (ss. 71-89). Ankara: Hamdi Bravo.

Öktem, N. (2011). *Jacques Maritain, Akdeniz Kültürü, Neo-Tomizm ve Personalizm*. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 48 (1-4), 283-293. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhfm/issue/9077/113291>

Özdemir, M. (1997). *Endülüs Müslümanları İlim ve Kültür Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özkan, S, H. (2019). *Orta Çağ Tarihi*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Platon, (1999). *Diyaloglar 2*. (M, Gökberk, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi

Platon, (2002). *Devlet*, (H, Demirhan, Çev.), İstanbul: Sosyal Yay.

Platon, (2013). *Menon*, (F, Akderin, Çev.), İstanbul: Say Yayınları.

Plotinus, (2006). *Dokuzluklar -I-*. (Z, Özcan, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınevi.

Porphyrios. (1986). *Isagoge*. (B. Çotuksöken, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.

Reichenbach, H. (1998). *Bilimsel Felsefenin Doğuşu*, (C, Yıldırım, Çev.) Ankara: Bilgi Yayınevi.

- Ross, W, D. (1993). *Aristoteles*, (A, Arslan, Çev.) İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Rukancı, F., Anameriç, H. (2004). *Ortaçağda İlk Üniversiteler: Studium Generale*. Felsefe Dünyası, (39), 72-88. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/felsefedunyasi/issue/63939/967658>
- Russell, B. (1996). *Batı Felsefesi Tarihi, Cilt I*, (M, Sencer, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Russell, B. (2002). *Batı Felsefesi Tarihi*. (M, Sencer, Çev.) Ankara: Say Yayınları.
- Sinkler, G. (1998). *Roger Bacon*. General Ed. E. Craig, *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, vol.1, Routledge, New York
- Şekerci, A, E. (2014). *Akademide Felsefi ve Dini/Teoloji Derslerinin Birlikteliği: Oxford Üniversitesi Humanities Örneği*. H, Savut, B, A, Çetinkaya (Ed.). *Akademide Felsefe*. (ss. 163-172). Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları.
- Şeyban, L. (2010). *Reconquista: Endülüs'te Müslüman – Hristiyan İlişkileri*. İstanbul: İz Yayıncılık
- Thilly, F. (1994). *Felsefe Tarihi*. (İ, Şener, Çev.) İstanbul: Sistem Yayınları.
- Thilly, F. (2002), *Yunan ve Orta Çağ Felsefesi*, (İ, Şener, Çev.) İstanbul: İzdüşüm Yayınları.
- Timuçin, A. (1992). *Düşünce Tarihi*. İstanbul: BDS Yayınları
- Toplu, D, B. (2000). *Ortaçağ Avrupası'nda Kent Olgusu ve Kütüphanelerin Toplumsallaşma Süreci -I-*. T, Çakmak (Ed.). *Türk Kütüphaneciliği*. (ss. 294-316). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Tyrensis, W. (2016). *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına Kadar*. (E, Ayan, Çev.) İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Unat, Y. (2019). *Bilim Tarihi ve Felsefesi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ural, Ş. (1999). *Bilim Tarihi*. İstanbul: Kırkambar Yayınları.
- Ülgen, P. (2010). *Ortaçağ Avrupasında Feodal Sisteme Genel Bir Bakış*. C, Yelbaşı (Ed.), *Mukaddime*, 1 (1), 1-18. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mukaddime/issue/19676/210120>

Ülgen, P. (2019). *Orta Çağ Avrupası'nın Bir Bilinmeyen: Otto Rönesansı*. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 1(Volume 12), (ss. 229–256). <https://doi.org/10.18299/CAHIJ.278>

Watt, W, M. (2013). *İslam'ın Ortaçağ Avrupası Üzerine Etkisi* (Ü, H, Yolsal, Çev.) Ankara: Bilgesu Yayıncılık

Weber, A. (1993). *Felsefe Tarihi*. (H, V, Eralp, Çev.) İstanbul: Sosyal Yayınları.

Wells, H, G. (1972). *Kısa Dünya Tarihi*. (Z, Ehsan, Çev.) İstanbul: Varlık Yayınları.

Yıldırım, C. (2016). *Bilim Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Zeytinoğlu, E. (2014). “Güzel” Kavramı 18. Yüzyılda mı Keşfedilmişti?. *Sanat - Tasarım Dergisi*, 1 (3), (ss. 51-53). Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/marustd/issue/295/1442>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı	Ateş, Emre
Uyruğu	Türk

Eğitim Derecesi	Okul/ Program	Mezuniyet yılı
Lise	Muratpaşa Lisesi	2010
Üniversite	Akdeniz Üniversitesi / Felsefe	2019

Yabancı Dil	İngilizce
-------------	-----------

Yayınlar

Kaynak İltar E. ve Ateş E. (2021). “Ortaçağ Hristiyan Felsefesi Kapsamında Pagan Geleneği Addedilen Antik Yunan Felsefesi ile Hristiyanlığı Uzlaştırma Girişimleri: Augustinus ve Aquinas". *International Conference on Economics&Social Sciences* içinde (ss, 243-251). Girne, Kıbrıs (KKTC)